

A SAJTÓ ÉS A CENZÚRA A HÍRSZERZÉS SZOLGÁLATÁBAN.

Előző fejezetünkben részletesen beszámoltunk a háborús propaganda módszereiről és eszközeiről s meggyőződhattünk róla, hogy legfontosabb s lényegileg egyetlen segítőtársa a nyomtatott betű, a sajtó. Aki figyelemmel kísérte fejtegetéseinket, az előtt világos, hogy a sajtó és a propaganda fogalma szorosan összetartozik; röviden így foglalhatnók szabályba ezt a megállapításunkat: Sajtó nélkül nincs propaganda!

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a sajtónak egyetlen munkája és feladata a propaganda. Különösen a napisajtóra áll ez. A propaganda leg-hatalmasabb eszközei a röplapok, röpiratok, füzetek, könyvek, képek és fényképek, filmek, rádió, míg a napisajtó csak kisebb mértékben állhat a propaganda rendelkezésére. Természetesen a napisajtónak is fontos szerepe van a propagandában, hiszen például a semleges napilapokban elhelyezett irányzatos közlemények tagadhatatlanul erősen befolyásolták a világ közvéleményét a háború alatt, azonban egyrészt nem lehetett mindennap, tervszerűen és következetesen felhasználni a semleges sajtót erre a szolgálatra, hiszen hamarosan elvesztette volna hitelét, másrészt pedig ennek a napisajtónak közleményei éppen oda jutottak el legkevésbé, ahová a propaganda behatolni akart: a lövészárokba és a mögöttes országrészbe. Nyilvánvaló tehát, hogy a napisajtónak — még pedig békében éppúgy, mint háborúban — a propagandán kívül igen fontos egyéb feladatai is vannak; háborúban különösen jelentékeny és értékes szolgálatokat végezhet azzal, ha cikkeiben igyekszik a nemzet egységét hangsúlyozni, a hazafias érzést, a győzelemre irányuló akaratot és a harckészséget fenntartani s háttérbe szorítani minden egyéni, üzleti és pártérdeket, minden vitát és személyeskedést, minden belpolitikai versengést, hiszen minden egyébnek jelentősége eltörpül a harcok sikere mellett.

Ha mindenáron skatulyázni akarnánk, azt mondhatnók, hogy ez is propaganda: belső propaganda. Még pedig néha pozitív: mikor erősen hangsúlyoz bizonyos eseményeket, amelyek talán nem is nagyjelentőségűek, máskor negatív: mikor elhallgat vagy kisebbít kudarccokat és riasztó, romboló hatású híreket. Azonban a napilap nem csupán ennyiből áll: a vezércikktől a

híreken át egészen az apróhirdetéseig annyi mindent tartalmaz, minden sora oly eleven összefüggésben van a nap életével, annyira sokoldalú és változatos, hogy nem is bírná el az egyhangú propagandát. A közönség is azonnal észreveszi, ha gyerekeknek vagy műveletlennek nézik és észrevétlenül akarnak beadagolni neki valamit. Ez egyszer-kétszer sikerülhet, de egy napilapot rendszeres propaganda egy hét alatt menthetetlenül megölne.

Éppen ezek az okok indítottak arra, hogy könyvünkben külön fejezetet is szenteljünk a napisajtónak és megvizsgáljuk világháborús szerepét, főképpen a központi hatalmak országaiban, elsősorban Németországban. Rendkívül tanulságos lesz megfigyelnünk, hogy Németország, amely a háborút különben mintaszerűen szervezte meg, a háborús sajtó szervezése és irányítása terén a legsiralmasabb kapkodást és tanácstalanságot tanúsította. Érezte, hogy a napisajtó rendkívül fontos, esetleg veszedelmes hadieszköz, tudta azt is, hogy rendkívül érzékeny műszer: s ezért valóságos tojástáncot járt körülötte a német hadvezetőség és a polgári kormányzat is; nem tudtak, nem mertek és nem akartak hozzányúlni, holott a hadiérdek azt kívánta volna, hogy kíméletlenül elnémiítsanak minden hangot, amely a nemzet hősi küzdelmét bénítja vagy aláaknázza.

De külön kell tárgyalnunk a napisajtót és háborús viszontagságait azért is, mert a napilap, — gyakran szándékosan, gyakran önkéntelenül, — a modern kémkedésnek is egyik legfontosabb eszköze. A modern hírszerző vagy kém sok mindent kiolvashat olyan hírből, ami a laikusban még csak gyanút sem kelt. Emlékezzünk például arra az apróhirdetésre, amely a háború alatt az egyik svájci lapban megjelent:

«35 éves svájci, tökéletes könyvelő és levelező,
évekig vezető állásban Bécsben, állást keres».

Kémelhárítószolgálatunk a szerencsés véletlen folytán jött csak rá, hogy ebben a hirdetésben a «35 éves» a 35. gyaloghadosztályt, Svájc az olaszországi irányt, Bécs pedig a megfigyelés helyét jelentette. A hirdetés valódi értelme tehát ez volt: «A 35. gyaloghadosztály elindult Bécsből Olaszország felé». Az ilyen teljesen ártalmatlannak látszó szövegben rendkívül fontos és gyakran káros közlések rejtőzhetnek, amelyeknek értelmét csak a beavatott tudhatta. Tudjuk például, hogy a Svájcban tartózkodó csehek az időjárás-jelentéseket és a házassági hirdetéseket használták fel titkos üzenetek közlésére. Sajnos, nálunk meglehetősen későn gondoltak a napilapok hirdetéseinek ellenőrzésére vagy megszüntetésére. Csak 1918 szeptemberében kezdtek komolyan foglalkozni azzal a gondolattal, hogy megszüntetik a napilapok hirdetőrovátát. Hosszas huzavona után végre a lapkiadók is hozzájárultak, hogy a külföldre irányított lappéldányokban szeptember 20-tól kezdve ne legyen hirdetés. Ekkor azonban Wekerle Sándor miniszterelnök nehézségeket támasztott, s mire ezt az ellenállást is le lehetett szerelni, már mindennek vége volt.

De a napilapok minden sora tartalmazhat olyasmit, ami ártalmasabb

POLITIKEN

Belegnummer 10. 224.

Ondersprek. Beleg den 4 December 1915.

Ten No. — Een Bn.

Paa den sydlige Krigsskueplads har Serberne Fremgang!

I Flodern og Nordfrankrig er der vedblivende forbeholdvis stille. — I Polen harser Kampen videre, og fra Karpatherne meldes en aetig-
saerligt Fremgang.

Aftenposten

Belegnummer 10. 224

Lørdag 4de juli 1915

Belegnummer 10. 224

Morgenbladet.

Belegnummer 10. 224

Lørdag 4de juli 1915

Belegnummer 10. 224

No. 9147.

6-UR-EDITIE

MAANDAG 13 SEPTEMBER 1915.

23ste Jaargang.

DIRECTIE EN ADMINISTRATIE
VELPHOUDER ROOFS 22 EN 24B.
N. Z. VOORBURGWAAL 345

REDACTIE EN PRODUCTIE
TELEFOON WOODEN 2224, 2225 EN 2226.
TELEFOON INTERCOMMUNICATIE 2227.
ST. NICOLAASSTRAAT 37-43.
AMSTERDAM.

De Telegraaf

HET MEEST VERSPREIDE GROOTE DAGBLAD

Waarop opgemerkt de „Amsterdamsche Courant“ (1910) Jaarboek
„Bestaanende in J. C. K. 200000.“

PREIS VAN HET ABONNEMENT:
Nieuw abonnee van 1 Jaar het Telegraafblad
gratis van de Redactie, met de Redactie,
met het bezendingsgeld, 1000. —
Van daar af, 1200. —
Abonnee van 6 maanden, 600. —
Abonnee van 3 maanden, 300. —

PREIS DER ADVERTENTIES:
Van 10 tot 20 regels, 1000. —
Van 20 tot 30 regels, 1500. —
Van 30 tot 40 regels, 2000. —
Van 40 tot 50 regels, 2500. —
Van 50 tot 60 regels, 3000. —
Van 60 tot 70 regels, 3500. —
Van 70 tot 80 regels, 4000. —
Van 80 tot 90 regels, 4500. —
Van 90 tot 100 regels, 5000. —
Van 100 tot 120 regels, 6000. —
Van 120 tot 140 regels, 7000. —
Van 140 tot 160 regels, 8000. —
Van 160 tot 180 regels, 9000. —
Van 180 tot 200 regels, 10000. —
Van 200 tot 250 regels, 12000. —
Van 250 tot 300 regels, 15000. —
Van 300 tot 350 regels, 18000. —
Van 350 tot 400 regels, 21000. —
Van 400 tot 450 regels, 24000. —
Van 450 tot 500 regels, 27000. —
Van 500 tot 550 regels, 30000. —
Van 550 tot 600 regels, 33000. —
Van 600 tot 650 regels, 36000. —
Van 650 tot 700 regels, 39000. —
Van 700 tot 750 regels, 42000. —
Van 750 tot 800 regels, 45000. —
Van 800 tot 850 regels, 48000. —
Van 850 tot 900 regels, 51000. —
Van 900 tot 950 regels, 54000. —
Van 950 tot 1000 regels, 57000. —
Van 1000 tot 1100 regels, 63000. —
Van 1100 tot 1200 regels, 69000. —
Van 1200 tot 1300 regels, 75000. —
Van 1300 tot 1400 regels, 81000. —
Van 1400 tot 1500 regels, 87000. —
Van 1500 tot 1600 regels, 93000. —
Van 1600 tot 1700 regels, 99000. —
Van 1700 tot 1800 regels, 105000. —
Van 1800 tot 1900 regels, 111000. —
Van 1900 tot 2000 regels, 117000. —
Van 2000 tot 2100 regels, 123000. —
Van 2100 tot 2200 regels, 129000. —
Van 2200 tot 2300 regels, 135000. —
Van 2300 tot 2400 regels, 141000. —
Van 2400 tot 2500 regels, 147000. —
Van 2500 tot 2600 regels, 153000. —
Van 2600 tot 2700 regels, 159000. —
Van 2700 tot 2800 regels, 165000. —
Van 2800 tot 2900 regels, 171000. —
Van 2900 tot 3000 regels, 177000. —
Van 3000 tot 3100 regels, 183000. —
Van 3100 tot 3200 regels, 189000. —
Van 3200 tot 3300 regels, 195000. —
Van 3300 tot 3400 regels, 201000. —
Van 3400 tot 3500 regels, 207000. —
Van 3500 tot 3600 regels, 213000. —
Van 3600 tot 3700 regels, 219000. —
Van 3700 tot 3800 regels, 225000. —
Van 3800 tot 3900 regels, 231000. —
Van 3900 tot 4000 regels, 237000. —
Van 4000 tot 4100 regels, 243000. —
Van 4100 tot 4200 regels, 249000. —
Van 4200 tot 4300 regels, 255000. —
Van 4300 tot 4400 regels, 261000. —
Van 4400 tot 4500 regels, 267000. —
Van 4500 tot 4600 regels, 273000. —
Van 4600 tot 4700 regels, 279000. —
Van 4700 tot 4800 regels, 285000. —
Van 4800 tot 4900 regels, 291000. —
Van 4900 tot 5000 regels, 297000. —
Van 5000 tot 5100 regels, 303000. —
Van 5100 tot 5200 regels, 309000. —
Van 5200 tot 5300 regels, 315000. —
Van 5300 tot 5400 regels, 321000. —
Van 5400 tot 5500 regels, 327000. —
Van 5500 tot 5600 regels, 333000. —
Van 5600 tot 5700 regels, 339000. —
Van 5700 tot 5800 regels, 345000. —
Van 5800 tot 5900 regels, 351000. —
Van 5900 tot 6000 regels, 357000. —
Van 6000 tot 6100 regels, 363000. —
Van 6100 tot 6200 regels, 369000. —
Van 6200 tot 6300 regels, 375000. —
Van 6300 tot 6400 regels, 381000. —
Van 6400 tot 6500 regels, 387000. —
Van 6500 tot 6600 regels, 393000. —
Van 6600 tot 6700 regels, 399000. —
Van 6700 tot 6800 regels, 405000. —
Van 6800 tot 6900 regels, 411000. —
Van 6900 tot 7000 regels, 417000. —
Van 7000 tot 7100 regels, 423000. —
Van 7100 tot 7200 regels, 429000. —
Van 7200 tot 7300 regels, 435000. —
Van 7300 tot 7400 regels, 441000. —
Van 7400 tot 7500 regels, 447000. —
Van 7500 tot 7600 regels, 453000. —
Van 7600 tot 7700 regels, 459000. —
Van 7700 tot 7800 regels, 465000. —
Van 7800 tot 7900 regels, 471000. —
Van 7900 tot 8000 regels, 477000. —
Van 8000 tot 8100 regels, 483000. —
Van 8100 tot 8200 regels, 489000. —
Van 8200 tot 8300 regels, 495000. —
Van 8300 tot 8400 regels, 501000. —
Van 8400 tot 8500 regels, 507000. —
Van 8500 tot 8600 regels, 513000. —
Van 8600 tot 8700 regels, 519000. —
Van 8700 tot 8800 regels, 525000. —
Van 8800 tot 8900 regels, 531000. —
Van 8900 tot 9000 regels, 537000. —
Van 9000 tot 9100 regels, 543000. —
Van 9100 tot 9200 regels, 549000. —
Van 9200 tot 9300 regels, 555000. —
Van 9300 tot 9400 regels, 561000. —
Van 9400 tot 9500 regels, 567000. —
Van 9500 tot 9600 regels, 573000. —
Van 9600 tot 9700 regels, 579000. —
Van 9700 tot 9800 regels, 585000. —
Van 9800 tot 9900 regels, 591000. —
Van 9900 tot 10000 regels, 597000. —

AVONDBLAD. - Eerste Blad.

De strijd aan het Oostelijk front.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

DE BRUGSBEHOUDEN
TE LAND.

AVONDBLAD. - Eerste Blad.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

TER ZEE.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

Inlisch.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

De operaties aan Dniepr en Nijmegen. — De Duitse 20. Trossen ontvoerd. — Een Fransch vliegtuig is bezet. — De Vervuilde Staten aan Duitsland.

Canada overheid staats. LIBERTÉ ET PATRIE. 79 222 in. Dimanche 3 Septembre 1915.

REDACTION: 10, rue de la Gare, 10. Téléphone 10. 224.

Gazette de Lausanne

ET JOURNAL SUISSE

FOUNDED 1793

ANNONCES: 10, rue de la Gare, 10. Téléphone 10. 224.

PLUBLICITAS: 10, rue de la Gare, 10. Téléphone 10. 224.

PREIS DES ANNONCES: 10, rue de la Gare, 10. Téléphone 10. 224.

LA TRIBUNE DE GENEVE

CINQ EDITIONS

Editions du matin, midi et 5 heures. Edition du soir, 6 heures.

877 ansle - p. 212

FOUSSAUX

Z. COUTANGE

DE VEI

JOURNAL DE GENÈVE

NATIONAL POLITIQUE ET LITTÉRAIRE

877 ansle - p. 212

EL IMPARCIAL

FUNDADO POR D. EDUARDO GASSET Y ARTIME

UN AÑO DE GUERRA

EL IMPARCIAL

EL IMPARCIAL

EL IMPARCIAL

THE NEW YORK HERALD.

WHOLE NO. 5438.

NOTICE TO ADVERTISERS

HABITS ANGLAIS

Blouse Newways

FOX FURS

lehet a legveszedelmesebb kémjelentésnél is. Önkéntelenül elkövethet a lap bizonyos indiszkréciót: elárulhatja például egy ezred tartózkodási helyét pusztán azzal, hogy megírja pl. hogy ma a városban térzene volt (amint ez meg is történt); megemlítheti például, hogy valamelyik nevezetes hadvezér vagy államférfi átutazott, amiből messzevágó következtetéseket lehet levonni; közölhet a lap irányzatos híreket, rosszakaratú kritikákat bizonyos polgári vagy katonai intézkedésekről: de közölhet akár jóakarátú kritikákat is, mindegy, az ellenség kémszolgálatá az egyikben éppúgy talál értékes adatokat, mint a másokban. Talán az önkéntelen elszólások és a jóindulatú cikkek még ártalmasabbak, mint a rosszindulatú és ellenséges hangú bírálatok. Még az annyira alapos és előrelátó németek is nagyon későn eszméltek rá, hogy mennyi rémhír és nem is rosszakaratú, mégis ártalmas közlemény kerül a napisajtó útján az ellenség kezébe. Nálunk még rosszabb volt a helyzet, mert sem Ausztriában, sem Magyarországon nem akartak a hatóságok gyökeresebb, tehát hatásosabb esz-
közökhöz nyúlni. Úgyszólván mindvégig nem gátolták meg a sajtószabadság örve alatt termelt méreg továbbítását. Azonban nem csupán a tervszerű felfogatás szolgálatában álló hírlapok és egyéb mérgező nyomdatermékek, hanem még szigorúan tudományos jellegű cikkek is sokat ártottak. Így például a német orvosi szaklapok meglehetősen gyakran írtak az antant kiéheztető eljárásának hatásáról, ellenségeink akaratlan tájékoztatására. A természettudományi folyóiratok sokat írtak a szénsavgyártásnak Németországban alkalmazott új módszeréről, újfajta mérges gázok gyártásáról stb. Még a szépirodalom is szerephez jutott a kémkedésben az egyik bécsi napilap révén. Bizonyos Kurt H. nevű írónak számos novellája jelent meg a lapban; feltűnt a katonai cenzúrának, hogy a novellákban sok a furcsa és kétértelmű mondat; hosszas nyomozás után kiderült, hogy az író az antant kéme és üzeneteit novellákban közli megbízóival. Az adatokat a hivatásos kémek szerezték, az írónak csak az volt a feladata, hogy ügyesen novellisztikus alakba öntse az értesüléseket. Már ezek az adatok is eléggé világosan mutatják, hogy a sajtó igen veszedelmes eszköze lehet a kémkedésnek s már ezért is teljesen jogosult, hogy a propagandától elkülönítetten is foglalkozzunk vele.

Napisajtó tekintetében az antant igen kedvező helyzetben volt, a központi hatalmak helyzete viszont meglehetősen mostohának mondható. A semlegesek nagyobb része az antanttal rokonszenvezett, s így az antantnak nem kellett tartania a semleges sajtó nagyobb mértékű veszedelmétől. A semleges sajtó javarésze Anglia terrorja alatt állt, míg a körüzárt Németország alig-alig tudott barátokra szert tenni. A monarchiának Svájcban, Németországnak csak Hollandián és az északi államokon keresztül volt ajtaja a világ felé s így, mielőtt az érdemleges német sajtóhadjárat megindulhatott volna, máris hatalmas technikai akadály tornyosult elé: sajtótermékeit, főleg napilapjait szinte lehetetlen volt mindenhová eljuttatnia, holott az antant napisajtója a világ legtávolabbi zugába is könnyűszerrel eljutott. Természe-

tesen ennél is nagyobb és valóban végzetes baj volt az, hogy a központi hatalmak sajtója sem a vezetés, sem a lendület, sem az ötletesség, sem a népszerűség, sem a hatás tekintetében nem mérközhetett soha az antant sajtójával.

Előző fejezetünk, — igaz, hogy a propaganda kapcsán, — eléggé megvilágítja az antant sajtóviszonyait s éppen ezért ebben a fejezetünkben a központi hatalmak sajtóviszonyairól igyekszünk képet adni. Erre legalkalmasabb a német sajtóviszonyok vizsgálata. Magyarország, Bulgária és Törökország sajtója nem igen vehető számba, — aminthogy a háború alatt sem volt, nem is lehetett jelentékeny tényező — a nyelvi elszigeteltség miatt. Az antant illetékes helyein az egész háború alatt szakértők olvasták és dolgozták fel ezeknek az elszigetelt nyelvű országoknak sajtóját, de azért ezt a sajtót sohasem tartották veszedelmesnek, legfeljebb apró híreket szereztek belőle, adatokat az ellenséges parancsnokságokra vonatkozólag, híreket

Ercheint tãglich 6 Uhr vorm.
Preis: 6 Heller
Abonnement monatl. K. 1.50

Megjelenik mindennap delelõtt 6 órákor.
Ára 6 fillér
Gõzfizetési árt egy hónapra 1 Kór 50 RLL.

K. u. k. Cs. és kir. 4. hadsereg

Seldzeitung - Tábori újságja
der 4. Armee.

Verkaufspreis im Hinterland 10 Heller. A mógõttes orszãgrészekben ára 10 fillér.

Nr. 119. Feldpost 340. Mittwoch, 27. September 1916. Feldpost 340. Nr. 119.

Amtlicher Pressebericht. Aufstand in Griechenland.

Osztrák-magyar tábori újság.

tartalékévfolyamok behívásáról, bizonyos felszerelési tárgyokról, katonai egyének tanácskozásairól s más ilyesmiről. Nagy stratégiai elhatározásokra vonatkozólag sem ellenfeleink, sem mi nem húztunk érdemleges hasznot a sajtóból. A mőnarchia magyar lapjai közül a külföld számára az egyetlen Pester Lloyd volt fontos. Ez a rendkívül gondosan szerkesztett lap az egész háború alatt hazafiasan viselkedett, készségesen alávetette magát a hadviselés érdekeinek s így nem ártott a központi hatalmak ügyének, sőt határozottan jó szolgálatokat tett. Az osztrák sajtóról ez nem mondható el ilyen fenntartás nélkül; Ausztriában erősebb volt a párttagozódás, fejlettebb a szociáldemokrácia, nagyobbak a politikai ellentétek, úgyhogy az osztrák sajtóviszonyok bizvást egy kalap alá foghatók a német sajtóviszonyokkal. Általánosságban meg kell jegyeznünk, hogy minden hadviselő fél országában cenzúra alá vetették a sajtót s különösen a napilapokat. Az antant azonban azt a felfogást vallotta, hogy nem lehet olyan sűrű a cenzúra szűrője, hogy egy-két fontos dolog imitt-amott át ne szívárogon rajta. Ezért a nagyobb

német napilapokat rendszeresen tanulmányozták Londonban és Párizsban, főképpen politikai és gazdasági szempontból, a vidéki német sajtót pedig Hollandiában és Svájcban vizsgálatták át, sőt a Németországban tartózkodó antant-kémek maguk vizsgálták végig, mert számos érdekes és hasznos katonai jellegű hírt tudtak kihalászni belőlük. A semleges államokba irányított nagy német lapok apróhirdetései majdnem a háború legvégéig zavartalanul közvetítették az ellenséges külföldre a Németországban működő antant-kémek üzeneteit, viszont a semleges újságok apróhirdetéseiben kapták meg a kémek a további utasításokat.

Hogy milyen szörnyű és végzetes fejetlenség uralkodott a német sajtóviszonyok terén, azt megdöbbenő hűséggel rajzolja meg W. Nicolai ezredes, a háborúban a nagyvezérkar híres III. B. osztályának főnöke: «Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg» és «Geheime Mächte» című forrásértékű munkáiban. Ezeknek alapján rajzoljuk meg a német hadvezetőség hősiességét, de mindvégig eredménytelen erőfeszítéseit a sajtóviszonyok rendezésére.

A német sajtó. Az első kérdés itt az: hogyan foglalt állást a német sajtó a háborúhoz, hogyan fogta fel a háborús feladatait. Sokan hangoztatták, hogy a német sajtó a háborúban tehetetlennek bizonyult; és valóban, ehhez a nézethez kell csatlakoznunk, hogyha a sajtó háborús működésének eredményeit nézzük: t. i. kétségbevonhatatlan, hogy a különben kitűnő német sajtó éppen akkor mondott csődöt, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá; a döntő pillanatokban, a német hadsereg végzetesen nehéz óráiban nemcsak hogy elmaradt a napisajtó hathatós támogatása, hanem ennek a sajtónak anyagi és pártérdekektől sugallt zűrzavaros hangoskodása, nemzetközi ízű népboldogítása, bomlasztó kritikája szinte hátbatámadta a német hadvezetőséget. Viszont meg kell állapítanunk azt is, hogy ha a sajtó működése eredménytelen maradt is, a sajtó munkásainak és orgánumainak nagyobb része becsületesen igyekezett támogatni a háború győzelmes befejezésére irányuló erőfeszítéseket és csak egyesek voltak, akik azon mesterkedtek, hogy aláássák a német nép egységét és harckészségét. Ezeket a gyászos kivételeket alább meg fogjuk nevezni. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a hadvezetőség a háború alatt is, a háború után is hálásan ismerte el a német sajtó nagy többségének kiváló és hazafias szolgálatait. Ezt a legfelsőbb hadvezetőség a háború egy-egy szakaszának lezárulásakor sohasem mulasztotta el tudomására juttatni a sajtónak. Ludendorff tábornok is kifejezésre juttatta a legfelsőbb hadvezetőségnek ezt a meggyőződését az 1917 júliusában tartott sajtóértekezleten; ez a meggyőződése a háború végéig sem változott. A sajtó legnagyobb része bizalommal viszonzta a vezérkar bizalmát és maga is elismeréssel adózott a katonai sajtószolgálat kiváló munkájának.

A sajtó lényegére és feladataira vonatkozólag igen különbözők a fel-fogások, még a legilletékesebb körökben: a sajtó köreiből is. A háború

675

Notizie in Fascio

Martedì, 26 marzo 1918.

674

La voce della verità

Domenica, 31 marzo 1918.

673

La lettura in trincea.

Domenica, 24 marzo 1918.

670

ATTUALITÀ.

Venerdì, 5 aprile 1918.

669

Notizie d' occidente

Bollettino di guerra germanico del 27 marzo 1918.

Allásainkba ledobott időszaki olasz tábori újságok címfejei.

alatt más véleménye volt e felől a hadvezetőségnek, más a polgári kormányzatnak. Katonai szakértők véleménye szerint a legveszedelmesebb jelszó «a közvélemény szabadsága» volt. Minden magyarázatnál világosabban beszél az a tény, hogy akkor, amikor az élet minden területén kényszerrendszabályokat léptettek életbe s ezeket a közönség nyugodtan tudomásul vette, egészen természetesnek találták, hogy a sajtó szabadságához nem lehet hozzányúlni, vagyis egyszerűen összetévesztették a sajtószabadságot a közvélemény szabadságával; holott egyáltalán nem bizonyos, hogy a sajtó csak kifejezi-e a néphangulatot, a közvéleményt, vagy éppen ő maga formálja? A bomlasztó sajtó mindig erélyesen hivatkozott arra, hogy ő a közhangulat szócsöve s ezen a jogcímen egészen leplezetlenül azon dolgozott, hogy megingassa a népben a bizalmat és elszántságot, — viszont a sajtó másik része, — amely felismerte és hangoztatta a vereség kiszámíthatatlanul gyászos következményeit, a legfelsőbb hadvezetőség sajtószolgálatával együtt azon az állásponton volt, hogy a sajtónak hivatása és kötelessége befolyásolni a néphangulatot olyan irányban, hogy minden tekintetben alkalmazkodjék a hadvezetés céljaihoz, módszereihez és lendületéhez. A világháború volt az első háború olyan korban, amikor a sajtó már nagyhatalomnak számított. Természetes, hogy a birodalmi kormánynak, minden egyéb hatalommal együtt, ezt is a maga kezébe kellett volna vennie. A legfelsőbb hadvezetőség szüntelenül azon fáradozott, hogy a polgári kormányzatot rávegye ennek a hatalomnak az átvételére: sajnos, mindvégig sikertelenül.

Ha tekintetbe vesszük a német napilapok óriási számát — mintegy 3000 napilap jelent meg a háború elején — első pillanatban arra kell gondolnunk, hogy ez a roppant sajtóhatalom erős és szívós ellenfele lesz majd az antant- és az ellenséges érületű semleges sajtónak. Németország háborús kormánya bizonyosra vehette, hogy a napilapok óriási többsége zárt sorokban mögötte áll. Az említett 3000 napilap, irány és politikai hitvallás tekintetében nagyjából a következőképpen oszlott meg:

Pártonkívüli	1450
Konzervatív	275
Nemzeti	214
Nemzeti liberális	216
Centrum	400
Szabadelvű	277
Szociáldemokrata	79
Lengyel	23
Dán	4

Ebből a kimutatásból nyilvánvaló, hogy óriási többségben voltak azok a lapok, amelyek nemzeti alapon álltak és hajlandók voltak félretenni a kicsinyes pártpolitikai civódásokat és egységesen állást foglalni a háború érdekei és céljai mellett. Szóval kétségtelen, hogy a kormánynak kitűnő és hatalmas eszköz állt rendelkezésére, hogy a népet meggyőzze a háború erélyes folytatásának szükségességéről, a lapok többségét egységbe forrassa s a

N. 14.

21 Maggio 1918.

686

N. 14.

Sazzettino di Novità

686

Il messaggero del popolo

Sabato, 30 marzo 1918.

682

L'ECO D'OCCIDENTE

Sabato, 6 aprile 1918.

678

Nr. 1.

Sabato, 30 marzo 1918.

Nr. 1.

Sprazzi di luce.

Periodico settimanale.

Állásainkba ledobott időszaki olasz újságok címfejei.

nemzeti célok érdekében olyan sajtótábort teremtsen, amelynek minden tagja ismeri kötelességét, óvakodik a veszedelmes közlékenységtől s a kémek akaratlan felvilágosításától és kerül minden romboló kritikát, ami csak az ellenség malmára hajtja a vizet. A kormánynak ezek szerint módjában lett volna úgy megszervezni a sajtógárdát, hogy soha ne juthasson benne érvényre,

sőt többségre a pacifista és defetista irányzat. Ezt a szervezést a kormány mindvégig elmulasztotta, pedig a legfelsőbb hadvezetőség kezdettől fogva látta, — s erre a polgári kormányt figyelmeztette is, — hogy a német sajtó várja ezt a kormányirányítást.

Így aztán a nemzeti érzésű többség, magára hagyatva, természetesen nem tudott megfelelni annak a világtörténelmi feladatnak, amelyet csak a kormány hathatós támogatásával végezhetett volna el. Hiányzott a vezér, az államférfi, aki kemény kézzel vezethette volna ezt a nemzeti hadjáratot, szóval hiányzott a szellemi vezetés és támogatás, de éppúgy hiányoztak az anyagi eszközök is: a háború gazdasági következményei legsúlyosabban éppen azokra a lapokra nehezedtek, amelyek hazafias önzetlenséggel minden feltétel nélkül hajlandók voltak támogatni az erélyes és elszánt hadvezetést. Mondanunk sem kell, hogy ezek a lapok nem tartoztak a nagy kapitalista lapvállalkozások érdekkörébe: nagyjából vidéki lapok voltak. Alig kezdődtek meg a papirosbeszerzés nehézségei, ezek közül azonnal megszűnt mintegy 600 s a megmaradtak terjedelme is összezsugorodott. A nagy újságvállalatok természetesen nem tartoztak a nemzeti táborba: ezeknek bőven volt papirosuk, pénzük, emberük, míg a vidéki, nemzeti irányú sajtó munkatársai hadbavonultak, pénze elfogyott, mert előfizetői megcsappantak, papiros pedig alig jutott neki. A hadvezetőség sajtószolgálatára igyekezett tőle telhetőleg támogatni ezeket a nemzeti irányú lapokat, cikkekkel, munkatársakkal, papirossal, de erőfeszítése majdnem teljesen meddő maradt, mivel a politikai vagyis polgári sajtószolgálat egyáltalán nem törődött a nemzeti érzésű sajtóval, még a hadvezetés lendülete és az egységes nemzeti hangulat érdekében sem, mert abban a liberális illúzióban tetszelgett magának, hogy minden sajtóirányzatot egyformán kell támogatnia. Ez a bűnös nemtörődöm-ség persze csak a bomlasztó sajtónak vált javára.

Régi követelése volt a legfelsőbb hadvezetőségnek, hogy a sajtó politikai vezetése ne legyen a külügyminisztérium kezében, hanem tartozzék a birodalmi kancellár hatáskörébe, hiszen ő felelős a birodalom egész politikájáért. A külügyminisztérium, valami rosszul értelmezett nemzetközi szellem sugallatára, mindig idegennek érezte magától a nemzeti sajtót, s még a háborúban sem tett érte semmit. Ennek meg is volt a hatása: belpolitikailag döntő tényező volt a német sajtó nagyobb része s így, vezetés híján, zavartalanul végezhetette később romboló munkáját, külpolitikailag azonban mindvégig súlytalan maradt s így a külügyminisztériumnak semmi haszna sem volt belőle. Így aztán érthetővé válik az a különben szinte érthetetlen tény, hogy a polgári kormányzat egyáltalán nem törődött a német sajtóval. Szemére vetették a legfelső hadvezetésnek, hogy a nemzeti irányú lapokat a nagypolitika céljai ellen sorakoztatta fel és szervezte. Ez nem így van: a sajtó nagy részének és a hadvezetésnek ellentétét maga a politikai kormányzat idézte fel és tartotta fenn. Az eredmény az volt, hogy a legfelsőbb hadvezetőség, amelynek egyszerre kellett harcolnia az ellenség ellen és a belső bomlasztó erők ellen,

egyre élesebb ellentétbe került a sajtónak azzal a részével, amelyre a politikai kormányzat támaszkodott. Így a nemzetietlen sajtó egész gyűlölete a hadisajtószolgálatra zúdult.

Ennek a hadisajtószolgálatnak állandó panasza volt, hogy a politikai kormányzat bizalmatlan irányában és sohasem tájékoztatja a felől, milyen módszerek szerint működik együtt a sajtóval. Ez természetesen érezhetően zavarta a hadvezetőség és a polgári kormányzat viszonyát és éppenséggel nem volt alkalmas arra, hogy előidézzé a kívánatos együttműködést a közös feladatok érdekében. S e mellett a polgári kormányzatnak még csak nem is volt sajtója: mert a kormány hivatalos lapja, a Norddeutsche Allgemeine Zeitung nem tudta a vezető és irányító orgánus szerepét betölteni; ennek pedig a kormány bújkálása volt az oka: a kormány sohasem mert vagy sohasem akart nyíltan kiállani s így tájékozatlanságban hagyta a sajtót és a hadvezetőséget is. Pedig bizonyos, hogy a politikai események nagyon is befolyásolták a hadvezetőség munkáját s a kormány módszere annál érthetlenebb volt, mert a hadvezetőség egész működése nyitott könyvként feküdt előtte s a hadvezetőség a kormány minden felszólalását vagy kívánságát vagy azonnal teljesítette, vagy megfelelő megokolással elhárította. Viszonosság azonban nem volt. Pedig a bizalmas együttműködés egyre szükségesebbé vált, hiszen a hadisajtószolgálat egyre jelentékenyebb tényezővé vált ezen a téren, egyszerűen azért, mert a kormány egészen ráhagyta a sajtó szervezését és irányítását. Volt továbbá egy időpont, — amelyről alább fogunk megemlékezni, — mikor a hadisajtószolgálat vezetőjét átadták a politikai kormányzatnak, hogy végre tapasztalt szakember szervezze meg a kormány sajtópolitikáját, olyan ember, aki, mint Deutelmoser őrnagy, alaposan ismerte a sajtó szükségleteit, módszereit, céljait és lehetőségeit. Itt adva volt a lehetőség, hogy a kormány a sajtó szervezésének és irányításának súlypontját a maga oldalára billentse, annál inkább, mert a kormánynak jelentékeny befolyása volt a szociáldemokrata sajtóra s így éppen a legnehezebb ponton háríthatta el legkönnyebben az akadályokat; a kormány igyekezett mindig kegyeiben járni a szociáldemokrata sajtónak s ennek a kacsintgatásnak mégis az lett a vége, hogy függő helyzetbe került ettől a sajtótól. Legalább is ezt bizonyítja az a tény, hogy mikor a hadvezetőség azt kívánta tőle, hogy erőiesen lépjen fel ezzel a sajtóval szemben, a kormány csak hímezett-hámozott, de tenni semmit sem tudott, vagy nem is akart.

A hadvezetőség sajtószolgálatának is kötelessége volt bizonyos határok között fenntartani az összeköttetést a szociáldemokrata sajtóval. Ez az érintkezés azonban tisztán katonai dolgokra szorítkozott; a hadvezetőségnek nem volt feladata küzdeni a szocialista vezérek bomlasztó munkája ellen, de az itt mutatkozó bajokra és veszedelmekre állandóan felhívta a kormány figyelmét. A kormány, úgynevezett politikai okokból, nem tett semmit ellenük. Pedig a szociáldemokrata szerkesztők és újságírók közt sok olyan volt, aki hajlandó lett volna együttműködni a honvédelem nemzeti munkájában.

Sajnos, egyrészt a politikai kormányzat gyengesége, másrészt a pártfegyelem és a radikális elemek túlzó módszerei megakadályozták őket ebben.

Rendkívül érdekes és tanulságos figyelemmel kísérni, hogy hogyan sikerült a túlzó baloldali elemeknek megbénítani a hadsereg tevékenységét és megtörni a német harckészséget, olyan országban, amelynek hadereje, bámulatos szervezettségével és elszánt győzelmi akaratával mindenre inkább volt predesztinálva, mint a vereségre. A német példa egyúttal tipikus is: mutatja a sajtó rendkívül nagy hatalmát s egyúttal mutatja az utat, amelyet minden következő háborúban a sajtóval szemben követni kell. Alapigazság marad, hogy háború idején, amikor a nemzet léte vagy nemléte forog kockán, kíméletlenül le kell számolni a sajtószabadság és a politikai szabadság tabujával, mert — mint a példa mutatja — ezek a szép jelszavak mindig csak a bomlasztó és nemzetietlen elemek aknamunkáját segítik elő, tág teret nyitnak az ellenséges hírszerzőszolgálatnak és kémkedésnek, főképpen pedig meggyengítik a belső arcvonalat, ami pedig menthetetlenül a katonai arcvonal összeomlását vonja maga után.

Ebben a tekintetben különösen jelentős volt a háború alatt, hogy a német szociáldemokrácia két irányra szakadt: a többségi szocialisták mellett hamarosan szóhoz jutottak Brémában, Hamburgban és a többi kikötővárosban a baloldali szocialisták, Lipcsében és Braunschweigben pedig a radikális szocialisták. Ez utóbbiaknak vezető lapja a «Leipziger Volkszeitung» volt, a kikötővárosok radikális baloldali szocializmusát pedig a Brémában megjelenő «Arbeiterpolitik» című hetilap szította. Hiába volt az előzetes cenzúra ebben a lapban — a háború kellős közepében! — egyre-másra jelentek meg spartakista és bolsevik vezérek cikkei; különösen az orosz Radek volt szoros kapcsolatban a lappal, amely főleg a haditengerészet körében folytatta aknamunkáját.

De egyéb is történt. Berlinben már 1918-ban lázas tevékenységet fejtett ki az orosz követség abban az irányban, hogy forradalmasítsa az országot: a «timeo Danaos» igazsága itt is bebizonyosodott! Németország hazaszállította 1917-ben az orosz bolsevik vezéreket, hogy forradalmat szítson Oroszországban s így legnehezebb ellenfelét kikapcsolja a háborúból; ez valóságos sikert jelentett a központi hatalmaknak; de mikor a bolsevik forradalom otthon megerősödött, azonnal a világ forradalmasítására vetette magát s így visszarepült a bumerang és Németország ezt a kitűnő katona-politikai sakkhúzását drágán fizette meg. A német független szocialisták, vagyis a túlzók, kapva kaptak ezen az orosz forradalmasító mozgalmon, maguk is szolgálatába szegődtek, egyesek fizetett ügynökei lettek a szovjetkövetségnek, s ekkor történt, hogy a külügyminisztérium hozzájárulásával, felállították Berlinben a Rosta nevű orosz távirati ügynökséget. Joffe, a berlini orosz követ, — akinek csúfos eltávolításáról előbbi fejezetünkben emlékeztünk meg, — tevékenyen részt vett a független-szocialista sajtó munkájában, élénk kapcsolatokat tartott fenn az Arbeiterpolitik szerkesztőségével, sőt még egy orosz követségi

Majdnem ugyanez lett az eredménye a többségi, tehát úgynevezett mérsékelt szocialisták működésének is. Már 1917 őszén észrevehető volt, hogy sikerrel járt az a munkájuk, amellyel a nagy tömegek hazafias és lelkes hangulatát aláásták és az ellenkezőjére fordították. A többségiek gazdasági ügyekkel dolgoztak, sztrájkokat szítottak, de ezek mögött a jelszavak mögött mindenütt kivigyorogtak a politikai célok. A bresztlitovszki béketárgyalások idején azért élvezett kíméletet ez a lázító sajtó, mert a politikusok úgy vélekedtek, hogy előnyös lesz Németországra, ha az orosz szocialista tárgyalófelek látják, hogy Németországban a szocialisták ekkora szabadságot élveznek. Ez is hibás feltevés volt : az orosz megbízottakra semmiféle hatással sem volt a német szocialista lapok hangja és egy-egy nyilatkozata, sőt mind-ebben csak a maguk, illetőleg az orosz propaganda hatását látták. A német hatóságoknak ez a tétovázása és taktikázása, — mindig úgynevezett politikai tekintetekből, — világosan mutatja, hová vezetett a politikai kormányzat és a szocialista sajtó együttműködése. De világosan mutatja azt is, hogy döntő harcok idején csak hatalmi eszközökkel lehet a sajtó egy részét a nemzeti érdekek szolgálatára kényszeríteni. Sajnos, Hertling kancellár kormányának nem volt már meg ez a hatalma. Annál inkább szükség lett volna pedig az erélyes közbelépésre, mert a kormánynak világosan kellett volna látnia, hogy az egyetlen jól szervezett párt sajtó a szocialistáké. Ezt a sajtót a politikai pártvezérek erősen a kezükben tartották, anyagilag a pártkasszából tartották fenn, s végül csak ennek a sajtónak volt állandó és egységes olvasótábora. A többi politikai pártok vagy felfüggesztették munkájukat a háború tartamára, vagy a hazafias egységfrontba igyekeztek tömörülni, vagy ha működtek is, apró és ezért jelentéktelen töredékekre forgácsolódtak. Egyedül a szocialista sajtó volt szilárd tényező ebben az időben, egyedül ezzel kellett számolni. Ez a sajtó valóban irányította, sőt alakította a nép közvéleményét és hangulatát, s ennek a munkájának egyre jobban kedvezett az a gazdasági nyomorúság, amely a háború harmadik és negyedik évében egyre nagyobb arányokat öltött. Érdeemes idéznünk Hindenburg vezértábornagy szavait, amelyeket a bresztlitovszki béketárgyalások idején a kancellárhoz intézett : «Mindig azon a nézeten voltam, hogy a háború súlyos harcaiban és megpróbáltatásaiban edzett népünk, beleértve a szociáldemokrata párt tömegeit is, még mindig jó érzésű és hű a hazához. De éppen a népbe vetett bizalmamon alapul az a követelésem, hogy a kormány keményen szálljon szembe minden megfélemlítéssel!» A szociáldemokrata sajtó ebben az időben már nyíltan szembe helyezkedett az államhatalommal, tehát felvilágosító munkával vagy hivatalos befolyással már nem lehetett hozzáférközni. Az élethalálharcát vívó birodalomnak nem volt más választása : kíméletlenül alkalmazni kellett volna vele szemben a hatalmi eszközöket. A hadvezetőség hadisajtószolgálatának ilyen körülmények között már semmi befolyása sem lehetett erre a sajtóra ; megrendszabályozása már tisztán államhatalmi kérdés volt. Ez a megrendszabályozás pedig, sajnos, elmaradt. Pedig bizonyos, hogy a biro-

dalom ezzel az egyetlen bomlasztó tényezővel sikerrel vehette volna fel a harcot, éppen úgy, mint ahogy az antantnál bebizonyosodott, hogy a nemzeti érzéstől és győzelmi akarattól fűtött kormány a nép nagy tömegeiben is fölébe tudott kerekedni a szocialista mételynek. De az antant szerencsésebb helyzetben volt: egységet tudott teremteni, holott Németországban a legelterjedtebb polgári lapok is a szocialista izgatás uszályhordozóiul szegődtek.

Ez a jogos szemrehányás nem egyes polgári pártokra vonatkozik, hanem csak egyes polgári lapokra; ezek között is a két főbűnös a Berliner Tageblatt és a Frankfurter Zeitung. Hogy mennyire nem pártszempontok irányították ezeknek a lapoknak aknamunkáját, bizonyítja az is, hogy a Frankfurter Zeitung élénken tiltakozott az ellen, hogy egy kalap alá foglalják a Berliner Tageblattal, továbbá az, hogy mikor a legfelsőbb hadvezetőség a lapot saját párthíve, Payer helyettes kancellár útján felszólította, hogy vessen véget a hadvezetésre végzetes üzelmeinek, egyszerűen elutasítóan válaszolt. Ez a két lap nyíltan a zsidó érdekek szócsöve volt, zsidó szellem uralkodott bennük és Nicolai ezredes, minden pártatlansága mellett is kénytelen nyíltan kimondani, hogy e két lap szelleme élesen kirítt az egész német sajtó együtteséből, annyira, hogy például a Berliner Tageblatt nem volt hajlandó semmiféle összeköttetésbe lépni a hadisajtószolgálattal. Még a szociáldemokrata sajtóban is jóval több megértés mutatkozott a háború tisztán katonai szempontjai és követelményei iránt, mint ennek a lapnak a vezetőségében. Viszont a Frankfurter Zeitungnak más volt a taktikája: szoros viszonyt tartott fenn a hadvezetőséggel, különösen Falkenhayn tábornok idejében, de nem azért, hogy a hadvezetőség kívánságait teljesítse, hanem azért, hogy a maga szájaíze szerint befolyásolja. Főszerkesztője sűrűn látogatta a vezérkar főnökét és folyton a hadvezetés politikai vonatkozásai tekintetében terjesztett eléje kívánságokat. Ezek ugyan éles ellentétben álltak ennek a lapnak később hangoztatott tételével, hogy a katonai vezetők ne avatkozzanak politikába, de éppen az volt igen jellemző erre a demokrata sajtóra, hogy állásfoglalása kocsonyás volt s a hadihelyzet alakulása szerint folyton változott; a háború vége felé szenvedélyesen hirdette, hogy a háborút nem a katonák fogják eldönteni, hogy az ellenség idegei felmondják majd a szolgálatot s végül — ezt is nyíltan merte hangoztatni, — hogy a háború igazi oka a német hódító politika. Viszont ha német siker mutatkozott, éppen ez a sajtó követelte leghangosabban, hogy a győzelmet teljesen ki kell aknázni. Mikor 1918 márciusában a németek győzelmesen áttörték a francia vonalakat s megingott a békét követelő pártok egysége, a Frankfurter Zeitung sietett kijelenteni, hogy ő a békehatározatot csak bizonyos korlátozásokkal és fenntartásokkal helyeselte, továbbá hogy kívánja Kurland annexióját és helyesli a bresztli-tovszki békét.

Éppen ilyen ártalmas volt a Berliner Tageblatt, azzal a különbséggel, hogy nem volt ennyire ingadozó. A külügyminisztérium sokat hangoztatta, hogy a sajtó a közvélemény kifejezője s éppen ezért nem szabad erőszakos

kézzel hozzányúlni : nos, bebizonyosodott, hogy bármely sajtótermék inkább volt a közvélemény kifejezője, mint éppen a Berliner Tageblatt. 1918 márciusában a külügyminisztérium átiratot intézett a hadvezetőséghez s ebben közölte vele a krisztániái német követség jelentését arra vonatkozólag, hogy vajjon a Berliner Tageblatt — mint bizonyos körökben állították, — valóban árt-e a német ügynek a külföldön. A követség jelentése kereken tagadja ezt az állítást, sőt hozzáfűzi, hogy a lapnak külföldi körökben igen nagy a tekintélye, nemhogy károkat okozna, inkább békítőleg és engesztelőleg hat ellenségeinkre, sőt hasznos a német ügynek, mert nemzetközi, demokrata, ellensége a korlátlan bűvárhajóharcnak s híve a hódítás nélküli békének. A külügyminisztérium minden megjegyzés nélkül küldte át ezt a jelentést, tehát nyilván azonosította magát vele, sőt valószínűleg az volt a célja, hogy ennek a felfogásnak megnyerje a legfelsőbb hadvezetőséget is. Igaz, hogy a kérdés teljesen politikai jellegű volt, de ilyen körülmények közt a hadvezetőségnek mégis állást kellett foglalnia. Ez az állásfoglalás bizonyára nem lehetett nehéz, hiszen a krisztániái követség nyilatkozatában foglalt jellemzés ékebben beszél minden cáfolatnál : ennek a jellemzésnek alapján nyilvánvaló, hogy a Berliner Tageblatt, a német hadvezetés szempontjából, határozottan káros és romboló munkát végez külföldön, de természetesen kikezdi és bomlasztja a belső arcvonal egységét is. Hindenburg vezértábornagy ilyen értelemben mondta meg véleményét a birodalmi kancellárnak : a Berliner Tageblatt nem hű kifejezője a német nép felfogásának és hangulatának, szelleme ártalmas Németországra és egyenesen a nemzeti érdekeket veszélyezteteti állásfoglalása a bűvárhajóharcra szemben, akkor, amikor ez a harc javában folyik ; éppen ellenkezőleg, az volna minden lapnak kötelessége, hogy megértesse a külfölddel a bűvárhajóharc szükségességét és jogosságát ; ezzel a hazafiatlan magatartásával a lap csak megerősíti az ellenséges és semleges külföldet elítélő véleményében és mérhetetlen károkat okoz a német hadvezetésnek ; a tábornagy véleménye szerint egyenes félrevezetése a külföldi közvéleménynek az a beállítás is, mintha Németország nemzetközi és demokrata érzelmű volna ; ez pedig annál ártalmasabb, minél tovább halogatja a kormányzat megismertetni a külföldet a német nemzet jellemével, a német nép hazafias elszántságával ; végül kijelentette hogy azzal a lappal, amely már a béketárgyalások megkezdése előtt a hódítások nélküli béke mellett tört lándzsát, a politikai kormányzatnak már régen el kellett volna bánnia, mint esküdt ellenségével, mint ahogy az antant elnémította az ilyen lapokat.

Magától értetődik, hogy ez a tulzó demokrata sajtó belpolitikailag is az ellenség ügyét szolgálta, mikor ködös fejtegetéseiben a világtestvériség utópiáját hirdette s ezzel megbontotta a német nép nemzeti egységét. Ez a sajtó ebben a tekintetben túltett a szocialista sajtón is, de egy húron pendült vele abban, hogy a haza szorongatott helyzetét a maga politikai érdekeinek előmozdítására használta fel. Ennek a demokrata és szocialista sajtónak ez a harc-

módja éppen akkor tombolt leghangosabban, mikor Németország a legnagyobb katonai erőfeszítés előtt állt: 1918 elején, mikor halálos csapást akart mérni az ellenségre, mielőtt még a nagyobbarányú amerikai segítség megérkezik. A főállamügyész indítványt tett, hogy a szocialista Vorwärts szerkesztőit állítsák rendkívüli haditörvényszék elé, a hadisajtószolgálat is megpróbált a maga gyenge eszközeivel még egyszer lelkére hatni a szocialista sajtónak, s ekkor kapott parancsot Nicolai ezredes is Ludendorff tábornoktól, hogy személyesen próbáljon érintkezésbe lépni a Frankfurter Zeitung főszerkesztőjével, a legfelsőbb hadvezetőség nevében, bár a megbeszélések sikerében maga

A Gazette des Ardennes valódi (bal) és hamisított (jobb) képes kiadása.

a tábornok sem igen bízott. A megbeszélés azzal végződött, hogy a főszerkesztő keserű szemrehányásokat tett a hadvezetőségnek, hogy a hazafias lapokat pártolja és a hazafias irányzatoknak kedvez, a többi politikai pártokat és nézeteket pedig üldözi. Szinte elképzelhetetlen vakmerőség és mindenesetre hazafiatlan és nemzetközi érzület kellett hozzá, hogy valaki a háború legnehezebb óráiban így merjen beszélni. Nicolainak arra az ellenvetésére, hogy a hadvezetőség nem a pártokkal harcol, hanem az ellenséggel, a főszerkesztő csak gúnyosan mosolygott s az ezredes állítását egyszerűen kétségbevonta. Ez már a teljes elrugaskodás volt a németység háborús céljainak megértésétől, a hazafias német néppel való együttérzéstől s ez kifejezésre is jutott a lap egyik

legközelebbi cikkében, amely nyíltan hangoztatta, hogy véget vet a politikai Treuga Dei-nek és kíméletlenül megkezdí és lefolytatja a belpolitikai harcot, a maga eszméi érdekében. A megbeszélés természetesen eredménytelenül végződött és Nicolai csodálkozva látta, hogy itt egészen új világ tárul fel előtte, az önző párteberek nemzetközi érzelmű világa ; keserűen állapította meg, hogy a főszerkesztő ki sem ejtette az ellenség nevét, az ellenségről csak ő, a katona beszélt, a lap és a párteberek számára mintha már meg is szűnt volna a háború, legalább is, mint mondani szokták, «nem érdekelte őket». A főszerkesztő annyira ment elfogultságában, hogy a hadvezetőség kívánságát egyáltalán meg sem értette, az arcvonal parancsnokságának felelőssége hidegen hagyta és Nicolai legnagyobb csodálkozására magáról Hindenbegről, a nemzet bálványáról, a felszabadító és győztes hadvezérről is csak kicsinylőn tudott nyilatkozni. Külföldi olvasó bizonyára megdöbben, ha elmondjuk, hogy az erélyességéről és kemény kezéről ismeretes német hadvezetőség eltúrte ezt a modort és hangot. Ez is csak azzal magyarázható, hogy szabályzataihoz híven nem akart politikai ügyekbe avatkozni. A főszerkesztő még azt a bátorságot is vette magának, hogy félvállról megjegyyezte : ha a hadvezetőségnek az a véleménye, hogy a lap ártalmas, egyszerűen betilthatja, hiszen megvan hozzá a hatalma. Nicolainak arra az ellenvetésére, hogy a hadvezetőség csak az arcvonalban tilthatja be a lapot, ez pedig hiábavaló volna, mert a lap éppen a mögöttes országban ássa alá az egységet, s ha be is tiltanak a fronton, ez magában az országban csak újabb pártharcokhoz vezetne, mert a politikai viszonyok mellett nem lehet számítani arra, hogy a kormány is erélyes lépésre szánja magát ; ennélfogva egyetlen módja van csak a hadvezetőségnek : a lap önkéntes támogatását kérni az ellenség megsemmisítő szándékaival szemben ; a főszerkesztő nem is felelt, csak vállat vont és elmosolyodott. Itt, tizennyolc év tárgyilagos távolságából, megállapíthatjuk, hogy a német hadvezetőség is túlságosan ragaszkodott az eléje szabott keretekhez és nem akart erélyesen rendet teremteni ott, ahol a politikai kormányzat ereje csődöt mondott. Nagy tanulság lesz a jövőre, hogy háborús veszedelem idején a hadvezetőség köteles a kellő eréllyel és elszántsággal a kardjára ütni s kíméletlenül kiirtani, lapostul, főszerkesztőtől, minden bomlasztó törekvést, mert éppen Németország példája mutatja, hogy míg a katonák hősieen harcoltak odakint az arcvonalban, bent az országban a lelkiismeretlen nemzetközi elemek olyan szolgálatokat tettek az ellenségnek, hogy drága pénzen tartott kémekkel és agitátorokkal sem érhetett volna el külön eredményeket.

Hozzá kell tennünk ezekhez a meggondolásokhoz még azt is, hogy a hadvezetőség mindig gondosan tájékoztatta és pedig kivétel nélkül az egész sajtót, a valóságos hadihelyzetről. Hiába ecsetelte azonban a hadvezetőség a rideg adatok százaival az arcvonal veszedelmes helyzetét s az ellenség elszánt készülődését arra, hogy mindenestül megsemmisítse Németországot, ezek a jó urak akár szándékosan, akár könnyelműségből, nem hallgattak a komoly figyelmeztető szavakra, hogy hagyják abba a belső küzdelmeket, ne szítsák

Heer und Heimat

November 1918.

10. 716.

Der Ruf zur Einigkeit.

Das Ideal.

Es wird zum „Zammeln“ abblasen.

Der Krieg wurde in Potsdam beschlossen.

Am ungarischen Parlament be-
sprachte Graf Tisa während einer
Debatte über den Abbruch des
Krieges, daß das Ultimatum an
Serbien bei einer Konvention aufgestellt
wurde, bei der die deutschen Vertreter
Anwesende waren.

Ein Abgeordneter: Nicht in Wien
sondern in Potsdam.

Graf Tisa erwiderte: „Neben in
Potsdam, noch irgendwo anders.“

Der Abgeordnete: Das Ultima-
tum wurde nicht in Potsdam be-
schlossen, aber der Kriegsaus-
bruch wurde dort beschlossen.

Eine Prophezeiung.

Die holländische Zeitung „Gau“ er-
klärt, daß die Zeit der großen
Kämpfe nach Holland zurück-
zuführen ist an einer wichtigen Kabine in
München, die geschlossen ist.

Am Ende des Krieges nach ein Jahr
wird es geschehen wie dem Grafen

Das verlorene Paradies.

„Alle andere, (Griechen, war dir's, „Aegae's")
„Paradise“

Die andere, Deutschland war dir's bei den
Mitteln

Den deine Herrschbegier zu Stand gebracht.

Du schrittst leidvoll von Sieg zu Sieg.

Den Gipfelpunkt erreichte deiner Macht

Unangeführt, beiseite zur Seite

Das Erdbeben, den Abbruch, die weltliche Macht

Zu bürstet sie wann die Reichheit trachtet

Und wahr, wenn nicht gelobt, so doch geschickt

Nach 1910 welcher Sieg, welcher Schwanz

Wenn Hof der Name „Deutschland“ wird ge-
nannt!

Um dein verlor'nes Glück die tiefe Trauer

Die Ehr' hat die Seelenruh' verbannt!

Du liegst geküßt durch eine rühm'lose Hand

Die dem Verbrechen wußten und scham't

Da deinem fahigen Abest gebunden —

Und alle trübere Herrlichkeit verbannt

Die Wirklichkeit.

„Getrennt marschieren, vereint schlagen.“ — Wolfe.

a pártharcokat, ne játsszanak a nemzetközi jelszavak veszedelmes tüzével : az elfogult és hazafiatlan sajtó hátsó gondolatokat szimatolt ebben az aggódó kérdésben és nyíltan azzal vádolta meg a hadvezetőséget, hogy ezzel tulajdonképpen a választójogért folytatott harcot és békekötést sürgető követeléseket akarja elnémítani. A napilapoknak ebben a kórusában bömbölt a legtöbb folyóirat is, csodálatos egységben a szocialistákkal és hallatlanul szenvedélyes egyoldalúsággal, élükön Max Harden folyóirata, a hirhedt Zukunft, amely otthon és a külföldön a legtöbbet ártott Németországnak. Ezek a lapok ügyesek voltak és mozgékonyak és főleg anyagilag kellőképpen meg voltak alapozva ; nagy elterjedésüket, hatalmas olvasótáborukat mégsem csupán ennek köszönhetik, hanem elsősorban annak, hogy híveik és támogatóik tekintélyesebb része azokból került ki, akik a háborús gazdasági viszonyok révén hatalmas vagyonokhoz és befolyáshoz jutottak ; ezekben pedig nyoma sem volt annak az önzetlen és hősiecs önfeláldozásnak, amely a német hazafiakat és az arcvonalban álló csapatokat fűtötte. Elégé sajnálatos és egyúttal végzetes volt, hogy a német kormány és társadalom ezeket a lapokat a közvélemény hú kifejezőinek tartotta, sőt támogatta, vagy legalább is védelmezte, s éppen a hadvezetőséggel szemben!

A katolikus sajtó, az úgynevezett centrum-sajtó, jellegzetesen párt-sajtó volt és éppen ezért ugyanolyan nehéz volt a hadisajtószolgálatnak együttműködni vele, mint a szocialista sajtóval. Viszont a nemzeti, a nemzeti szabadelvű és a konzervatív sajtóban, mint Nicolai megállapítja, meglehetősen elmosódott a pártjelleg, ezeket inkább a gazdasági kérdések érdekelték. Érdekes, hogy a kormány mindig különös tekintettel volt a szocialista és a demokrata sajtóra, a centrum-sajtót pedig az uralmon lévő párt, különösen a békerezolúció óta sugalmazta is, viszont a sajtó nemzeti érzelmű része teljesen magára volt utalva, mindössze két lapról (Kölnische Zeitung és Magdeburgische Zeitung) állították annak idején, hogy a kormány részéről támogatást élvezett. A délnémet sajtó, a badeni, württembergi és pfalzi, demokrata érzelmű volt ugyan, de egészen távol állott az ártó nemzetközi befolyásoktól, mindig nagy megértést tanúsított a hadviselés érdekei iránt, és mindig igazodott a hadvezetőség céljaihoz és kívánságaihoz. A bajor sajtó, amelyben a centrum volt az uralkodó elem, mindig a maga külön útjain járt. Érdekes, hogy ebben a katolikus országban egyre növekvő befolyáshoz jutott a szocialista Münchener Post, s az állami és birodalmi kormány különös jóindulatát élvezte. Mindazonáltal a birodalmi külügyminisztérium sajtópolitikája révén a vidéki lapok jelentősége messze elmaradt a berlini lapok jelentősége mögött. Ebben az időben Nagy-Berlinben 80 újság jelent meg ; ezeknek pártpolitikai megoszlása a következő volt :

Pártonkívüli	44	Centrum	5
Konzervatív	5	Szabadelvű... ..	14
Nemzeti	7	Szociáldemokrata... ..	1
Nemzeti szabadelvű	3	Lengyel	1

A berlini szabadelvű sajtó javarésze két nagy vállalat kezében volt ; a Mosse-vállalat főlapja volt a Berliner Tageblatt, az Ullstein-vállalaté a Vossische Zeitung, természetesen mindegyiknek még egész sor kisebb napilap volt birtokában. Az Ullstein-vállalat igazgatója, Bernhard, tudatosan távol tartotta magát és lapjait a Mosse-lapoktól és azoknak szellemétől, sőt mint az alább említendő sajtóválasztmány elnöke, tanácsadóként szerepelt a katonai sajtószolgálat mellett, s ezt a tisztelet pártatlanul és minden elismerésre méltón töltötte be. A Vossische Zeitung politikai álláspontja gyakran eltért a kormány hivatalos álláspontjától, sőt a lap nem egyszer élesen meg is támadta a kormányt : ez aztán azt a gyanút keltette, hogy a hadisajtószolgálat és a lap vállvetve dolgozik a kormány politikája ellen. A valóság azonban az volt, hogy Bernhard igazgatónak sohasem adtak a hadisajtószolgálat részéről utasításokat, de ő maga sem igyekezett katonai körökben egyéb befolyásra szert tenni, mint amit a sajtóválasztmány elnöksége révén már úgyis élvezett. Elnöki tiszte hozta magával, hogy többször kellett bizalmas megbeszéléseket folytatnia a katonai sajtóirodával s ilyenkor természetesen a vezető katonai személyiségekkel is tárgyalt, de éppen ilyenkor derült ki, hogy politikai felfogása nem egy ponton lényegesen eltér a katonákétól. Viszont Nicolai hálásan ismeri el, hogy a vezetése és irányítása alatt álló Ullstein-lapok, főképpen a berlini középosztály és munkásság körében nagyon elterjedt Berliner Morgenpost, — ellentétben a Mosse-lapokkal — mindig határozottan síkraszállt az erélyes hadvezetés és a nemzeti egység érdekében. Ugyancsak támogatta a hadisajtószolgálatot a háború elején az Internationale Korrespondenz című könyv szerkesztője, Baake is, aki mint a szociáldemokraták képviselője vett részt a sajtóválasztmányban. A háború vége felé azonban egyre jobban megszorította őt is a pártfegyelem, meglazult addigi szíves viszonya a hadisajtószolgálattal s ez is egyik oka volt annak, hogy a katonai sajtóiroda és a szocialista sajtó közt, nagyobb részben az ő révén szövődött szálak elszakadtak. Magától értetődik, hogy a nemzeti alapon álló lapokkal a hadisajtószolgálat a lehető legbizalmasabb lábon állt ; ebből egyesek arra következtettek, hogy a katonai sajtóiroda a hadi dolgokon kívül politikai tekin-

Német tábori újság.

tetben is erősen befolyásolta ezeket a lapokat. Ez a feltevés nem felelt meg a valóságnak, mert ezek a lapok ugyan szívesen eleget tettek a katonai sajtóiroda kívánságainak, azonban csak addig, amíg ez az engedékenyséjük nem érintette a bel- és külpolitikai vezetés ellen folytatott harcukat. Természetesen az lett volna az eszményi állapot, ha a háború idejére politikai tekintetben is meg lehetett volna teremteni az egységes sajtóarcvonalat. Azonban ehhez a hadisajtószolgálatnak nem voltak meg a politikai eszközei, viszont hatalmi eszközökkel azért nem akart hozzányúlni a sajtóhoz, nehogy az esetleges becsületes ellenzéki hangokat is elnémítsa.

Kétségtelen, hogy ilyen körülmények között tulajdonképpen hadiállapot uralkodott a német sajtóban, amely egyelőre lappangott ugyan, de a legkisebb szikrától is lángra lobbanhatott. 1918 január havában történt, hogy a kormány és főképpen a hadisajtószolgálat több helyről is értesült a Ludendorff tábornok ellen tervezett és készülő sajtótámadásokról; megtudta, hogy a tábornokot olyan címen fogják támadni, hogy ő nyújtja el a háborút, hogy ellensége a katolikus egyháznak, ellensége a választójognak, s minden egyéb jelszót is harcba vetnek ellene, hogy a nép és a hadsereg bizalmát megrendítsék. A hadisajtószolgálat, hogy elejét vegye ennek a romboló és mételvező hadjáratnak, február elején összehívta Berlinbe a szokásos sajtóértekezletet és bizalmasan közölte a sajtó képviselőivel értesüléseit s előterjesztette azt a kérését, hogy a rágalomhadjáratot lehetőleg ügyesen és feltűnés nélkül le kell szerelni. Itt mutatkozott meg aztán, hogy a belső viszály már a józan észet is elhallgattatta s kiderült az is, hogy végzetesen elburjázott a kölcsönös bizalmatlanság a sajtóban, egymás és főleg a hadisajtószolgálat iránt. Egyes lapok tudniillik túlbuzgóságukban odáig mentek, hogy a bizalmas közléseket, meglehetősen félreérthetetlenül, közölték, ami még magában nem lett volna nagy baj, sőt esetleg meghiusította volna a támadásra készülő terveit. A baloldali lapok aztán tovább mentek egy lépéssel: vitába szálltak ezekkel a közleményekkel és kétségbe vonták a Ludendorff ellen készülő támadások hírének hitelességére vonatkozó értesüléseket; egyszerűen azt mondták, hogy a hadisajtószolgálat bizonyára népszerűsítő hadjáratot akar kezdeni Ludendorff érdekében. Erre a jobboldali lapok is megszólaltak és félreérthetetlenül utáltak arra, hogy íme, az antant készülő támadásának igazi forrása tulajdonképpen magában Németországban van, még pedig a baloldali sajtóban. Az egyik lap egyenesen Erzberger képviselőt gyanúsította meg a Ludendorff elleni hadjárat szervezésével; erre az egész sajtó lángborult, folyt a hangos, elkeseredett, gyakran gyalázkodó vita, szóval megtörtént az, amire Németország ellenségei készültek: Ludendorffot alaposan meghurcolták a sárban s az antantnak még csak a kisujját sem kellett megmozdítania. A harc oly hirtelen tört ki és oly heves volt, hogy egyes lapok leszerelésére gondolni sem lehetett, hiábavaló is lett volna egyes lapokkal külön tárgyalni; a hadisajtószolgálat kénytelen volt megint összehívni a sajtóértekezletet. Itt kifejtette a katonai sajtóiroda vezetője, hogy az iroda

POST - UND Telegraphenverkehr

Die deutsche Verwaltung beabsichtigt, den unterbrochenen Postverkehr und später auch den Telegraphen- und Fernsprechverkehr wieder einzurichten.

POSTVERKEHR.

Vom 7. Oktober ab werden zunächst Briefe, Postkarten, Drucksachen, Warenproben und Geschäftspapiere innerhalb der Stadt Mons und aus Mons nach Brüssel sowie in umgekehrter Richtung zugelassen. Daran soll sich unmittelbar die Wiederaufnahme des Postverkehrs in der Borinage und nach und nach mit den anderen belgischen Städten sowie nach Deutschland und dem neutralen Ausland anschliessen.

Die Sendungen können unter „Einschreiben“ aufgeliefert werden, doch übernimmt die Verwaltung zunächst keine Ersatzverbindlichkeit. Briefe, die nicht nach Mons selbst oder der Borinage gerichtet sind, müssen offen zur Post gegeben werden. *Der Absender ist verpflichtet, auf allen Sendungen seinen Namen und seine Wohnung zu vermerken.* Die Aullieferung hat bis auf weiteres ausschliesslich beim Hauptpostamt (rue de Nimy) oder durch die Briefkasten in der Stadt zu erfolgen, die nicht ausdrücklich als geschlossen gekennzeichnet sind. Einschreibsendungen werden nur beim Hauptpostamt angenommen.

Da die deutsche Verwaltung keine belgischen Wertzeichen besitzt, sind deutsche Wertzeichen mit einem Aufdruck des belgischen Wertes versehen worden. Nur diese Wertzeichen, die an den Schaltern des Hauptpostamts verkauft werden, sind zur Frankierung der aufgelieferten Sendungen fortan zugelassen. Die Tarife sind die bisherigen mit alleiniger Ausnahme des Tarifs für Drucksachen. Der Tarif für Drucksachen ist beim Hauptpostamt ausgehängt.

Brüssel, den 5. Oktober 1914.

Kaiserlich Deutsche
Post- und Telegraphenverwaltung
in Belgien

A belgiumi német posta- és távíróigazgatóság rendelete a posta- és távíróforgalom szabályozásáról.

bizalmas közleményeinek felhasználása izgatás és támadások céljaira, egyáltalán nem felel meg a legfelsőbb hadvezetőség szándékainak, mert ily módon éppen azt a bajt idézik elő, amit a katonai sajtóiroda bizalmas közlése meg akart akadályozni, t. i. megbontják a sajtó s ezzel a német nép egységét. De ez a felvilágosítás és magyarázat sem volt elég: a hadvezetőség kénytelen volt a Wolff-iroda révén hivatalos közleményben megmagyarázni az eseményeket, hogy legalább az izgalmakat le tudja csillapítani. Hanem most már minden orvosság elkészt: az ellenség ebből a sajtóhadjáratból látta, hogy a helyes utat választotta Németország egységének, a hadvezetőségbe vetett bizalomnak aláaknázására, látta egyúttal azt is, hogy a németországi pacifisták, szocialisták és egyéb bomlasztó elemek tulajdonképpen az ő céljai érdekében dolgoznak. Ez a hadjárat mindenesetre elért annyit, hogy a hadvezetésbe vetett bizalom a lakosság tekintélyes részében megrendült, de megmutatta azt is, hogy milyen végzetes lejtőre jutott Németország, pusztán a miatt, mert a sajtónak szabad tetszésére bízta, hogy háborús kérdéseket párt-szemponctokból tárgyaljon.

De ezeken kívül gazdasági kérdések és nehézségek is élenken befolyásolták a sajtó állásfoglalását. A sajtó a maga bőrére érezte a háború okozta gazdasági helyzet nehézségeit s ezért el kell ismernünk, hogy a maga szempontjából joga volt ahhoz az erélyes gazdasági harchoz, amelyet megindított. Igaz, hogy ez a harc a lapvállalatok önző érdekéből fakadt, de legalább jogos alapon indult és nem volt olyan jellegű, hogy használt volna az ellenségnek. A lapok szüntelenül kérték munkatársaiknak és munkásaiknak felmentését a hadiszolgálat alól, de a polgári kormányzat nem ismerte fel eléggé a sajtó jelentőségét ahhoz, hogy ezeket a kérélmeket erélyesen támogatta volna (hiszen, különösen a vidéki lapoknál, egy-egy munkatárs felmentésén esetleg a lap léte vagy nemléte múlt), a hadvezetőség pedig maga nem kezdeményezhetett semmit ebben a kérdésben, hiszen állandóan azt hangoztatta, hogy kénytelen minden erőt igénybe venni a fegyveres szolgálatra. A nagy lapok természetesen kevésbé érezték az ilyen rendszabályok káros voltát, hiszen amúgyis elegendő személyzettel rendelkeztek, de a kisebb lapokra valósággal végzetes volt a felmentések megszorítása; ennek aztán az lett a következménye, hogy a nagy lapok könnyűszerrel felfalták a kis lapokat. De a nagy lapok helyzetét a nemsokára bekövetkezett papirosinség sem rendítette meg: a papiroselosztás az állam kezében volt, az állam pedig úgy állapította meg az elosztás kulcsát, hogy minden lapkiadóvállalat a békebeli mennyiség alapján kap papirost. Sajnálatos rövidlátás kellett ehhez a határozathoz, hiszen könnyű lett volna meglátni, hogy a papiros elosztása révén a kormánynak módja van a céljait jobban szolgáló sajtót támogatni, az ellenséges érületű, bomlasztó és nemzetközi jellegű sajtót pedig akár teljesen is elnémítani. Most aztán bekövetkezett az a helyzet, hogy a nagyvállalatoknak rengeteg fölösleges papirosuk halmozódott fel s ennek felhasználásával olyan röpiratokat adtak ki, amelyek részben teljesen fölöslegesek, nagyobb részben azonban a

hadvezetésre egyenesen veszedelmesek voltak. Viszont a kisebb lapvállalatok örökösen papiros gondokkal küzdöttek, sokszor másnapi papirosszükségletük sem volt biztosítva, s így egyáltalán nem kell csodálkoznunk, hogy ennek a sajtónak is elfogyott a türelme, erőt vett rajta az idegesség és a kétségbeesés anyagi és erkölcsi értékeinek pusztulása miatt, holott éppen ez a sajtó állt mindig lelkesen és fenntartás nélkül a hazafias érzés és a német nemzeti hadicélok és egység szolgálatában. Valóságos harc volt ez a létért s ezt a harcot a lapkiadóvállalatok gazdasági egyesületei folytatták; csak hogy az eleinte közös egyesületből a háború vége felé kiváltak a fővárosi lapkiadók, akik aztán mindig erélyesen képviselték a maguk külön érdekeit, míg a vidéki sajtó gazdasági egyesületének szüntelenül keservesen kellett harcolnia, hogy a hatalmasabb fővárosi szervezet egészen el ne nyomja.

De itt egy igen fontos megfigyelésre nyílik alkalmunk: az újságok száma nem jelenti egyúttal azt is, hogy a legnagyobb számú pártlapnak a legtöbb olvasója is volt. Így például a nemzeti jellegű lapok száma nem volt ugyan a legnagyobb, mégis ezeknek volt a legnagyobb olvasótáboruk, legalább is a háború elején, vagyis akkor, amikor a politikai kormányzatnak még módja lett volna ezt a sajtót támogatni s ezzel lehetetlenné tenni a hazafiatlan és nemzetközi sajtó megerősödését. Ezt elmulasztotta. A hadisajtószolgálat aztán hiába igyekezett összefogni és támogatni ezt a sajtót, komoly segítséget, politikai hatalom hiányában, nem tudott juttatni neki, a nagy lapkiadóvállalatok pedig igyekeztek a katonai sajtóirodát a maguk kívánságainak és érdekeinek szolgálatába állítani. Ez természetesen nem sikerült: a hadvezetőség a lapok többségének kívánságaihoz igazodott, amiért később éppen elég támadásban és gyanúsításban volt része.

Még egy módja kínálkozott a sajtó és a hadvezetőség hazafias együttműködésének: az újságíróegyesületek révén. Ezek közt arányainál és jelentőségénél fogva kimagaslott a német birodalmi sajtószövetség, amely a jelentősebb újságíróegyesületeket a maga kebelében egyesítette. Ennek a szövetségnek Paul Marx volt az elnöke, a Scherl-vállalat kiadásában megjelenő Tag főszerkesztője; pártatlan és tárgyilagos ember, aki hasznos tanácsokkal támogatta a katonai sajtószolgálatot. A lapkiadók egyesületei viszont nem jó szemmel nézték az újságírók és a katonai sajtószolgálat bizalmassá fejlődő viszonyát, ezt a nézetüket osztotta a külügyminisztérium is, úgyhogy ez újabb akadálya lett a német sajtó hazafias irányú hatósági megszervezésének.

Az eddigiekből világosan látjuk, hogy a német sajtó a háború alatt szétforgácsolódott, az egyes lapok, lapvállalatok, pártokat és csoportokat képviselő sajtótermékek közt mély szakadékok keletkeztek, ezeket pedig csak a politikai kormányzat tudta volna betömni vagy áthidalni. Nem lehetetlen, hogy a némettség végső harca egészen másképpen végződik, ha kifelé és befelé egyaránt egységes sajtó áll a harcoló arcvonal háta mögött. Mindenesetre kötelessége lett volna a politikai kormányzatnak kemény kézzel rendet teremteni a fejét vesztett és a politikai jelszavak bódulatában úgyszólván meg-

került német sajtóban, annál inkább, mert a német nép politikai iskolázottsága nem volt elégséges és ezért könnyen áldozatául eshetett a mindenféle mételyezésnek és izgatásnak. A külföldi sajtónak kétségtelenül jobb érzéke és tehetsége volt a szenzációhajhászához, a német népben azonban több volt a komolyság, a felelősségérzet és a tudományos képzettség; ennek pedig a sajtóban is meg kellett volna nyilvánulnia; ha békében elmulasztották a német nép politikai nevelését, a háborúban céltudatosan pótolni kellett volna ezt. Mivel pedig ezt is elmulasztották az illetékesek, a német sajtóban csakhamar azok az elemek kerekedtek felül, amelyek külföldön szereztek politikai képzettségüket és tájékozódásukat és ezért híjával voltak a német nemzeti érzésnek, idegen elemek voltak, nem vállaltak semmi közösséget a német néppel: ezek voltak a bomlasztó és romboló erők a német sajtóban. Ők voltak az elsők, akik felismerték a sajtó roppant jelentőségét ebben a világküzdelemben, de felismerték a maguk céljait is, amelyek merőben idegenek voltak a nép és a hadsereg nemzeti céljaitól és korán megtalálták az eszközeit is, amelyek semmiben sem hasonlítottak a német nép és hadsereg becsületes fegyvereihez. Mindehhez hozzájárult az az ismételten említett körülmény, hogy a politikai kormányzat, — valami alkotmányos és lovagias szentimentalizmussal tűrte, sőt támogatta őket. Ilyen viszonyok közt az igazi német sajtónak el kellett buknia, hiszen ennek ugyanaz volt a célja, mint a hadseregnek: a győzelem. Ha a külügyminisztérium sajtóosztályának is ez lett volna a célja, akkor meg lehetett volna menteni a sajtót a nemzeti ügy számára: meg lehetett volna fékezni a nemzeti sajtó túlzásait is, mert az ilyesmi csak még jobban felkorbácsolták az ellenség ellenálló erejét, de egyúttal gátat lehetett volna vetni a többi lapok izgatásának, amellyel a nemzet ellenálló erejét gyengítették. Csakhogy a külügyminisztérium utópisztikus ábrándok rabja volt, s így a végrehajtóhatalom sem léphetett fel: mind a kettő csődöt mondott. Így aztán a katonai sajtószolgálatnak nem maradt más eszköze, — hogy megmentse, ami menthető, — mint a cenzúra.

A sajtószolgálatnak a cenzúra volt a legegységesebb és legrendezettebb szerve. Természetesen tele volt hibákkal, a gyakorlat közben és az érdekeltek bőrén kellett megtanulni, hogy hogyan is kell bánni ezzel az új és még ki nem próbált fegyverrel, de elmondhatjuk, hogy eleinte a sajtó nagyobb része türellemmel és elnézéssel viselte a cenzúra terhét és hibáit is. De a cenzúra nemcsak tiltó intézmény volt, hanem mindinkább az egyetlen eszközzé vált arra, hogy a sajtóhoz a hadvezetőség bizonyos közleményeket eljuttasson, bizonyos közlemények megjelenését előzetes közbelépéssel megakadályozza, szóval a sajtót bizonyos mértékben sugalmazza; éppen ezért eleinte a cenzúra intézkedései inkább tájékoztató, mint tiltó jellegűek voltak. Ez azonban nem igazi hivatása a cenzúrának és csak úgy gyökeresedhetett meg, hogy a politikai kormányzat nem teremtette meg a polgári sajtóirodát, amikor is a legfőbb cenzúrahivatal megszabadult volna a politikai cenzúra feladataitól és minden figyelmét a katonai cenzúrára és a cenzúra-rendeletek pontos megtar-

felelősség elől, amint a példa is mutatja : a német, osztrák és magyar háborús sajtó tekintélyes része bűnös abban, hogy a háborút elvesztettük, de mindenestre bűnös a nemzeti ellenállás és a nemzeti erők aláaknázásában ; már pedig ezt a sajtót soha senki sem vonta felelősségre, nem is szólván arról, hogy maga a bűnös kereken tagadja bűnösségét, ami elvégre érthető ; viszont csodálatos, hogy nem akadt hatóság, amely ezt a felelősségrevonást végrehajtsa. A sajtó felelősségének hangoztatása tehát csak rosszhiszemű félrevezetés. Az ilyen tapasztalatok bizonyára óvatosabbá fognak tenni a jövőendő háborúban minden felelős tényezőt s nem hisszük, hogy a sajtó még egyszer szabadon tombolhat és tajtékozhat a nemzeti célok ellen, nyíltan szembe szállhat az elszánt nemzeti akarattal és vakmerő nemzetközi propagandát úzhat olyan haza földjén, amelyhez tulajdonképpen semmi köze, bomlaszthat és rombolhat kénye-kedve szerint. Nem, a világháborúban a nemzetközi sajtó, a baloldali polgári sajtóval együtt, túlságosan is kiélvezte az úgynevezett sajtószabadságot, hogysem öntudatos nemzetek még egyszer módot adnának neki erre a romboló munkára.

Apró árnyalatokon a következő háborúban senki sem fog vitatkozni : bebizonyosodott, hogy az egyetlen helyes módszer az erélyes cselekvés. Nem fognak vitatkozni azon sem, vajjon a katonaság átveheti-e a politikai cenzúrát is, mivelhogy a katonatisztek politikailag iskolázatlanok és nem tudnának sikerrel megfelelni ennek a feladatnak. Már a világháborúban is bebizonyult, hogy a tartalékos tiszték kitűnően értenek a politikai cenzúrához, de abban igaza van Nicolai ezredesnek, a kérdés legalaposabb ismerőjének, hogy a politikai cenzúra szervezetét már a mozgósítás pillanatában meg kell állapítani, illetőleg életbe kell léptetni. Egyébként a kétféle cenzúra megszervezésében igen helyes az álláspontja, — eléggé sajnos, hogy a világháborúban ez az álláspont nem tudott érvényre jutni, a fejtelenség és az egymást keresztező intézkedések, valamint a polgári hatóságok tojástánca miatt, — még pedig az, hogy a katonai cenzúra mellett politikai cenzúrát kell felállítani, vagyis minden katonai parancsnokság cenzúrahivatala mellett működjenek politikai szakértők, akik teljes felelősséggel intézik a lapok rostálását. Ennek megszervezésére megint csak a birodalmi kancellár lett volna illetékes, nem pedig a külügyminisztérium, mert itt nem csupán a külpolitika, hanem elsősorban a belpolitika érdekeinek védelméről lett volna szó. A kancellár azonban sohasem tudta elhatározni magát erre a szerepre, s különben is kétséges, vajjon az elfajult politikai harc közepette lett volna-e még hatalma keményen és kíméletlenül belenyúlni a lapoknak kisedet játékaiba, amelyek mögött a hangos és a túlságos szabadságtól vérszemet kapott pártok álltak, öblös torukukkal és feneketlen gyűlöletükkel?

A hadvezetőség cseppet sem örült annak, hogy vállaira nehezedett a politikai cenzúra is, a katonai mellett ; az a politikai cenzúra, amely tulajdonképpen nem volt törvényes és amelyben a polgári hatóságnak nem is volt képviselője. Már pedig a politikai cenzúra nem volt szelíd fegyver a katonák

kezében, akiből hiányzott a megfelelő politikai érzék és tájékozottság. Példának elég felhoznunk azt az utasítást, amelyet a sajtó és a sajtó minden felügyeleti hatósága a lengyel állami függetlenség kihirdetése alkalmával kapott. A proklamáció kiadása előtti napon kérdést intézett a hadvezetőség a hatóságokhoz és a sajtóhoz, hogy kaptak-e tájékoztatást és utasítást ;) kiderült, hogy nem. Hindenburg tábornagy tiltakozott a kancellárnál az ilyen hanyagság ellen s most már nem maradt más hátra, mint igen határozott, parancsszerű utasítást adni a sajtónak, azzal, hogy kötelessége ebben a kérdésben egyhangúan a kormány mellé állni. Csak ezzel a drákói módszerrel

Csomagcenzúra.

lehetett most már megfékezni a sajtót, amely még így sem hallgatta el azt a meggyőződését, hogy a lengyel függetlenségi nyilatkozat nem a polgári, hanem a katonai kormányzat műve, amely most így akarja kikényszeríteni annak nyilvános elismertetését. Nicolai megvallja, hogy a hadvezetőség sohasem volt híve az ilyenfajta cenzúrának, erélyesen igyekezett is elhárítani magától, annál inkább, mert kezdettől fogva egyetlen feladatának tartotta a katonai sajtóiroda révén ébren tartani a harci készséget, a rendíthetetlen győzelmi akaratot ; meggyőződése volt, hogy ez nem lehet pártkérdés, ennek sürgetése nem jelentheti a sajtó befolyásolását, a józan ész követeli, hogy a sajtó abban a szellemben működjék, amely a harcoló hadsereget áthatja.

Kiderült, hogy a hadisajtószolgálat, a maga férfias meggyőződésével olyan optimizmusba tévedt, amelyet a tények sehogyan sem igazoltak. Természetes, hogy a kritikát nem lehetett teljesen elhallgattatni, különösen az otthoni állapotokat illetően; a legfelsőbb hadvezetőségnek eszeágában sem volt, mint Nicolai hangoztatja, elnémitani a közvéleményt, csak az volt az óhajtása, hogy a sajtó is tartsa meg azt a társadalmi békét, azt a Treuga Dei-t, amelyre Moltke vezérezredes adott utasítást mindjárt a háború kitörésekor, 1914 augusztus 13-án. Ennek lényege, hogy a nemzeti egység és odaadás szelleme nyilvánuljon meg az egész közéletben, s kerülni kell a nemzeti célok érdekében mindent, ami a német nép egységét, erejét, harci készségét meg-ingathatná. Kellő formában mindenki kifejezést adhat nézeteinek, amennyiben nem ártalmasak a birodalom katonai érdekeire. A tárgyilagos politikai és gazdasági kritika egyáltalán nem tilos, mint ahogy nem tilos a más véleményen lévők nézeteinek nyugodt boncolása és cáfolása. De szigorúan kerü-lendő minden sértés, szidalmazás, személyeskedés, gyanúsítás, rágalmozás, osztályok és felekezetek egymás ellen izgatása, mert mindez a belső egységet bontja meg. Már az eddigiekben is láttuk, hogy az egyes lapok rá sem hederítettek ezekre a tanácsokra, hanem egyre jobban szították a felekezeti és pártharcokat, egyre jobban a saját politikai céljaikat állították előtérbe, s láttuk azt is, hogy az államhatalom egyáltalán nem tette meg kötelességét — hiszen valóságos játéklabdája volt a sokféle pártérdeknek — és nem biztosította a hadvezetőség számára azt a belső békét, egységet, ami nélkülözhetetlen feltétele lett volna a győzelemnek. Így bekövetkezett az összeomlás, amelynek előidőzésében elfogulatlan megállapítás szerint, a szocialista és a szabadelvű sajtó a főbűnös.

A sajtónak ez az elkülönülése, a nemzetietlen sajtónak ez a nyílt színvállása az 1916. év végén és az 1917. év elején következett be, abban az időben, mikor a hadisajtószolgálat, a legfelsőbb hadvezetőség útján, újból követelte Bethmann-Hollweg kancellártól, hogy állítsa fel a kancellári politikai sajtóirodát. A hadvezetőség előterjesztése, amelyet Nicolai szerkesztett, hangoztatja, hogy a sajtóban élesen elítélik a diplomáciai és politikai vezetést, a sajtó képviselői panaszkodnak, hogy illetékes helyeken nemcsak irányítást nem kapnak, hanem méltatlanul és sértő modorban bánnak velük. A sajtó függetleníti magát és bizonyos, hogy a politikai kormányzattól erősen elhanyagolt jobboldali sajtóban nagy az elkeseredés és a kormány el lehet készülvé rá, hogy hamarosan kiélesednek az ellentétek az egész sajtóban. Félős, hogy ilyen körülmények között a diplomáciai vezetést Bécs ragadja magához, a politikai vezetés pedig átsiklik München kezébe. A sajtó általában bízik Hindenburgban, a baloldaliak észrevehetően félnek a győzelemtől és Ludendorff máris nagy és esetleg még növekedő befolyásától. Sajnos, a sajtó hangja és harcmodora ebben az időben olyan volt, hogy ezeket a megállapításokat és következtetéseket nemcsak a német hadvezetőség tehette meg, hanem az ellenség is, aminthogy bizonyára nem is mulasztotta el értékesíteni mindezt

hírszolgálatában. A hadvezetőséget mindvégig csak a jobboldali sajtó támogatta harcában a külső és belső ellenség ellen; a baloldali lapok hangoztatták az ellenség békekészségét, aminek közvetlen következménye a német belső arcvonal összeomlása volt. Ilyen körülmények közt kétségtelen, hogy a sajtó hazafiasan gondolkodó részének harca ezek ellen a bomlasztó törekvések ellen jogos volt, de egyúttal kétségtelen az is, hogy a rendezetlen sajtóviszonyok és a politikai kormányzat gyengesége erősen az ellenség malmára hajtotta a vizet. Mint említettük, a sajtónak ez a fegyelmetlen magatartása, sőt gyakran ellenséges és nemzetközi érzelmű viselkedése többet ártott Németországnak s ezzel a központi hatalmaknak, mint az antant egész kémszervezete.

A legfelsőbb hadvezetőség sajtószolgálatára. Az antant s főleg Anglia hadisajtószolgálatára kezdettől fogva tudatos és erélyes volt, viszont a központi hatalmak s elsősorban Németország ezen a téren mindvégig a tétovázás és tanácstalanság jeleit mutatta. Moltke vezérezredes ugyan már 1914 augusztus másodikán kijelentette, hogy a sajtó nélkülözhetetlen eszköze a hadvezetésnek és hogy a hadvezetőségnek és a sajtónak szoros együttműködése elengedhetetlen feltétele a sikernek. Ez az elgondolás vezette a legfelsőbb hadvezetőséget, mikor megalapította sajtószolgálatát, amelynek megszervezésével a vezérkar III. B. osztályát, az úgynevezett Nachrichtenbureau-t bízta meg. A hadügyminisztérium ismételten kérte, hogy a maga kebelében sajtóosztályt állít hasson fel, azonban a Reichstag ezt a kérést mindig, legutoljára 1913-ban, elutasította. A hadügyminisztériumnak be kellett érnie egy sajtóelőadóval; ez a háború kitörése idején Deutmöser őrnagy volt, aki sokat érintkezett a sajtóval s ezért teljesen tisztában volt a német sajtóviszonyokkal. Most a minisztérium átengedte az őrnagyot a hadvezetőségnek, a hadisajtószolgálat megszervezése és vezetése céljából. A hadvezetőségnek a sajtóval kapcsolatban két igen fontos kívánsága volt: egyik, hogy a sajtó mindenképpen őrizze meg a katonai titkokat, másik, hogy részletesen tájékoztathassa a sajtót a hadieseményekről; kisebb jelentőségű követelménye volt az, hogy állandóan összefoglaló jelentéseket kapjon a sajtóról. A vezérkar már 1914 augusztus 3-án értekezletre hívta egybe a sajtó képviselőit, figyelmeztette őket a titoktartás fontosságára és közölte vele a módozatokat, hogy hogyan fogja tájékoztatni a sajtót a hadieseményekről. Az elv itt az volt, hogy a vezérkar nem mondhat meg mindig mindent, de mindig csak az igazat fogja mondani. Ezt az elvet a vezérkar, illetőleg a hadisajtószolgálat mindvégig megtartotta.

Innen kezdve naponkint összegyűltek a sajtó és a különféle hatóságok képviselői értekezletre, később azonban elegendőnek bizonyult hetenkint két-három ilyen értekezlet. A hivatalos személyeken kívül természetesen a sajtó képviselőinek jutott itt a legnagyobb szerep s bár az értekezleten a vidéki sajtó is képviselve volt, a szót mégis a berlini sajtó képviselői vitték, természetesen az újságírókból és kiadókból alakított választmányban is. A tanács-

kozások mindig igen közvetlenek, gyakran bizalmasak voltak, a hatóságok és az újságírók érintkezése eredményesnek bizonyult, a hatóságoknak is alkalmuk nyílt egymás személyes megismerésére; itt tárgyalták meg a sajtóra vonatkozólag kiadott rendeleteket, s így egyrészt időt takarítottak meg, másrészt bizonyos egységet teremtettek a sajtóeljárásokban. De előnyösek voltak ezek az értekezletek a katonákra is: itt ismerkedtek meg a sajtó képviselőivel, a sajtó- és pártviszonyokkal, sőt a napi kérdések megtárgyalása mellett alkalom adódott itt arra is, hogy bizonyos nagy és elvi jelentőségű kérdéseket összefüggő előadásban, szakértőktől megismerjenek. A parlamentben ugyan gyakran hangzott el éles bírálat a sajtóértekezletekről, de ezt maga a sajtó utasította vissza igen erélyesen. Viszont az újságíróegyesületek és a lapvállalatok nem nézték jó szemmel ezeket az értekezleteket: függetlenségüket és üzleti érdekeiket féltették, bár látszólag beletörődtek az értekezletek rendszeresítésébe. Ezek az egyesülések rideg álláspontra helyezkedtek, tanácsukat és támogatásukat sohasem ajánlották fel a vezérkarnak, viszont megvárták azt az időt, amikor a sajtóban merészebb, sőt vakmerő hangok is szóhoz juthattak s akkor a kritika valóságos pergőtüzével árasztották el a hatóságokat. Rendkívül ártalmas eljárás volt ez, mert egyéb károkon kívül lehetetlenné tette ezeknek az egyesüléseknek a hadisajtószolgálattal való barátságos és megértő együttműködését.

Békében a sajtót csupán politikai eszköznek tekintették, senki sem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy nagyarányú háború esetén a sajtónak egészen más és pedig igen fontos szerepe is lehet. Ezért nem kapta meg a hadügy-minisztérium a sajtóosztályt, ezért húzódozott a vezérkar már békében a sajtótól, ezért hagyták figyelmen kívül a mozgósítási tervzetek is a sajtót. A politikai kormányzat nem készült fel a háborúra és a háború kitörésekor sem tett semmit, hogy pótolja mulasztását a sajtó megszervezése terén, maga a sajtó pedig sohasem gondolt arra, hogy háború esetén különösebb szervezkedésre lenne szüksége. A hadvezetőség azonban nem nélkülözhetette a jól megszervezett sajtót; a vezérkar tehát kénytelen volt megteremtteni a sajtót irányító szervezetet, viszont egyáltalán nem volt ínyére, hogy maga volt kénytelen vezetni is, még pedig egészen a háború végéig.

A hadisajtószolgáltatásnak első és legfontosabb feladata volt rendszeresen közölni a sajtóval a hadijelentéseket; ebben az volt az elve, hogy a hadműveletekről csak neki van joga hiteles jelentéseket kiadni s hogy ezeket a jelentéseket egyetlen lapnak sem szabad semmiféle magánértesülés alapján kibővíteni. Tekintettel arra, hogy eleinte a vezérkar és a sajtó érintkezése még meglehetősen kezdetleges volt, a hadijelentéseket a Wolff-iroda útján bocsátották a sajtó rendelkezésére, még pedig délelőtt és a napi eseményekkel kiegészítve az éjjeli órákban; az előbbi a délutáni, az utóbbi a reggeli lapokban jelent meg, de ugyanakkor szikratávíró útján kihirdették az arcvonalakban is és eljuttatták az ellenséghez is; tapasztalták ugyanis, hogy ezzel a módszerrel sok veszedelemnek elejét lehet venni, meg lehet akadályozni a

kémek hazugságait, az agent provocateurök munkáját s főleg a rémhírterjesztést ; így a hadijelentések révén a sajtó fontos eszköze volt az elhárító szolgálatnak. Az ellenség nem adott ki rendszeresen hadijelentéseket, s ha kiadott, akkor is többnyire csak a központi hatalmak hadijelentéseivel vitatkozott, viszont a központi hatalmak hadijelentései rövidek, határozottak, lapidárisak voltak s így nem foglalkozhattak az ellenséges hadijelentések cáfolatával. Az angol hadijelentések például mindössze az ő 135 km hosszú arcvonaluk eseményeivel, tehát részleteredményekkel foglalkozhattak, míg a német hadijelentések a 2400 km hosszú német és szövetséges arcvonal eseményeiről adtak összefoglaló tájékoztatást. A sajtónak mindjárt itt, a háború elején, igen fontos szerepe volt ; a hadvezetőség eleinte megengedte az ellenséges hadijelentések közlését is ; ezek olyan aprólékos dolgokat és adatokat tartalmaztak, amelyekre az összefoglaló német hadijelentésekben nem volt hely,

Postaellenőrzés.

— magaslatok, majorok, erdőrészek elfoglalását, foglyok és lövegek zsákmányolását, aminek mind félreismerhetetlenül propaganda-célja és jellege volt. Ha néha a német hadvezetőség is kitért egyes részleteredményekre, s kiemelte egyik-másik csapattest hősiességét, akkor ez jól esett ugyan az arcvonalban harcoló illető csapat tagjainak, de hamarosan kihívta a sajtó kritikáját ; ilyenekért a sajtó gyakran egyoldalúsággal és túlzással vádolta meg a hadvezetőséget, holott az antant hasonló eljárásán nem talált semmi kifogásolni valót. Azt is felrótta, hogy a hadvezetőség nem foglalkozott az ellenséges jelentések adatainak cáfolásával : ez teljesen fölösleges volt, hiszen az arcvonalban álló katonák legjobban tudták, hogy mi igaz belőlük, az otthonmaradottak pedig a saját hadijelentésekből pontosan tájékozódhattak az igazán fontos eseményekről.

Mikor azonban egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy az ellenséges hadijelentések célja a belső német arcvonal felbomlasztása, mégis csak foglalkozni

kellett azzal a kérdéssel, hogy mit lehetne tenni ellenük. Az egyszerű betiltás bizalmatlanságot keltett volna s e mellett a közönség a semleges lapokban még mindig olvashatta volna ezeket a valóban ártalmas és nagyoobrészt propagandisztikus jelentéseket. Közlésükről egyik újság sem akart lemondani, míg a többi közölte a jelentéseket, megrövidítésükre meglett volna a hajlandóság, de a rövidítés után is megmaradt volna belőlük éppen az, ami a legártalmasabb volt. A sajtó úgy oldotta meg a kérdést, hogy mindig magyarázatokkal fűzött hozzájuk, ezek a magyarázatok azonban a munka lázában, sietve és kellő szakértelem nélkül készültek, úgyhogy nem tettek jó szolgálatot. 1918-ban már olyan veszedelemmé fajult az ellenséges hadijelentésekben űzött propaganda, — íme, olcsó és könnyű módja az ellenség földjén űzött propagandának, hiszen egyetlen fillérjébe sem került az antantnak! — hogy a hadvezetőség kénytelen volt a maga hadijelentéseit mindennap magyarázatokkal kísérni; ezeket a magyarázatok egy vezérkari tiszt szerkesztette és a külügyminisztérium sajtóosztálya útján bocsátotta a Wolff-iroda rendelkezésére. A cél az volt, hogy külföldön ellensúlyozzák az ellenséges propaganda kártékony hatását; minthogy pedig Németország külföldi propagandaszolgálata egészen kezdetleges volt, kénytelenek voltak ezeket a magyarázatok a német sajtó révén külföldre juttatni. Ennek viszont megvolt az a hátránya, hogy a német közönség is olvasta ezeket a propagandacéllal készült magyarázatok, amelyek természetesen némileg szépítették a valóságos helyzetet s így megtörtént, hogy a hadvezetőség akarata ellenére, csalódásba ringatta a német közönséget a helyzet komolysága felől. Később a hadisajtószolgálat főnökének be kellett mutatni ezeket a magyarázatok közlés előtt, hogy megvizsgálja, nem lesz-e ártalmas közlésük a belföldi hangulat szempontjából. Sajnos, ekkor már késő volt: a szépítő magyarázatok romboló hatása már teljes mértékben megmutatkozott.

Ebben a kérdésben a német hadvezetőség állandóan érintkezésben volt a szövetségesekkel. Bécs és Szófia ellenezte az ellenséges jelentések közlését, Konstantinápoly helyeselte; de Bécs is, Szófia is, mindjárt panaszt is hangoztatott: hogy csapataik vitézségét és teljesítményeit a német hadijelentések egyáltalán nem méltányolják és nem emelik ki kellőképpen. Nicolai szerint viszont az volt a helyzet, hogy az osztrák-magyar vezetés alatt harcoló német csapatok zúgolódtak a miatt, hogy az osztrák-magyar hadijelentések mostohán bánnak velük. Az érzékenykedések elkerülése céljából a hadisajtószolgálat főnöke elrendelte, hogy a sajtót kérjék meg: ne kisebbítse az osztrák-magyar csapatok érdemeit, mert ha nem is tudtak helytállni az orosz tömegrohamnak, gyávaságnak és áruulásnak még az árnyéka sem férhet hozzájuk. Goltz pasa vezértábornagy viszont kifogásolta, hogy a német sajtó túlságosan magasztalta a Dardanellákat védő törökök hősiességét, úgyhogy már alig bír az önérzetükkel; erre a hadisajtószolgálat azt az utasítást adta a lapoknak, hogy a törökök érdemeit emeljék ugyan ki, de ne feledkezzenek meg a német csapatok hősiességéről sem.

Később maga a katonai iroda egészítette ki a hadijelentéseket bizonyos összefüggő magyarázatokkal, amelyeket rendszerint a sajtóértekezleteken adtak elő. Sőt olyan esetekben, mikor tartani lehetett attól, hogy az ellenséges hírszolgálat a hadvezetőségnek bizonyos önkéntes intézkedéseit a maga érdemének akarná tulajdonítani, a sajtót idejében bizalmasan értesítették a küszöbön álló eseményről, például bizonyos állások kiürítéséről, nehogy meg-
le, etésszerűen érje a hír a sajtót és a közönséget, mikor majd a hadijelentésben szerepel. Más esetekben is bőven és bizalmasan tájékoztatta a hadvezetőség a sajtót a valóságos helyzetről, de ezeket a közléseket hadititkoknak nyilvánította, úgyhogy a sajtó közleményeiben nem mehetett túl a hivatalos hadi-

A párizsi cenzúrahivatal.

jelentéseken. Ezenfelül a legfelsőbb hadvezetőség, mint a képviselőknek, a sajtó munkásainak is ismételten alkalmat adott arra, hogy személyesen felkereshessék a csapatokat és a különféle parancsnokságokat és maguk győzől-
jenek meg az arcvonal és a katonák helyzetéről s a hadműveletek vezetésének módszereiről. Bizonyos, hogy az ilyen helyszíni szemle minden ellenséges uszításnak és rémhírterjesztésnek legjobb ellenszere.

Rendszeresen látogatták az arcvonalat, vagy huzamosabb ideig tartózkodtak valamely csapat kötelékében a haditudósítók, akiknek ugyancsak igen fontos szerepük volt a háborús sajtószolgálatban. A német hadvezetőség keleten is, nyugaton is egy-egy sajtóhadiszállást állított fel, s oda pártatlanul vette fel az újságírókat, csak azokat zárta ki, akik nem voltak hajlandók alá-

vetni magukat a katonai fegyelemnek, vagy akik nem voltak teljesen egészségesek. A haditudósítók cikkeit és jelentéseit nem is cenzúrázták, csupán arra ügyeltek, hogy ne legyen bennük semmi, ami a csapatok becsületét sértethetné. Ennek éppen az ellenkezője következett be: különösen a nyugati állóharcok idején a haditudósítók úgy beszéltek az arcvonalak életéről, mint valami gyöngyéletről, szépitgették a katonák helyzetét, kicsinyelték a háborús teljesítményeket, úgyhogy otthon az ilyen tudósítások nem igen találtak hitelre, hiszen száz meg száz családnak akkor is volt halottja vagy sebesültje, mikor a hadijelentés csak ennyit mondott: «Nyugaton a helyzet változatlan.» Másrészt maguk a csapatok is rossz néven vették, hogy valósággal naplopóknak állították be őket. Az ilyen tudósítások a katonákat is, a közönséget is elcsüggesztették, nem is szólván arról, hogy az ellenséges hírszolgálatnak igen értékes adatokat juttattak.

A hadvezetőség gondoskodott róla, hogy a haditudósítókat megfelelő módon kioktassák a valódi hadihelyzetről, hogy tudósításaikat a tények ismeretében és a valóságnak megfelelően írassák meg; tudósításaikban azonban taktikai és stratégiai kérdésekkel nem volt szabad foglalkozniok; erre a cenzorok különös éberséggel ügyeltek, hiszen itt tág tere nyílt volna az önkéntelen kémkedésnek, amit az ellenség teljes mértékben kihasznált volna a maga javára. Meg kell említenünk, hogy a szövetségesek hadseregeinél is működtek német haditudósítók, így a szerbiai és az Isonzó-arcvonalon, valamint a szövetségesek egyéb sajtóhadiszállásain. Az együttműködés bajtársias volt, bár nem hiányoztak az apró érzékenykedések: így az osztrák-magyar hadvezetőség szerette volna, ha a német haditudósítók az osztrák és magyar csapatokról írnak, mint ahogy a német sajtóhadiszálláson tartózkodó osztrák és magyar újságírók a német csapatokról írtak. Nicolai mindenestre megállapítja, hogy az osztrák és magyar tudósítók távozása után a hangulat a német sajtóhadiszállásokon minden tekintetben egységesebb lett. Meg kell jegyeznünk, hogy az engedélyezett haditudósítók száma nem volt nagy, nem is küldhette ki minden újság a képviselőjét, úgyhogy a legtöbb vidéki lap például a könyomatosok tudósításaira volt utalva; egy-egy könyomatos haditudósítója így számos lapot elláthatott cikkeikkel. A katonák hiúságát bántotta, hogy tetteikről nem jelennek meg tudósítások a vidéki helyi lapokban; ezen úgy segítettek, hogy eleinte velük magukkal írták meg nevezetesebb élményeiket és tetteiket, később pedig tiszteket bíztak meg haditudósítások írásával, s ezeknek a cikkei aztán sorra megjelentek az egyes csapatok származási helyének lapjaiban. Ennél a helyi jellegű tisztí tudósításnál sokkal fontosabb volt, hogy a hadvezetőség a sajtóértekezletek anyagát a hadisajtószállás könyomatosára révén rendszeresen eljuttatta a lapokhoz; ezeket a cikkeket kiváló vezérkari tisztek írták s ha nem is voltak akkora tekintélyek, mint az angol Repington vagy a francia Rousset, mégis igen használható munkát adtak és értékes segítséget nyújtottak a hadvezetőségnek a sajtó informálásában.

Meglehetősen kétélű fegyver volt a külföldi, semleges államok katonai attaséinak rendszeres tartózkodása a harcoló arcvonalban. Egyrészt hasznos volt ez az intézkedés, mert az attasék személyesen győződhetek meg a német hadvezetés módszereiről és jelentéseik alkalmasak lehetnek arra, hogy a semleges külföld közvéleményét jótékonyan befolyásolják az antant rágalom-hadjáratával szemben, másrészt azonban tartani lehetett attól, hogy egyes attasék visszaélnek a bizalommal és esetleg valamelyik antanthatalom érdekében kémiszolgálatra vállalkoznak. Szerencsére ez az eset nem következett be, mert az arcvonalba kiengedett semleges attasék javarésze hosszabb ideje tartózkodott már Németországban, megbarátkozott a német szellemmel és néppel, úgyhogy árulást még az olyan hatalmak attaséi sem követtek el, amelyek később a központi hatalmak ellen háborúba léptek. Így például

Táboriposta cenzúrázása.

Mircescu alezredes román katonai attasé minden tekintetben kifogástalan és tárgyilagos jelentéseket küldött haza, amint erről a német csapatok meggyőződtek, mikor Bukarest megszállása alkalmából az attasé jelentései a németek kezébe kerültek. Érdekes, hogy a berlini orosz szovjetkövetség 1918-ban mindenáron ki akarta eszközölni, hogy katonai attaséját kiengedjék a német arcvonalba; azonban, tekintettel az orosz forradalmi állapotokra, ezt a kívánságot az illetékes német hatóságok kereken visszautasították.

Ami végül a külföldi sajtó részéről sűrűn felhangzott kívánságot illeti, hogy külföldi újságírókat is bocsássanak ki az arcvonalba: ebben a tekintetben a hadvezetőség azon az állásponton volt, hogy nem elegendő, ha az illető külföldi újságíró ismert németbarát, sokkal fontosabb az, hogy a külföldi sajtóban nagy, szinte nemzetközi tekintélye legyen. Ilyen válogatás alapján igen kevés újságíró kerülhetett ki az arcvonalba; ezek becsületesen

és elfogulatlan tárgyilagossággal írtak tapasztalataikról, azonban az eredmény ezen a téren igen csekély volt, mert, mint már ismételten említettük, az antant befolyása a külföldi sajtóban olyan erős volt, hogy az ilyen szórványos próbálkozások annál kevésbé tudták meggyengíteni, mert a németek külföldi sajtószolgálatát teljesen szervezetlen volt.

A hadisajtószolgálat a megszállt területeken német újságokat indított meg; ilyen újság a nyugati hadszíntéren 4 jelent meg, keleten 9, Romániában 2; céljuk leginkább az volt, hogy az elfoglalt területek politikai igazgatásában segítségére legyenek a hatóságnak. Sokkal jelentékenyebbek voltak ezeknél a tábori újságok: a nyugati hadszíntéren 28, az orosz fronton 11, a Balkánon 6 és Törökországban 1. Ezeket külön megbízott tisztek szerkesztették és az volt a céljuk, hogy minél frissebben és minél gyorsabban megkapják a csapatok a hiteles híreket; politikai cikkek közlése tilos volt ugyan, azonban a szerkesztő tisztek sűrűn járták a harcoló arcvonalakat, hogy tájékozódjanak a katonák kívánságai felől s aztán ezeknek megfelelőleg olyan harctéri leírásokat és eseményeket, valamint a katonák szülőföldjére vonatkozó híreket közöltek, hogy ilyen módon igen jó hatással voltak a küzdő csapatok szellemére és hangulatára. Ezek az újságok tarka rovataikkal, sokirányú és érdekes anyagukkal, az események pártatlan ismertetésével, katonai, földrajzi és történelmi cikkekkel és híreikkel kiválóan alkalmasak voltak arra, hogy a csapatok katonás szellemét fenntartsák és erősítsék. Természetes, hogy a hivatásos sajtóban hamarosan élénk tiltakozások hangzottak fel a tábori újságok ellen; a tiltakozás oka nem annyira gazdasági volt, mint inkább politikai; különösen a túlzó lapok félték, hogy elvesztik a hadseregben a talajt és izgató jelszavaik nem jutnak el a katonákhoz, pedig elsősorban a katonák forradalmasítása volt a céljuk. Ez is mutatja, hogy a tábori újságok megalapítása valóban életrevaló gondolat volt és igen fontos hazafias célt szolgált. A tábori újságok felügyeletére és támogatására 1916-ban tábori sajtóhivatalt is szerveztek; ez a hivatal állandó összeköttetésben volt a tábori újságokkal, tanácsokkal és anyaggal látta el őket, sőt a nyugati hadszíntéren könyomatost is indított részükre.

A megszállott területek sajtójával a legfelsőbb hadvezetőség nem volt szorosabb viszonyban, de csakhamar arra a meggyőződésre kellett jutnia, hogy itt sem nézheti tétlenül a dolgok folyását, hanem, ha érdekeit meg akarja óvni, valamiképpen kezébe kell vennie a hírszolgáltatás irányítását. Erre a célra legalkalmasabbnak látszott az a megoldás, hogy különösen a megszállott francia terület részére külön újságot alapítsanak, annál inkább, mert már adataik voltak arra, hogy a megszállt Belgium titkos nyomdáiban készült, izgató és lázító tartalmú újságokat nagy mennyiségben csempézik be francia megszállt területre. Ezek a csempészett lapok, köztük Hollandián át bejuttatott francia lapok is, folyton nyugtalanították a lakosságot, szervezték és lázították a megszálló kormányzat ellen, úgyhogy valóban helyes megoldás volt a francianyelvű Gazette des Ardennes megalapítása, 1914 karácsonya

táján. Az eszmét egy tartalékos tiszt vetette fel, aki kitűnően ismerte a francia nép lelkét és gondolkozásmódját, a lap főszerkesztője pedig egy elzászi származású lelkes német újságíró lett. Eleinte bizonyos ellenszenvvel fogadta a lakosság a lapot, később azonban egyre nagyobb példányszámban terjedt el, sőt lassankint franciák is belekapcsolódtak a szerkesztés és a terjesztés munkájába. A lap közölte a hadifoglyok névjegyzékét, közölt családi híreket, tárgyilagosan ismertette a franciaországi állapotokat, de szövegében és képeiben ismertette a német kultúrát is, úgyhogy kitűnő eszközévé vált a német propagandának, a mellett, hogy a francia és belga lapok becsempészését is fölöslegessé, sőt lassankint lehetetlenné tette. Igen elterjedt a lap a német-

Német háborús cenzúra.

országi francia fogolytáborokban is, de a Svájcban való terjesztést a francia kormány úgyszólván lehetetlenné tette; ugyancsak tűzzel-vassal igyekezett megakadályozni, hogy a lap Franciaországba bejusson, bár adatok vannak rá, hogy Franciaországban is meglehetősen elterjedt: a francia lapok élénken polemizáltak vele és igyekeztek lekicsinyelni és ócsárolni, ahol csak tehettek.

A német sajtó termékei a posta, továbbá a vasúti és táborigényeskedések útján jutottak el a harcoló csapatokhoz. A független szocialista lapok ki voltak ugyan tiltva a harcoló hadsereg körzetéből, de bejutottak a polgári liberális és demokrata újságok s bejutottak a szociáldemokrata lapok is. A hadvezetőség nem győzött panaszkodni ezeknek a lapoknak romboló munkája ellen: panaszai nagyjából süket fülekre találtak az illetékes hatóságoknál.

A már többször említett hadisajtószolgálat a III. B. osztály szerény

kereteiből fejlődött ki. A szervezés feladata a már ugyancsak több ízben említett Deutelmoser őrnagynak jutott, aki ezt a feladatot kítűnően megoldotta; mellette Herwarth alezredes, a volt washingtoni német katonai attasé szervezte meg a külföldi sajtó anyagának feldolgozását. A hadisajtó-hivatal munkaköre hamarosan igen kiszélesedett, főleg mikor Lüttich, Namur és Antwerpen elfoglalásával az antant rágalomhadjárata egyre nagyobb méreteket öltött. A közvéleményt határtalanul izgatták a belgiumi események, az oroszok előretörése, s az ezekkel kapcsolatban terjesztett rémhírek és rágalmak csakhamar megmérgezték a semleges államok közvéleményét is. 1914 végén megkezdődtek a tervszerű és ocsmány támadások a német császár ellen s az év végére már nemcsak a rémhírterjesztők dolgoztak teljes gőzzel, hanem az orosz forradalmi mozgolódások is előrevetették árnyékukat, a következő év elején pedig minden különösebb ok nélkül békehírekkel mételyezték a küzdő hadsereget s a belső arcvonal ellenállását. A politikai kormányzat semmit sem tett a bomlasztó törekvések ellen, a külügyminisztérium végre rászánta magát a külföldi sajtó rendszeres szemmel tartására, de magának a német népnek hangulatával a politikai hatóságok semmit sem törődtek. Ennek az lett a következménye, hogy politikusok, újságírók, hazafias egyesületek egyre sűrűbben fordultak a hadvezetőséghez tanácsért és útbaigazításért s így a hadi sajtószolgálat munkaköre egyre jobban bővült; Deutelmoser nem vonhatta ki magát ezek alól a feladatok alól, ha nem akarta, hogy a politikai kormányzattól cserbenhagyott német nép teljesen a tanácstalanság és a kétségbeesés karjaiba hulljon. Hozzájárult ehhez, hogy a cenzúra kezelése is hamarosan a hadisajtóiroda hatáskörébe került. Az ostromállapot következtében a végrehajtóhatalom a katonai parancsnokságok kezébe került s így a cenzúrát is a katonaság volt kénytelen vállalni. Minthogy pedig a cenzúra terén nem voltak szakértői s az egyes kisebb parancsnokságok cenzúrái még nem rendelkeztek kellő és kifejlődött gyakorlattal, megint csak a hadisajtó-hivatalnak kellett irányító és tanácsadó munkájával a legfelsőbb cenzúrahatóság szerepét betöltenie. Csak 1915 elején állt be némi könnyebbség munkájában, mikor a III. B. osztály mellett megszervezték a külön legfelsőbb cenzúra-hivatalt. Ennek a hivatalnak lett a feladata, hogy megteremtse a szükséges egységet a cenzúra kezelésében, bár csakhamar bebizonyosodott, hogy ezt az egységet tulajdonképpen minden egyes esetben külön kell megteremtteni; maga a császár is felfigyelt erre a rendszertelenségre és figyelmeztette a parancsnokságokat, hogy a cenzúra és a sajtófelügyelet tekintetében nagyobb egységet kell teremteni. Az ingadozás természetes volt: a katonai hatóságok nem szívesen foglalkoztak politikai és gazdasági kérdésekkel, bár kénytelenek voltak ezekbe is belenyúlni; azonban az volt a felfogásuk, hogy ezeket nem a cenzúra, hanem a sajtó felvilágosítása és együttműködése segítségével kell a helyes mederbe terelni. Sajnos, azt a sziszifuszi munkát, amit a polgári hatóságok közönyössége és értelmetlensége miatt ekként vállalniok kellett, nem sikerült mindig közmegelegedésre elvégezniök.

Danzer's Armee-Zeitung

Redaktion und Administration:
Wien, Werdniger Gasse,
XVIII, Dierfeldmühlgasse 27
Telephon Nr. 19.059
R. f. Postsparkassen-Konto Wien
Nr. 59.2105
Rgl. ung. Postsparkassen-Konto
Nr. 22.353
Verlagsort Wien Nr. 6480

Unter Mitwirkung eines Kreises höherer Offiziere

herausgegeben und redigiert von Carl M. Danzer

Militärwissenschaftliche Leitung:
K. u. f. General der Infanterie Carl v. Lang

Erscheint jeden Donnerstag

Nachdruck mit Angabe der Quelle „Danzer's Armee-Zeitung“ stets gestattet

Wn die Truppen im Felde nicht
andere Zeitung dienlich gefunden
ausgegeben

Abonnementbedingungen für den
direkten Bezug:

Wochensatz K 24--

Wochenjahr K 6--

Preis der Einzelnummer 60 h

Nr. 12

Wien, 23. März 1916

XXI. Jahrgang

Die Kriegsergebnisse

Der französische Finanzminister Alexandre Ribot sprach in der vorigen Woche das große Wort: „Es ist erlaubt, heute ohne eilen Optimismus auszusprechen, daß wir das Ende des Krieges sehen.“

Dieser Satz verrät mehr, als er ausdrücklich sagt. In unserem Munde, wir meinen, vom Standpunkte der Zentralmächte aus, wäre dieser Satz ein Symptom stolzer Zuversicht. Wir sind ringsum Sieger und können uns mit dem bisherigen Ergebnis bescheiden. Und wenn wir das Ende des Krieges nahe sehen, so bedeutet dies die Hoffnung, daß unsere Gegner endlich zur Einsicht ihrer Lage kommen und ihre Niederlage einbekennt.

Im Munde eines Franzosen ist derselbe Satz aber — gewollt oder ungewollt — ein Symptom beginnender Resignation. Daß sich die heutige Lage in kurzer Zeit ins Gegenteil verwandeln könnte, wagen auch die überschwenglichsten Wortführer der Ententemächte nicht zu hoffen. Selbst die Chauwinisten drüben verzweifeln an der Möglichkeit einer militärischen Niederwerfung der Zentralmächte in absehbarer Zeit und hängen ihre Siegesaussichten nur mehr auf unbestimmte Vorstellungen von dem Ausbringen der Zentralmächte, Auslagerung an Nahrungsmitteln, an Rohmaterialien, an Mannschaften, an Geld.

Wenn nun ein französischer Minister von dem Gewicht des erfahrenen vierundsechzigjährigen Ribot heute dennoch von einem nahen Ende des Krieges spricht, so liegt darin wider Willen das Geständnis, daß auch diese Hoffnung verschwunden ist. Die Zentralmächte haben gelernt, gut und sparlos zu wirtschaften, mit Menschen wie mit Materialien, mit Nahrungsmitteln wie mit Geld, — wir sind heute nicht allein militärisch, sondern auch in der Kunst des „Durchhaltens“ den Gegnern überlegen.

Im Südosten, auf dem Balkan, herrscht Ruhe, nur unterbrochen von den Explosionen der Granaten, die unser Flieger über den Hafen und die Truppenlager von Vlorë — wie wir künftighin unter Ausmerzung des italienischen „Balona“ — jagen wollen abwerfen, und von dem Geplänkel der Vorposten an der griechischen Grenze.

Lauter geht es dagegen im Osten und Nordosten zu. Die Russen bekunden selbstlos ihre Bundesstreue für die Westmächte und markieren eine Art allgemeiner Offensive von Riga bis an die Grenzen der Bukowina. Erdobnen die russischen Geschütze und schleudern amerikanische und japanische Schrapnells und Granaten gegen die Stellungen der Verbündeten.

An der Brückenschanze von Uscieclo errangen die Russen sogar einen „Erfolg“, der aber die „Besetzten“ mehr ehrt, als die „Sieger“. Die Stellung am Dniestr nördlich von Horodena beunruhigte die Russen schon seit Monaten; sie diente ursprünglich nur der Beobachtung, wurde aber dann ein wichtiger, hartnäckig angegriffener und heldenmütig verteidigter Punkt an der verhältnismäßig ruhigen Dniestrfront. Die Russen wollten die Schanze um jeden Preis nehmen. Von Anfang Dezember bis Mitte Februar versuchten sie es mit Massenangriffen, mit Ueberrassungen, seitdem wurden die Kämpfe zu förmlichen Belagerungskämpfen, die an die Kämpfe der Deutschen im Westen, an die Schützengrabenkämpfe in den Argonnen erinnern. Uscieclo und Mihalce, zwei öde, schmutzige Dörfer, gelangten durch die russischen Kriegsberichte in die Weltpresse, ihr Wert gleicht in der Phantasie der Russen wahrscheinlich jenem der Städte Lemberg, Lodz und Warschau.

Tag und Nacht währte der Kampf in den Schanzen, ohne Pause, wenn die Russen auch eine halbe Stunde aufhörten, wußte man nicht, ob sie nicht im nächsten Augenblick wieder aufgingen.

Megcenzúrázott osztrák katonai szaklap.

A hadisajtóhivatalnak három alosztálya volt : a belföldi osztály, amely a német sajtóval foglalkozott, a legfőbb cenzúrahivatal, amely a cenzúra egységesítésén dolgozott és végül a külföldi alosztály, amely a külföldi sajtót tartotta szemmel. A hadvezetőség valamennyi közt legfontosabbnak tartotta a belföldi osztály működését, vagyis a közvetlen kapcsolat és megértés keresését a német sajtóval. A hadisajtóhivatal tehát megalakulása után mindjárt első feladatának tekintette felvenni a közvetlen kapcsolatot a német újságírók egyesületével és a lapkiadók szövetségével. Első ülésükön mindjárt közös egyetértéssel megállapítottak bizonyos irányelveket a sajtó kezelésére vonatkozólag. A hivatal élénk érintkezést tartott fenn a sajtóval a heti értekezletek révén, de azt a javaslatot, hogy vegyen be a hivatal személyzeti létszámába hivatásos újságírót is, eleve elutasította, nehogy elveszítse függetlenségét s esetleg áldozatává legyen bizonyos befolyásoknak. Ellenben hivatásának tekintette a sajtó tájékoztatását és támogatását, ami eleinte úgy történt, hogy megfelelő anyagot juttatott el a sajtóhoz, később pedig úgy, hogy kész cikkeket, tanulmányokat és hadi kommentárokat bocsátott rendelkezésére.

Lázás munka kezdődött abban az irányban, hogy az egész sajtószolgálatot egységesítsék : szorosabb kapcsolatot kerestek a szövetségesek sajtószolgálatával, könyvbe foglalták a cenzúraszabályok rengeteg tömegét, hozzáfogtak egy kézikönyv szerkesztéséhez, amely a belföldi és külföldi sajtó minden adatát magában foglalta volna. Sajnos, a lázas munkához fűzött remények nem teljesültek : a hivatal kevés emberrel dolgozott, ezeknek nagy része is egyéb munkával is meg volt terhelve, a polgári hatóságokkal semmiképpen sem lehetett biztosítani az együttműködést. Ezt a lázas munkát elsősorban az események szították : a szerb hadjárat, Szaloniki, Verdun, a sikertelen tiroli osztrák-magyar támadás, a Brusszilov-támadás, a nyugat-németországi ellenséges repülő-támadások, a fenyegető román hadüzenet, az ellenségnek 1915 vége óta százezerszámmra ledobált röplapjai, a skagerraki csata, a búvárhajóharc. Mindezek fokozták a hivatal tevékenységét, de egyúttal lehangoló hatással voltak a közvéleményre, amelyet most már a leglázásabb munkával sem lehetett megnyugtatni ; ez volt az az idő, amikor csak a teljes nemzeti egységgel lehetett volna még megmenteni a hadi és a belső helyzetet és a sors iróniája éppen az, hogy a nemzeti egység éppen ebben az időben roppant meg végzetesen, bizonyos jól kiszámított és már többször említett aknamunkák következtében.

Nem győzzük hangsúlyozni, hogy a polgári kormányzatot az események ilyen végzetes alakulásáért súlyos felelősség terheli. A birodalmi kormány tétlenül nézte a hadisajtóhivatal vergődését a hadvezetés érdekei és a politika hullámai között, a külügyminisztérium egyáltalán nem törődött a belföldi sajtóval, minden gondja a külföldi sajtóra irányult. Senki sem gondolt azzal, hogy a német nép hogyan gondolkozik a háború politikai kérdéseiről. Különösen megmutatkozott ennek a nemtörődömségnek átka a politikai cenzúra

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:
 Egész évre 32 K - f
 Félévre 16 „ - „
 Negyedévre 8 „ - „
 Egy hónapra 2 „ 80 „
 Egyre szám éra helyben,
 időközönként és pályaudvaron 12 f.
 Az apró hirdetésekre vonatkozóan
 minden tudnivaló a 23-ik
 oldalon olvasható.

PESTI HIRLAP

SZERKESZTŐSÉG:
 Budapest, Vilmos császár-út 73.
 Telefon 26-45.
KIADÓHIVATAL:
 Budapest, Vilmos császár-út 73.
 Telefon 26-40.
FIÓKKIADÓHIVATAL:
 Budapest, Erzsébet-kerület 1.
 Telefon József 52-95.

A május havi katonai előléptetések és kitüntetések.

A május havi katonai előléptetések-ről és kitüntésekről a „Külügy-Hadügy” című szaklap ismét érdekes statisztikát állított össze. A statisztikát maga a szaklap a következő megjegyzéssel indítja utjára: „Egyet már megállapíthatunk: a kitüntetések körül a legmostoháiban a magyar honvédekkel bíntak. Szinte csodálatos, hogy a magyar honvédek, akiknek hősiességét a hivatalos jelentések külön kiemelik — nem szővta a külföld elismeréséről és csodálatáról — aránytalanul kevesebb kitüntetést kaptak, mint a többiek”. A statisztika szerint:

Az alantás tiszt rendfokozatokban az egész fegyveres erőnél május hó folyamán 9702 előléptetés volt, amely 1412 tényleges és 8290 nem tényleges között oszlott meg. A magyar honvédségre ebből 1245 jutott. A tisztjelöltek (zászlósok, hadapródok) csoportjában 674 előléptetés volt. Ezek közül 9 közös, 664 osztrák honvéd (nem ténylegesek) és egy magyar honvéd (tényleges).

A május havi kitüntetések pedig a következőképp oszlottak meg:

Katonai érdemkereszt (signum laudis)
 jutott 2191: Közös hadsereg 1384. Osztrák honvéd 547. Magyar honvéd 260. *Lelkesi érdemkereszt* II. osztály 49: Közös hadsereg 32. Osztrák honvéd 11. Magyar honvéd 6. *Érdemkeresztek, koronás arany* 249: Közös hadsereg 166. Haditengerészet 1. Osztrák honvéd 66. Magyar honvéd 16. *Arany érdemkereszt* 66: Közös hadsereg 48. Haditengerészet 5. Osztrák honvéd 13. Magyar honvéd 5. *Koronás ezüst érdemkereszt* 377: Közös hadsereg 230. Osztrák honvéd 146. Magyar honvéd 1. *Ezüst érdemkereszt* 80: Közös hadsereg 50. Haditengerészet 5. Osztrák honvéd 25. *Vitézségi érmék, arany vitézségi érem* 117: Közös hadsereg 96. Haditengerészet 3. Osztrák honvéd 21. Magyar honvéd 7. *I. osztályú ezüst vitézségi érem* 2144: Közös hadsereg 1637. Haditengerészet 11. Osztrák honvéd 350. Magyar honvéd 46.

Megvertünk négy olasz hadtestet.

Az olasz III. hadsereg általános támadást indított a görzi hídfőtől a tengerig terjedő arcvonalunk ellen. — Az ellenséget, amely borzalmas veszteségeket szenvedett, teljesen visszavertük. — Minden hadállás változatlanul birtokunkban maradt. — József Ferdinand seregének eredményes harcra. — Elfoglalta Gielce vidékét és a Visznicától északra fekvő magaslatokat. — Az oroszok a Vjeprz mentén és Tarnogorán túl is visszavonulnak. — A kraszniki csata szákmánya 11.500 fogolyra és 15 gépfegyverre emelkedett.

Pontosan hat hétre a hadüzenet után megtörtént az első nagy csata az olasz harc-téren. Görz és a tenger közötti területen, az olasz határtól 15—20 kilométerre eső arcvonalunk ellen a harmadik olasz hadsereg hétéfőn végre általános támadásra szánta el magát. A négy hadseregből álló olasz had-erőnek tehát a negyedrésze fordult ellenünk, akiknek viszont egész délnyugati hadereje az olaszok 1,200,000 főnyi haderejével szemben állt tehát ki sokkal többet ennek a számnak a negyed részénél.

A görzi hídfőtől a tengerig terjedő arcvonalunk ellen, amely légvonalban számíthatva 20 kilométert jelent, de amelynek ívszerű hossza — frontunk ugyanis ívszerűen húzódik — mintegy 25 kilométert tesz ki, fölvonult a teljes harmadik olasz hadsereg. Minden hat kilométerre egy egész olasz hadtest jutott, összesen négy hadtestnyi erőt vetett harcba Cador-

na, hogy Görzöt elfoglalja és a görzi hídfő s a tengerpart közötti frontunkat visszanyomja, áttörje. Hatalmas tüzérségi támogatással tört előre az olasz hadsereg, amely tíz hónapon át egyebet sem tett, mint tüzérséget fejlesztette, növelte, semleges kényelemben járván végig a legmodernebb háború iskoláját, amely a háborúra készülők számára a jó tüzérség mindenekelőtt álló előnyéből adott nagyszerű leckét. Olaszország nem mulasztott az iskolaéből egyetlen órát sem, buzgóan tanult a nagy vizsgára, hadifőszerelesét Amerikából is főkéleltette s most, mikor végre letelt a hat heti terminus is a vizsgára való készállása óta: hatalmas tüzérségi támogatással egy aránylag rendkívül keskeny fronton rohamra indította negyedmillió emberét: csinálják meg annak a mását, amit Macchensen vezérlete alatt mi csináltunk meg Galiciában, Gorlicétól a Kárpátokig.

A Pesti Hírlap mai száma 28 oldal.

A megcenzúrázott Pesti Hírlap.

kérdésében : a külügyminisztérium nagyszámú bizottságot óhajtott szervezni a politikai cenzúra gyakorlására, azzal a megokolással, hogy egyes német vezetőférfiak nyilatkozatai, amelyek a külföldi sajtóban megjelentek, eltorzítva kerültek be a német sajtóba s így alkalmasak voltak a közvélemény megmértelyezésére ; a hadvezetőségnek az volt az álláspontja, hogy ilyen nyilatkozatoknak legalább is egyidejűleg hiteles szöveggel meg kell jelenniök a német sajtóban is és akkor minden baj elkerülhető. A külügyminisztérium nem fogadta el ezt az álláspontot, mert maga akarta gyakorolni a politikai cenzúrát, viszont a hadvezetőség ebben azt a veszélyt látta, hogy így csak a külföldi szempontok érvényesülnének a cenzúrában, a belpolitikai cenzúrát a külügyi hivatal teljesen elhanyagolná. Kijelentette a hadvezetőség, hogy a polgári hatóságok cenzúrájáért nem hajlandó vállalni a felelősséget. Ez aztán súlyos összecsapásra vezetett a polgári kormányzat és a hadvezetőség között. E miatt aztán azzal a szemrehányással illették a hadisajtóhivatalt, hogy politikai befolyásra törekszik ; ez a gyanúsítás ugyan teljesen alaptalan volt, mégis az lett az eredménye, hogy a lapkiadók és újságírók egyesületei elidegenedtek a hadisajtóhivataltól. Ez pedig megint csak az egységes belső arc-vonal megteremtésének bukását jelentette.

A hadisajtóhivatal első alosztálya naponta rövid összefoglaló jelentést adott a német sajtóról, még pedig teljes tárgyilagossággal. Kimerítő képet nem adhatott ugyan a sajtó egész anyagáról, azonban szükség volt ezekre a jelentésekre, mert a mindenféle, legtöbbször pártszempontok szerint dolgozó sajtóból magából nem lehetett megbízható képet alkotni a német nép hangulatáról. Mivel pedig a hadisajtóhivatal tárgyilagosságra törekedett, egyre inkább el kellett szakadnia a pártsajtótól, amelytől minden tárgyilagosság és józan semlegesség idegen volt. Ennek viszont az lett a következménye, hogy mind a jobboldali, mind a baloldali pártsajtó, Erzbergeréktől a Berliner Tageblattig és a Frankfurter Zeitungig ridegen elutasította a hadisajtóhivatal célkitűzéseinek és szempontjainak szolgálatát.

Itt kell összefüggőben szólnunk a cenzúráról. Kétségtelen, hogy minden cenzúra korlátozás és így bizonyos tekintetben számos baj és súrlódás forrása, de éppily kétségtelen az is, hogy a nemzet sorsdöntő óráiban ez a szükséges rossz nem mellőzhető. Ha igazságosan és szigorúan használják ezt az eszközt, természetesen csak javára válhat annak az ügynek, amelynek érdekében életbeléptették. Ennek a feladatnak megvalósítása a legfőbb cenzúrahivatalnak jutott. Már említettük, hogy ennek vezető elve az volt, hogy a hadvezetőség ne terjessze ki működését tisztán politikai kérdésekre, hanem ha kénytelen ilyenekhez hozzányúlni, legalább ne intézkedjék a hadvezetőség nevében. Ezen a ponton meglehetősen nehéz megvonni a határokat ; a külföld nem ismerte ezt a bizonytalanságot : a semleges államokban például nem volt cenzúra, de a kormányzat szorosan együttműködött a sajtóval és a sajtóban megvolt a szükséges fegyelem, ami a német sajtóból hiányzott. Csak Svájc vezette be 1915-ben a politikai és katonai cenzúrát, de erre az a kényszerűség

vitte rá, hogy területén úgyszólván állandóan elkeseredett harc dúlt a hadviselő felek politikai és katonai ügynökei, kémei és propagandistái között. Franciaországban és Angliában volt politikai cenzúra, Oroszországban ezt a katonai cenzúra nagyobb hatásköre pótolta. Németországban mindenki egyetértett abban, hogy katonai cenzúrára szükség van; ezt a katonai cenzúrárt mérsékelten alkalmazták és a sajtó mindig készségesen alávetette magát neki.

A politikai cenzúrára vonatkozólag már nem volt ekkora az egyetértés: a dolog tulajdonképpen úgy áll, hogy külön erre a célra alapított cenzúraszerv nem is volt Németországban. A legfőbb cenzúrahivatal esetről esetre döntött az ilyen kérdésekben s ha politikai kérdésekben kellett döntenie, mindig kikérte a hadvezetőség rendelkezését; ilyenekért azonban sem ő maga, sem a hadvezetőség nem vállalta a felelősséget. Ez aztán azt a tarthatatlan helyzetet idézte elő, hogy ilyen politikai intézkedésekért senki sem volt hajlandó felelősséget vállalni; meg kell mondanunk, hogy sem a legfőbb cenzúrahivatalnak, sem a legfelsőbb hadvezetőségnek ez nem is volt kötelessége. A parlamenti vitákba gyakran belevonták a cenzúrárt és hangoztatták, hogy a legfőbb cenzúrahivatalnak a politikai cenzúrárt is magához kellene ragadnia, ez azonban a hivatal elvi ellenzése miatt csak elméleti kívánság maradt. Magát a katonai cenzúrárt a hadvezetőség közmegelegedésre látta el és igen kitűnően szervezte meg; vezetői leginkább tartalékos tisztiek voltak, polgári foglalkozásuk szerint jogászok, közigazgatási tisztviselők, tanárok, tanítók, hivatásos újságíró azonban csak egy volt köztük; különös gondot fordított a hadvezetőség arra, hogy a cenzorok közt ne legyenek túlzó és szenvedélyes pártemberek, sőt olyanok sem, akik ismertebb szerepet játszottak valamely pártban; viszont nem egy helyen megtörtént, hogy a pártlapok terrorja erősen befolyásolta a cenzúra működését. A legérdekesebb cenzúraellenes cselekedet az volt, mikor az ország számos helyén szinte egyszerre kezdtek titkos kezek holmi földalatti irodalmat terjeszteni; valóságos csemege volt ez: ezekben a közleményekben szerepelt mindaz, aminek megjelenését a cenzúra megakadályozta. Természetesen üzlet volt ez, az emberi kíváncsiságra alapított nyereszkesedés, amit azonban a hatóságok hamarosan elfojtottak. Egyébként a cenzúra kezelése nem volt ridegnek mondható, sőt mikor a birodalmi gyűlésben egyre hangosabban követelték, hogy a katonai és polgári hatóságok engedélyezzék a hadicélok nyilvános tárgyalását, a birodalmi kancellárnak az volt a felfogása, hogy hivatalosan nem lehet ugyan erre engedélyt adni, azonban ebben a tekintetben elnézést és engedékenységet ígért és kért a cenzúra részéről, ami be is következett.

Ezekből az adatokból és intézkedésekből kiderül, hogy Németország a háború idején nemcsak a sajtóviszonyokat, hanem a cenzúrárt sem tudta egységesen rendezni, teljesen a hadvezetés szolgálatába állítani, hanem mind a sajtó, mind a cenzúra tekintetében mindvégig a félrendsabályok és a jóakarató kísérletezés taposómalmában vesztegelt.

Itt kell újból utalnunk arra is, hogy a sajtószolgálatnak szervezetlensége természetesen a propaganda terén is érezte hatásait; a külügyminisztérium külföldi sajtószolgálata ugyan dolgozott a külföldön képekkel és nyomtatványokkal, de ezek — hibás franciaságukkal vagy angolságukkal — azonnal elárulták német eredetüket s így elvesztették hitelüket; egyébként a német propaganda, éppen a sajtószolgálat szervezetlensége és tapasztalatlansága miatt, szem elől tévesztette azt az alapelvet, hogy a propagandának feltétlenül kerülnie kell a feltűnést, csöndesen és feltűnés nélkül kell hozzáférkőznie azokhoz, akiket meg akar nyerni ügyének. Erzberger képviselő magánpropagandaműködése ebben a tekintetben sokkal eredményesebb volt, amire már abból is következtethetünk, hogy még Németországban is csak kevesen tudtak és beszéltek róla. Egészen csodálatos az a naivság, amellyel a különben szervezőtehetséggel megáldott németek a sajtó szervezésével kísérleteztek; megállapíthatjuk, hogy a sok tétovázás és ingadozás helyett elegendő lett volna lemásolniuk az angol háborús sajtószervezés főbb elveit s akkor egy csapással egyúttal propagandájukat is lendületesen útnak tudták volna indítani. Hivatalokat szervezni tudtak, de a sok hivatal közt elveszett maga a sajtó s vele a propaganda; megszervezték például a semleges sajtó képviselőinek főhadiszállását Berlinben, ki is küldték a semleges újságírókat az arcvonalba, hogy közvetlen tapasztalatok alapján tájékoztathassák a külföldet, de ennek bizony édes-kevés látszatja volt. A sajtófelügyelet szervezetlensége megbénította egyúttal a propagandaszolgálatot is.

Jellemző a helyzetre, hogy mikor 1916 augusztusában Hindenburg és Ludendorff kezébe kerül a legfőbb hadvezetőség, még mindig kénytelen a sajtószolgálat szervezésével foglalkozni, úgyszólván előlről kezdeni az egészet, akkor, mikor az angol sajtószolgálat már régen az egyenesben volt és akadálytalanul tört céljai felé s ezzel kapcsolatban propagandája is pompásan és valóban eredményesen működött. «Ellenfeleink, — mondja az új hadvezetőség egyik első parancsa, — Anglia vezetése alatt oly nagyszerű egységet teremtettek katonai és politikai tevékenységükben, hogy nekünk is minden erőnket latba kellett vetnünk az irányadó tényezők zavartalan és síma együttműködése érdekében. Minden ellentétet ki kell küszöbölni, hogy mindenáron biztosítsuk a hadvezetés és a politika zárt és szilárd egységét». Szép szavak voltak ezek is és a hadisajtószolgálat szempontjából annyit jelentettek, hogy kezdődik minden előlről: szervezés, kísérletezés, kudarc, eredménytelenség. Ludendorff erélyesen kezébe vette a sajtó ügyét, a politikai kormányzatot sikerült is néhány erélyes intézkedésre bírnia, egy-két hangoskodó sajtó-parazitába belefojtotta a szót: azonban mindez nem volt szerves megoldás és semmivel sem vitte közelebb a hadvezetőséget az elejétől fogva kívánatos célhoz: az egész sajtó egységesítéséhez a nagy nemzeti célok érdekében. A hadisajtószolgálat, amely az egyetlen komoly szerv volt ennek a célnak szolgálatában, nagy hozzáértéssel, önfeláldozással és hősies munkával dolgozott a cél érdekében, a nélkül azonban, hogy a polgári hatóságokat, illetőleg

Derék magyar katonák!..

Levelet küldött a német császár a ti királyotoknak! Baj van a francia földön!... Negyedik hete hogy vérzik és százezrivel hull és hullani fog a német hadsereg, és Paris, a szép Paris áll és állani fog rendületlenül!

A francia-angol a hozzájuk özönlő milliós amerikai kadakkal erősebb mint valaha.

A német hadsereg békétlenkedik és lázad, — odabenn az országban miként a tettekben pusztít ezer vérszél irgalmatlánabbul — az éhség.

A ti királyotok, a német császár parancsára áll és most

294

smét a mi hadseregünk ágyúi és géppuskái elé hurcolt benneteket!...

Azt kazúdták nektek eddig hogy nálunk pusztít az éhség, dühöng a belforradalom!

S mégis azon csábító igérettel küldök most ismét benneteket támadásra hogy elfoglalva országunk egy részét itt tejbén, vajban fogtok fürödni!...

Derék magyar katonák! hisz ti látjátok, keservesen érezitek hogy a mi haderőnk erősebb és szilárdabb mint valaha, és a mi népünk idebenn még sohasem volt úgy oszeforrva érzésben és akaratban a hadsereggel. Mert mi a szabadságunkért harcolunk, a mi drága földünket akajunk védeni!

Tépjétek le lélekkufáraitok hazug álarcát!

N. 96 (Magiaro).

a kormányzatot döntő lépésekre tudta volna rávenni vagy kényszeríteni; most ez a hadisajtószolgálat is érzékeny veszteséget szenvedett azzal, hogy vezetőjét, Deutelmoser őrnagyot áthelyezték a külügyminisztériumi sajtóhivatal élére. Nyilván kitetszik ebből, hogy az egész nagy Németországban ő volt az egyetlen ember, aki tudott is, akart is cselekedni s értett is a sajtóügyeinek intézéséhez. Valósággal tragikus volt ez a csapás: a nemzet egyszerre még messzebbre vetődött azoktól a céloktól, amelyeknek érdekében a hadisajtóhivatal annyi ideje dolgozott s magának Deutelmosernek erélye és készültsége is paragon maradt, mert a külügyi szolgálat puhasága, tanácstalansága és egészen különleges felfogása nagyobbrészt megbénította működését.

De nem csupán annyi történt, hogy a nagy kapkodásban úgyszólván tétlenségre kárhoztattak olyan embert, mint Deutelmoser őrnagy volt, hanem a politikai kormányzat ügyetlensége következtében egymást érték a kellemetlen meglepetések is, amelyek céltudatos és szervezett munka mellett természetesen elkerülhetők lettek volna. 1916 novemberében a sajtó felügyeletével foglalkozó katonai szervek egy szép napon arra ébredtek, hogy a sajtóban megjelent a politikai kormány kiáltványa Lengyelország függetlenségéről, illetőleg a lengyel állam visszaállításáról; valóságos rémületet keltett a hadvezetőségben, hogy a politikai kormányzat senkit sem tájékoztatott előre erről a tervezett lépéséről. Még ennél is végzetesebb volt, hogy a politikai hatóság minden néven nevezendő tájékoztatást mellőzött s a lapoknak sem adott semmi utasítást vagy útbaigazítást akkor, mikor 1916 december 12-én nyilvánosságra hozta a német kormány békeajánlatát. Most aztán betelt a pohár: az ország sorsáért felelős katonai vezetőség hangosan és erélyesen követelte a sajtóügyek egységesítését, egy központi szerv felállítását; Bethmann-Hollweg birodalmi kancellár dodonai, vagy helyesebben semmitmondó általánosságokkal hallgattatta el a jószándékú javaslatokat, úgyhogy minden maradt a régi állapotban, holott az egységesítéssel ebben az időben talán még meg lehetett volna állítani a lavinát, amely — ha nem is látták — bizony megindult.

A legfelsőbb hadvezetőség volt kénytelen harmadízben is utalni a szervezés szükségességére, akkor, mikor 1917-ben az orosz forradalom véres és pusztító szele végigborzongatta az egész polgári és nacionalista Európát. Ez volt a tizenkettedik óra, még talán most is meg lehetett volna menteni valamit: hamarosan, az első rémület perceiben terveztek is valamiféle választmányt, amely kényes politikai helyzetekben tanácsokkal és utasításokkal látta volna el a sajtót, de itt is elveszett a lényeg: közben a német sajtó és pedig minden lap a maga pártállása szerint, bőven ismertette az orosz forradalom eseményeit, felforgató tanításait, lelkiismeretlen módszereit és sodró erejű agitatív tevékenységét. A tájékozatlan német közvélemény természetesen nem tudta kellő kritikával olvasni ezeket a szenzációkat, s bizony ezeket és ezeket megmételvezett a vérgőzből és ködös utópiákból feltámadó új világ. Ludendorff tábornok személyesen is szorgalmazta a sajtóközpont

megszervezését s a politikai ellenőrzés, tájékoztatás és cenzúra egységesítését, de a politikai kormányzat, mintha körülötte nem is égne a világ, anyagi szelídséggel ismételte a régi dalt: Sajnos, nem teljesítheti a hadvezetőség kívánságát, mert javaslatát egészen fölöslegesnek tartja: tudniillik ott van a külügyminisztérium sajtóosztálya és sajtófőnöke, aki egyúttal a birodalmi kancellár sajtófőnöke is, ezek elvégzik azokat a feladatokat, amelyeknek vállalására a hadvezetőség indokolatlanul új szerv létesítését javasolja. Ezzel a politikai kormányzat, mint aki jól végezte dolgát, nyugodtan átfordult a másik oldalára és tovább aludt.

Michaelis kancellár hivatalba lépése újra reményeket ébresztett a hadvezetőségben, hogy talán most sikerül megvalósítani az évek óta hiába kergetett ábrándokat. Michaelis csakugyan kijelentette, hogy legelső feladatának tekinti a sajtóügy végleges szabályozását, és csakugyan, nem sokkal később elhatározta, hogy a birodalmi kancellári hivatal mellett megszervezi az oly régóta sürgetett sajtófőnökséget. A hadvezetőség örömmel látta, hogy mégis megmozdult a politikai kormányzat, s annál inkább, mert a szövetségesek 1917-ben egymásután szólították fel a német hadvezetőséget, hogy teremtsen rendet a sajtószolgálatban, vegye kezébe annak egységes intézését, mert ennek a kérdésnek rendezése szervesen összefügg a győzelem vagy a vereség ügyével. A kérdés megoldása csakugyan égetőbb volt, mint valaha, mondta a legfelsőbb hadvezetőség. Utólag viszont megállapíthatjuk, amit a hadvezetőség akkor még természetesen nem láthatott és nem tudhatott: hogy ebben a pillanatban — mikor Angliában három miniszter végezte azt a munkát, amely Németországban még meg sem volt szervezve — már minden szervezés elkészült. Hertling gróf kormánya már tovább ment a tervezettségben és úgy döntött, hogy a sajtó ügyét propagandaminiszter kinevezésével fogja megoldani. Előbbi fejezetünkben említettük, hogy 1918 júniusában már hozzá is fogtak az előkészítő munkálatokhoz! Néhány hónap mulva pedig menthetetlenül összeomlott minden.

Említettük, hogy az osztrák-magyar, bolgár és török szövetségesek 1917-ben azzal a kéréssel fordultak a német hadvezetőséghez, hogy vegye a maga kezébe és egységesítse a szövetségesek sajtószolgálatát. Fontos lett volna például, hogy az újonnan visszaállított Lengyelországról s általában a lengyel kérdésről a központi hatalmak sajtója egyöntetűen írjon, hasonlóképpen egységes szempontokat kövessen a román kérdés megítélésében, mert itt bizonyos ellentétek, illetőleg surlódások jelentkeztek a monarchia és Bulgária közt. Most derült ki, hogy a német politikai kormányzatnak semminemű befolyása sincs a szövetségesek sajtójára, ami pedig végzetes volt, mert az érdekellentétek — az antant őszinte öröme — hamarosan nyíltan kiéleződtek, különösen Bulgária és Törökország között, viszont Bécs és Berlin közt is némi feszültség támadt a miatt, hogy az osztrák-magyar hadvezetőség a bolgár front haditeljesítményeinek érdemét a maga csapatai számára foglalta le s ezzel érzékenyen megbántotta a német csapatok önérdetét. Itt csakugyan

tenni kellett valamit, hiszen ezek a zilált sajtóviszonyok határozottan aláásták a központi hatalmak ellenálló erejét s valósággal hízlalták az antant propagandáját és önbizalmát. A német hadvezetőség meghívta a szövetséges sajtó irányadó tényezőit, minden tekintetben megkönnyítette munkájukat, egyszerűsítette a cenzúrát, megkönnyítette a postai összeköttetést, ápolta a bajtársiasságot, úgyhogy ez a «szövetséges sajtóhadiszállás» csakugyan eredményesen kezdett dolgozni az ellentétek kiküszöbölésén és a súrlódások megszüntetésén. E mellett a német hadisajtóhivatal vezetői sorra felkeresték a szövetségesek katonai sajtószolgálatának vezetőit és most már komolyan dolgoztak azon, hogy a hadisajtószolgálatot központosítsák és egységesítsék, ha már a politikai kormányzat nem tudott idáig eljutni. Sajnos, a katonai szervezkedésből is csak annyi lett, hogy ezután a szövetségesek összehangolták az eddig egymástól teljesen függetlenül kiadott hadijelentéseket.

Az osztrák-magyar sajtóhadiszállás első vezetője, Hoen tábornok, igen művelt ember volt s kitűnő katonai író, aki azonban inkább a háború hadtörténetének adatgyűjtésével és szerkesztésével foglalkozott, mint a sajtó pillanatnyilag sokkal fontosabb ügyeivel. Németország erre a célra egyetlen embert sem vont el az arcvonalból, hanem a háború történetének feldolgozását a vezérkarra bízta, egyelőre természetesen csak rendszeres adatgyűjtés alakjában. Hoen vállalkozása igen szép és dícséretreméltó, sőt szükséges munka volt, jegyzi meg némi gúnnyal Nicolai, csak éppen lettek volna ennél sokkal sürgősebb feladatok is. Így történt aztán, hogy a monarchia katonai sajtószolgálatát jelentéktelen és hatástalan maradt. Egyébként fokozta ezt az is, hogy a sajtó ellenőrzését nem a katonai hatóságok, hanem az ügyészségek végezték. A monarchia sajtójában egyre hangosabb lett a nemzetiségi kérdés körül támadt harc, s ezzel párhuzamosan, bár tőle függetlenül, egyre erősebben érvényesült a kapitalista befolyás. A monarchia hadisajtószolgálatának következő parancsnoka, Eisner-Bubna ezredes, már semmi érdemlegeset nem tehetett, mivel az egész katonai vezetést mindenestül maga Károly király vette kezébe. Ezzel ez az intézmény be is fejezte amúgy is jelentéktelen pályafutását.

Bulgáriában egy kézben volt a katonai és a politikai sajtószolgálat intézése és felügyelete s a gyakorlatban mindvégig a politikai sajtófelügyelet maradt előtérben. Ilyen kívánságokkal fordult a német hadisajtószolgálat vezetőségéhez is, de az elhárította magától szempontjainak figyelembe vételét, áttette kérését a politikai kormányzathoz, amely — szokásához híven — még csak állást sem foglalt a bolgár javaslat: a politikai sajtóegyüttműködés kérdésében. Ennek a következménye volt aztán az, hogy Bulgária a maga lábára állt és lassankint úgyszólván teljesen elszakadt a német hadisajtószolgálatától. Törökországban a katonai sajtófőnök kezében egyesült a katonai és politikai sajtóirányítás, sőt a kettő úgyszólván teljesen egybefolyt; ennek következtében a török sajtóval való politikai együttműködés mindvégig lehetséges, sőt igen eredményes volt.

Magyar bakák!

A szentesített magyar törvény azt parancsolja, hogy a magyar honvéd csakis Magyarországhatárainak megvédelmezésére kényszeríthető. A szentesített magyar törvény megtiltja hogy a magyar honvéd baka a magyar szent korona országain kívül harcoljon és ontsa a véré.

De a bécsi hatalom és az osztrák-német érdekek szolgálatában álló Tisza és mungóbandája a magyar törvényt felrúgták — és a szegény magyar katonát kirendelték a világ minden csataterének tűzorkánjába. Mert ez kell a németnek: hogy a magyar elpusztuljon. Ezért ezrével és ezrével hulltak el magyarok Oroszországban, Flandriában, Szerbiában, az Isonczón, Dobérdón, Palesztinában, mindenütt. Míg a németek, az osztrákok, a csehek, a szlávok csak a kevésbé veszedelmes frontokon álltak őrt!

Miért? Kiért? Azért hogy megmentse Ausztriát, a magyar szabadság megfojtóját! Azért, hogy szolgálja a porosz militarizmust és a feudális sópénzes tiszabandát!

Magyar bakák! Emlékezzetek Kossuth Lajos és 48-as apáitok harczeitől! Ne legyetek többé a németek szolgái! Követeljék a magyar törvény tiszteletben tartását és ne harcoljatok — a Magyar törvény ellenére — hazátok határain kívül.

Gondoljatok otthon szenvedő koplaló családjaitokra! Ne harcoljatok többé idegen földön, idegen német érdekekért!

Dobjátok el a fegyvereket!

Éljen a béke!

A német hadisajtószolgálat működésének még néhány érdekes mozzanatáról kell megemlékeznünk. A hivatal minden irányban megőrizte teljes pártatlanságát s minél jobban kiélesedtek a sajtóban a pártellentétek, minél jobban elfajult a hang, a hivatal annál szívósabban kitartott mindig vallott alapelve mellett, hogy működésében semmi más szempontot nem tart irányadónak, csak a hadvezetés érdekeit. Egy ízben a politikai kormányzat némi szemrehányással illette a legfelsőbb hadvezetőséget, mert a hadisajtóhivatal egyik előterjesztésében a «demagógia» szóval jellemezte bizonyos lapok és pártok működését. Bármennyire hangoztatta is a különben mindig gyáván visszahúzódó és valóságos hintapolitikát folytató kormányzat, hogy tekintettel a pártok érzékenységére és a politikai véleménynyilvánítás szabadságára, a «demagógia» szót nyilvánosan a világért sem szabad kiejteni: Nicolai ezredes kijelenti, hogy ez az egyetlen szó, amellyel híven lehet jellemezni az akkori helyzetet és viszonyokat. Alig van tipikusabb példája a demagógiának, mint a következő tény: megállapították hivatalosan, hogy az arcvonalban leginkább a szocialista és a zsidó-demokrata lapok vannak elterjedve, ugyanakkor azonban ezek a lapok — természetesen pártérdekekből és agitációs célokból, — panasszal fordultak a hadügyminiszterhez, hogy az arcvonalbeli katonai parancsnokok elnyomják őket!

Éppen az ilyen kérdések tisztázása céljából a hadvezetőség széleskörű vizsgálatot indított s bizonyos adatgyűjtés után megállapította, hogy milyen arányban olvassák és vásárolják a lapokat az arcvonalban álló katonák. Erre, még az eredmények megállapítása előtt, felzúdult a baloldali sajtó, hogy a hadvezetőség bizonyos pártérdekből végezteti ezt a munkát. A megállapítások olyan adatokat eredményeztek, amelyek nagyobbrészt már eddig is ismeretesek voltak s egyáltalán nem szolgáltak a nemzeti irányú pártok javára. Sajnos, a katonák igen nagy példányszámban olvasták a baloldali lapokat, bebizonyosodott továbbá, hogy azokat a vidéki újságokat, amelyek leghamarább jutnak el a tábori könyvkereskedésekbe, azonnal elkapkodják, viszont a berlini lapokra előfizetnek, még pedig körülbelül fele-fele arányban pártolják a baloldali és a jobboldali sajtót; körülbelül egymillió lappéldányt szállított a posta naponta az arcvonalba. Szélsőbaloldali és szélsőjobboldali lapok a legkisebb számban szerepeltek ezek közt, s mégis ezek voltak a legveszedelmesebbek, mert legnagyobb volt bennük a vakmerőség, az agitatív lendület és legélesebb volt a hangjuk. Ezt a sajtót lehetőleg távortartották a tábori könyvkereskedésektől, mert az adatgyűjtés megállapította, hogy a katonák jókora részét, sőt bátran mondhatjuk: nagy többségét a politika, főleg a túlzó politika egyáltalában nem érdekelte. Érdekes jelenség volt az is, hogy a vidéki lapok jóval nagyobb számban jártak a tábori hadsereghez, mint a nagypolitikával foglalkozó fővárosi világlapok; éppen azért a hadisajtóhivatal nagy gonddal és szeretettel karolta fel a vidéki és az úgynevezett helyi sajtót, s megindította a «Deutsche Kriegsnachrichten» című könyomatost is, hogy ezt a nemzeti érzésű és feltétlenül megbízható sajtót megfelelő anyag-

gal ellássa. Érdekes újítás volt az is, hogy a hadvezetőség 1917 nyarától kezdve az egyes hadtestparancsnokságok székhelyeire kerületi sajtóértekezleteket hívott össze; ezeken rendszerint egy vezérkari tiszt ismertette a háromnegyszáz megjelent újságíró és kiadó előtt a hadieseményeket s ilyen módon nemcsak közelebb hozta egymáshoz a hadvezetés és a sajtó munkásait, hanem egyúttal jótékony és mindenestre irányító befolyást is gyakorolt a vidéki sajtóra, amelynek javarésze mindvégig híven kitartott a nemzeti hadicélok mellett.

Két jelszó volt a háború második felében a sajtó és a közvélemény izgató és gyújtóanyaga, egyik a választójog, másik a békehatározat. Ez a két jelszó két táborra szakította a német sajtót és olyan veszedelmes agitációt szított fel, amely valósággal végzetes dőfést adott a hadseregnek is, az otthon maradt s addig nagyobbrészt egységes német lakosságnak is. Ebben a kritikus helyzetben a hadisajtóhivatal, igen helyesen, úgy érezte, hogy közbe kell lépnie, mérsékelnie kell a szembenálló felek harci hevét, a hadviselés s ezzel a haza érdekében. Ezt a közbelépést katonai szempontok hangoztatásával igazolta, azonban a politika gőzeitől megfertőzött fejekben egyáltalán semmi megértés sem mutatkozott a hadviselés érdekei iránt. Még a legtöbb megértést a jobboldali sajtó tanúsította, tehát a katonai sajtóiroda ezen az oldalon igyekezett eredményeket elérni; ezt azonban azonnal szemére vetették azzal, hogy pártoskodik, politikailag állást foglal és mindenképpen kedvezni igyekszik a szélsőjobboldali lapoknak. A valóságos tény az, hogy a hivatal teljesen tárgyilagos volt és a gyanúsítás pusztán onnan eredt, hogy a jobboldali lapok nagyobb terjedelemben vették figyelembe a katonai szempontok megóvására vonatkozó kívánságait, a nélkül, hogy ezért bármiféle kedvezésben részesültek volna; ezt az is élénken bizonyítja, hogy egyebekben a jobboldali sajtó is a baloldali lapok példáját követte: pártoskodással és kétszínűséggel vádolta meg a hivatalt, másfelől pedig — az ilyen ellentmondások jellemzők erre a bomlott idegzetű sajtóra — azt követelték a hivataltól, hogy világosan és félreérthetetlenül foglaljon állást a politikai kérdésekben!

Elkövetkezett hát az idő, amikor végzetes és helyrehozhatatlan csorbát szenvedett a hadisajtóhivatal tekintélye, a lapok fékezhetetlen izgatása és politikai elvakultsága következtében és hamarosan eljött az az idő is, mikor a cenzúra eddig is meglehetősen fogatlan farkasa valóságos báránycává szelidült. A politikai viszonyok elfajulása és a harc kiélesedése már régen túljutott a cenzúra szabályozó és korlátozó hatalmán; a cenzúrának már úgyszólván minden szót törölnie kellett volna a lapokból, ha azt akarta volna, hogy az agitáció nemzetközi méreganyaga ne jusson bele a német nép szervezetébe. A sajtót, éppúgy mint a lelkeket, végzetesen átítatta a politika mérge s így már teljesen céltalan lett volna cikkekre, bekezdésekre vagy mondatokra vadászni: a túlzó szellem ott harsogott és vigyorgott már a legártatlanabb szavakban, sőt a sorközökben is! Elégé jellemző a viszonyok elfajulására, hogy 1917-ben a katonai főparancsnokság, a nélkül, hogy előbb

érintkezésbe lépett volna a legfelsőbb hadvezetőséggel, rendeletet adott ki, hogy a sajtófelügyeletet lényegesen meg kell lazítani s különösen engedékenyen kell bánni a pacifista sajtóval és röpiratokkal. Bizonyos, hogy az ilyen intézkedések nem voltak túlságosan alkalmasak a polgári lakosság és a hadsereg fegyelmének fenntartására és megszilárdítására. De hogy milyen kapkodás uralkodott ezen a téren, azt élénken bizonyítja a hadügyminisztériumnak 1917 novemberében kiadott rendelete, amelyben intézkedik, hogy a független szocialisták felforgató üzelmeinek és izgatásainak a nép és a hadsereg körében minden eszközzel véget kell vetni. Íme: az egyik oldalon romantikus és bűnös engedékenység, a másikon meglehetősen elkésett szigorúság és elszántság! De legalább ennek lett volna eredménye! A haditengerészetnél lázadás tünetei mutatkoztak. December elsején a hadügyminiszter szigorú büntetés terhe alatt megtiltja a katonáknak a független szocialista sajtó olvasását. Csakhogy ekkor a lázítás és izgatás tüze átcsapott már a mérsékelt, az úgynevezett többségi szocialisták sajtójára is. December vége felé a Vorwärts «Küldjétek koldulni őket!» címmel lázító cikket közölt a hadirokkant-kérdésről, ami érezhető nyugtalankodást keltett a harcoló hadsereg körében: a főparancsnok be akarta tiltatni a lapot a polgári hatóságokkal, mire a kancellári hivatal ezt a gondolatot örültségnek bélyegezte s a főparancsnok szándékát minden hatóságnál meghíúsította. Hindenburg tábornagy ekkor személyesen kereste fel a kancellárt s hangoztatta előtte, hogy az ilyen sajtóaknamunkának végzetes következményei lehetnek a hadsereg fegyelme és állóképessége szempontjából. A kancellár elvileg készséggel elismerte a tábornagy szempontjainak helyességét, azonban határozottan kijelentette, hogy a lap betiltása politikailag igen ártalmas volna. Hindenburg vezértábornagy közbelépése tehát eredménytelen maradt. Szóval és írásban hiába küzdött a nagyszerű hadvezér, hogy a polgári kormányzat minden erejével álljon a hadvezetés mellé, valami hamis lovagiasság és politikai zshiványbecsület nevében majdnem mindig, de a legveszélyesebb pillanatokban mindig, szembehelyezkedett a hadvezetés érdekével, — és pedig éppen akkor, mikor az antant megalakította a legfelsőbb haditanácsot és az összes antant-seregek főparancsnokságát egyetlen, még pedig francia kézben egyesítette. A katonai és polgári, szóval a nemzeti egység, csak Németországban maradt mindvégig utópia. Németországban ebben az időben azzal foglalkoztak, hogy a sajtónak minél nagyobb szabadságot engedélyezzenek, hogy teljesen ellenőrzés nélkül és a féktelen izgatás minden eszközével folytathassa belpolitikai harcait. A birodalmi kancellár erélyesen hangoztatta azt az álláspontját, hogy a sajtó harcát semmiféle cenzúrarendszabályokkal nem szabad befolyásolni vagy éppen megakadályozni. Hiába hangoztatta megint Hindenburg tábornagy, hogy a kormány igyekezzék szépszerével hatni a sajtóra és a pártokra, mert a belső béke rendkívül fontos érdeke a harcoló hadseregnek: a kormányzat konokul csak azt hajtogatta, hogy a belpolitikai harcnak szabad folyást kell engedni.

Egészen olyan látszata volt a dolognak, mintha a kormányzat, ki tudja

Ultimo bollettino di guerra dalla fronte russa.

538

Evviva la cuccagna!
Evviva l'allegria! Evviva la pace!
Abasso la guerra!

Olasz békepropaganda.

milyen érdekek vagy politikai célok szolgálatában, maga akarná ezt az elkeseredett sajtóháborút. Hindenburg követelését nem értették meg vagy nem akarták megérteni s mivel őt mégsem merték nyíltan támadni, a hadisajtóhivatal ellen intéztek kíméletlen támadásokat, most már nemcsak a sajtóban, hanem a parlamentben is. Erzberger, centrupárti képviselő, heves támadást intézett a hadisajtóhivatal túlkapásai ellen, egy másik képviselő pedig azt állította, hogy a hadisajtóhivatalban 480 tiszt lopja a napot; ezeket a támadásokat a hadügyminiszter csak jóval később utasította vissza magában a Reichstagban, hangoztatta, hogy a hadisajtóhivatalban mindössze 119, nagyjából sebesült és harcképtelen tiszt dolgozik, azonban a visszautasítás nem sokat használt, mert ezen az ülésen már újabb vádak hangoztak fel: hogy a hadisajtóhivatal túllépi hatáskörét s azon mesterkedik, hogy a német sajtót bizonyos körök engedelmes eszközévé tegye; Erzberger képviselő pedig kijelentette, hogy multkori vádját fenntartja. Ezek a támadások a cenzúra-vitában kiújultak. A miniszteri védelem meglehetősen gyenge volt, Ludendorff erélyes írásbeli visszautasítása pedig hatástalan maradt. Az ellenséges indulat egyre kegyetlenebb pergőtűz alá vette a hadisajtóhivatalt, 1918 tavaszán már egészen nyíltan és kíméletlenül támadták s követelték megszüntetését. Meg kell állapítanunk, hogy a támadások értelmi szerzője ezúttal nem a sajtó volt, hanem a politikai elfogultság és pártszellem; ez az ellenségeskedés ott kezdődött, mikor a hadisajtóhivatal nem volt hajlandó politikai pártok vagy egyes emberek céljainak szolgálatába állni. Régi, lappangó ellenségeskedés volt ez, amely csak alkalomra várt, hogy kitörjön és nyílt sisakkal kiálljon a hadisajtóhivatal ellen. Az alkalmat meghozta a békerezolúcióért folytatott harc és a hivatalnak a katonaság hazafias irányú oktatása és felvilágosítása ügyében kifejtett komoly tevékenysége. A politikai pártok ádáz harcot indítottak a hazafias oktatás ellen s mint Nicolai igen találón megjegyzi, a hadisajtóhivatal is tulajdonképpen ebben a harcban kapta a halálos dőfést. Meg kell állapítanunk, hogy becsületes igyekezettel fáradozott a sajtóegység s ezen az úton a nemzeti egység megteremtésén, de a polgári hatóságok közömbösségén, tehetetlenségén, rosszakaratán és politikai elfogultságán a hivatal minden igyekezete hajótörést szenvedett. Meggyőződésünk, hogy ha ez a hivatal nem lett volna, a német sajtó sokkal korábban áldozatul esett volna a nemzetközi izgatásnak; a német hadisajtóhivatalnak elévülhetetlen érdeme marad, hogy mostoha viszonyok közt, sorsdöntő órákban, a pártok állandó támadásai közben, annyi bénító törekvés és erő ellenére is, bátran nekivetette vállát az áradatnak és magára hagyatva küzdött, lélegzete fogytaig. Nemcsak hőse volt a fegyvertelen háborúnak ez a hivatal, hanem munkássága és története remélhetőleg intő példa is marad az utánunk következő nemzedékek számára.

Szándékosan foglalkoztunk részletesebben a német sajtó háborús történetével, mert ennek a sajtónak s a felügyeletére alkotott szerveknek munkálkodása, vergődései, sikerei és kudarcai valóban tipikusak. Az osztrák-

magyar-bolgár és török háborús sajtóról és a sajtóval kapcsolatos intézkedésekről nem volna ennyi színes és tanulságos mondanivalónk, viszont a német sajtó háborús története egy nagy, csodálatosan szervezni tudó, de nyílt harcra és nem aknamunkára született nemzet kétségbeesett vergődését mutatja olyan fronton, amely merőben idegen ennek a népnek egyenes jellemétől, olyan fronton, amelyen a titkos mesterkedésekhez, üzleti furfangokhoz, csalafintaságokhoz és hátsógondolatokhoz szokott önző és kalmár Anglia aratta igazi diadalait. De azért is szükségesnek tartottuk a német sajtóviszonyok tüzetesebb ismertetését, és pedig a leghitelesebb forrás: Nicolai ezredes emlékiratainak bőséges felhasználásával, mert alapigazság, hogy a hírszerzésnek és kémkedésnek egyik legfontosabb eszköze éppen a sajtó, még pedig közvetve és közvetlenül egyaránt. Közvetlenül eszköze a sajtó a kémkedésnek oly módon, hogy vagy a kémek leveleznek egymással az újságok hasábjain, titkos szövegekkel, vagy maga a lap hoz szándékosan vagy önkéntelenül olyan adatokat és híreket, amelyek a hadviselés szempontjából döntő jelentőségűek lehetnek, — közvetve pedig eszköze a sajtó a propagandának, mind az ellenség ellen irányuló, mind pedig a belső arcvonal megerősítését célzó szellemi befolyásolásnak. Éppen ezeknek a szempontoknak alapján tartottuk helyénvalónak a német sajtóviszonyok ismertetését, mert ezek mind a kémkedés és hírszerzés, mind pedig a külső és belső propaganda szempontjából a legtanulságosabb megfigyelésekre, tipikus jelenségek észlelésére és a legérdekesebb következtetésekre adnak alkalmat.

A posta a kémkedés szolgálatában. A háborús cenzúra nem csupán a napilapokra és egyéb sajtótermékekre terjedt ki, hanem szükségképpen a posta és távíró forgalmára is, mert a kémkedésnek kitűnő segédeszköze volt a posta és a távíró is, még pedig nemcsak a világháború alatt, hanem igen nagymértékben a béke utolsó éveiben is.

Nálunk tulajdonképpen 1908 — vagyis Bosznia és Hercegovina bekebelezése óta — alig volt igazi béke. Forrott, kavargott körülöttünk minden és csak idő kérdése lehetett, hogy mikor szakad ránk a régóta előkészített világháború.

Mivel minden kultúrállamban, s így nálunk is, törvény óvta a levéltitkot, azok a kémek és ügynökök, akik már évekkal a világégés előtt itt bujkáltak közöttünk, akadálytalanul és minden kockázat nélkül közölhették megbízóikkal mindazt, amit láttak és hallottak. Még titkos írásra vagy egyéb óvintézkedésekre sem volt szükség, mert a leveleket senki sem vizsgálta át.

Később, már a világháború folyamán, amikor a kémkedés elhárítására szükségképpen nagyobb gondot kezdtünk fordítani, a posta útján továbbított kémjelentések is sokkal nagyobb óvatosságot kívántak s a tudósítók kénytelenek voltak a legkörmönfontabb fogásokhoz folyamodni, hogy az ellenőrző közegek éberségét kijátsszák. A titkos írás nem volt célszerű, mert az ilyen

leveleket rögtön lefoglalta volna a cenzúra, de kínálkozott elég más mód, amelyekkel többé-kevésbé gyanútlaná lehetett tenni a levelezést.

Igy például a levelező felek abban állapodtak meg, hogy egy bizonyos sortól kezdve az egyes szók kezdőbetűiből tevődik össze a hír. Más mód szerint igen finom tűvel, alig észrevehetően, átszúrták a levélnek vagy még inkább valami hírlapnak azokat a betűit, amelyek egymásután olvasva a jelentés szövegét adták. Egyébként ezekről a módszerekről részletesen szoltunk könyvünknek a rejtjelzésről írt fejezetében.

De mivel ezek az eljárások sem bizonyultak jóknak, csakhamar itt is a láthatatlan tintához folyamodtak a kémek. Az ilyen írás csak akkor tűnt elő, ha megfelelő vegyszerrel kezelték. Egyszerűbb eljárás volt az, hogy a jelentést tejjel, selyempapírra írták s valami teljesen ártatlan képet burkoltak bele. Ha a selyempapírt a viláosság felé tartjuk, az írást ki lehet betűzni. A kémek azt a módszert is megpróbálták, hogy közlendőiket láthatatlan tintával a levélborítékra írták és bélyegekkkel ragasztották le.

Még több lehetőség kínálkozott a csomagpostaforgalom felhasználásában. Az ilyen csomagokat, amelyekben kémjelentést akartak küldeni, rendszerint a semleges külföldre irányították, tartalmuk pedig áruminta, vagy más, közömbösnek látszó cikk volt. A kémjelentéseket természetesen láthatatlan tintával, vagy a belső csomagolópapír valamely előre megállapított helyére, vagy pedig a doboz belső oldalára írták. Rövidebb közlések a szállítólevélnek a címzettnél maradó szelvényén is elfértek. De megpróbálták a kémek azt a fogást is, hogy a dobozt két, észrevehetetlenül egymásra ragasztott kéregpapírrétegből készítették s a jelentést a két réteg közé tették. Természetes, hogy az ellenőrző közegek lassan-lassan mindezekre a fogásokra rájöttek, de addig bizony nagyon sok kémjelentés juthatott ki az országból, sőt mindvégig nem lehetett teljesen szabályozni a posta útján való hírcsempészést.

Bár sokkal korlátoltabb mértékben, a távíró is a kémkedés szolgálatába volt állítható, sőt a telefon is. Az utóbbi főként azért, mert nálunk ezen a téren is nagy gondatlanság uralkodott s gyakran megtörtént, hogy hivatalos személyek is telefonáltak olyan dolgokat, aminőket egyáltalán nem lett volna szabad ilyen úton közölni, a hivatlan fülelés veszélye miatt. A harc-téren, de csakis ott, ahol a két harcvonal közel volt egymáshoz, a telefonfülelő állomások útján, sok érdekes és fontos beszélgetést lehetett kihallgatni.

Legkönnyebben állíthatták a postát a kémkedés szolgálatába az idegen államok különösen védett követségei. Ezekkel szemben valósággal tehetetlenek voltunk s így — legalább is a hadüzenet pillanatáig — teljesen ki voltunk nekik szolgáltatva. Ez azonban mindenütt így van. A baj főként abban nyilvánult, hogy az ellenünk háborúra készülő államok sokkal több pénzt áldozhattak a «törvényesen védett» kémkedésre, mint mi s így nagyon sokat megtudhattak rólunk. Megtörtént az is, hogy a semleges államok követségei teljes jóhiszeműséggel közvetítettek olyan közömbösnek látszó, színleg magánlevelezést, amelyekből a beavatott fontos következtetéseket olvas-

279 Österreich-Ungarische Soldaten!! Das Preussische Militaris-
tarismus wird Euch in den Abgrund stößen!!!!

Soldati Austro-Ungarici!! Il militarismo Prussiano vi spinge alla rovina!!!!

Olasz karrikatura a porosz militarizmusra.

hatott ki. Ilyen közvetítésre, tudtán kívül, például a Bécsben székelő pápai nunciaturát is felhasználták.

Kétségtelen, hogy háború esetén a kémelhárításnak legbiztosabb módja a határok teljes lezárása vagy igen szigorú ellenőrzése. Sajnos, ez igen nyomós okokból tökéletesen alig hajtható végre. Rendkívül nagy óvatosságra s még több előzetes intézkedésre van szükség, hogy ez a módszer kifogástalanul érvényesüljön, mert megtörténhetik, hogy az ország teljes elszigetelésével önmagunknak okozunk mérhetetlen károkat, s még e mellett megmarad az a lehetőség, hogy a személy-, áru- és levélforgalom csempészeteken bonyolódik le. Marad mint legalkalmasabb módszer, az, hogy át kell vizsgálni és meg kell rostálni az egész személy-, áru- és levélforgalmat és így kell megakadályozni a nem kívánatos elemek, hírek, áruk és egyebek beszivárgását. Békében ez a módszer majdnem teljesen használhatatlan, háború idején azonban teljességgel nélkülözhetetlen. Németország még meg is tetézte ezt a szigorú határellenőrzést azzal, hogy a megszállott Belgiumot magasfeszültségű villamos árammal töltött szeges drótkerítéssel választotta el Hollandiától s az átjárást csak nagyon kevés helyen tette lehetővé; a posta is csak az ilyen helyeken át juthatott, természetesen még így is szigorú ellenőrzés után, a külföldre; ez a módszer néha hetekig tartó késedelmet okozott a postai küldemények forgalmában, ami nem egyszer jó volt, mert mire az esetleg átcsempészett kémjelentés megérkezett rendeltetési helyére, talán már tárgytalanná vált, viszont azzal a veszéllyel járt, hogy a német kémszervezet vagy propaganda levelezése is késedelmet szenvedett egyszer-másszor. E mellett még az is megtörtént, hogy vakmerő kémek a drótkadályt megfelelő szigetelő eszközökkel átvágták, vagy kellőképpen szigetelt öltözetben erőszakos rombolás nélkül is átjutottak rajta. Látnivaló ebből is, hogy a postai ellenőrzésnek rengeteg akadállyal kellett megküzdenie.

Ezt egyébként néhány megtörtént eset még jobban megvilágítja. Az egyik postai cenzornak feltűnt például, hogy egy nürnbergi hölgy rendszeresen kap tojásküldeményeket Svájcból. Akkoriban nagy volt az élelmiszerhiány s ezért magában véve nem lett volna feltűnő a dolog, a cenzor azonban résen volt és nehogy vétkes és könnyelmű mulasztást kövessen el, a küldemények sűrűbb ismétlődése alkalmával minden egyes darab tojást átadott a vegyvizsgáló állomásnak, megállapítani, vajjon nincs-e rajtuk titkos írás. Hosszas és már reménytelennek látszó vizsgálódások után, az egyik csomagban mégis találtak két tojást, amelyeken titkos írás volt. Természetesen titokban tartották a dolgot, azonban megfigyelés alá vették a címzettet s így hamarosan igen messze ágazó és Németország belsejében működő ellenséges kémszervezetnek jöttek a nyomára.

Más alkalommal feltűnt a cenzoroknak, hogy egy svájci zeneműkiadó rengeteg kottát küldözött Németországba, különféle címekre; a dolog még gyanúsabbá vált azáltal, hogy minden címre ugyanazokat a kottákat küldte a cég. Megpróbálták zongorán lejátszatni a kottákat, de kiderült, hogy nem

Háborús levelezőlapok különféle cenzúra-jelzésekkel és bélyegzőkkel.

volt bennük sem dallam, sem ritmus: a kotta tehát nem zenét tartalmazott. Rejtjelszakértők hosszas vizsgálat után megállapították, hogy a hangjegyek tulajdonképpen leplezett utasítások voltak a Németországban működő ellenséges kémek részére.

Különösen tanulságos megfigyelni a német postacenzúra működését, még pedig nemcsak kiváló szervezete, hanem tudományos megalapozása miatt is. Az idevágó adatokat és megállapításokat a már ismételten említett Nicolai ezredes «Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkrieg» és «Geheime Mächte» című munkáiból merítettük.

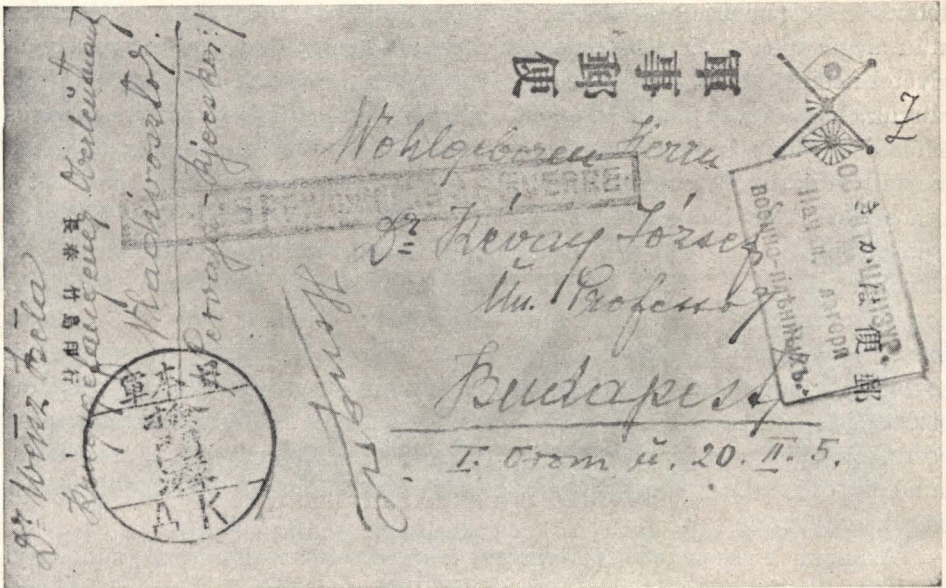
Németországnak mindjárt a háború kitörésekor egyik legfontosabb tennivalója volt, hogy szigorú megfigyelés és ellenőrzés alá vette a posta- és táviróforgalmat. A háború elején száz meg száz helyen megalakultak a cenzúra-bizottságok s ezek egymás mellett, egyelőre központilag szervezetlenül, de önállóan működtek. Ezek is és az illetékes hatóságok is egyre másra kérdésekkel ostromolták a vezérkart, hogy bizonyos esetekben hogyan kell eljárniok. Így merült fel annak a szüksége, hogy a posta- és távirócenzúrát egységesíteni kell s egy központi szerv útján egy kézbe kell összefogni. Így alakult meg 1915-ben a vezérkar III. B. osztályának kebelében a központi posta- és táviró-ellenőrző hivatal.

Az alapelv az volt, hogy minden levél és távirat gyanús, tehát valamennyit a leggondosabban meg kell vizsgálni. A külföldre irányított postai anyag sokszorosán felülmúlta a Németországba bejövő anyagot, úgyhogy mindig a külföldre irányított anyagot vizsgálták át előbb. Olyan személyek számára, akik feltétlen bizalmat érdemeltek, bizonyos könnyítéseket engedélyeztek s általában a megbízhatóság jogcíme adta az egyetlen tehermentesítést az idegölő munkával agyonhalmozott cenzoroknak. A belső postaforgalmat nem cenzúrázták, csak a harctérhez közel eső vidékeken s később minden olyan helyen, ahol gyanús mozgólódások voltak észlelhetők. Különösen éber gonddal vizsgálták át azt a postai anyagot, amely hadifogoly vagy külföldön internált németeknek volt címezve, mert ismételten tapasztalta a hadvezetőség a saját kárán, hogy nem egy hadifogoly vagy internált vállalkozott arra a szegyenletes szerepre, hogy németországi hozzátartozói révén híreket szerez az ellenséges hadvezetőség számára, abban a reményben, hogy súlyos helyzetében vagy szenvedéseiben meg fogja kapni a megígért könnyítéseket vagy jutalmakat. A tábori posta nem állt cenzúra alatt, csak bizonyos esetekben és időközökben, ha a hadsereg főparancsnokság elrendelte. Ugyancsak különös gondot fordított a cenzúra a belgiumi, lengyelországi, romániai, valamint a megszállt oroszországi postaforgalom szigorú ellenőrzésére. A vizsgálat nem csupán a tartalomra szorítkozott, hanem a titkos írások, rejtjelzések és vegytinták esetleges alkalmazására is.

A táviróforgalom az ellenséges külfölddel teljesen szünetelt, a semleges külföldre is csak bizonyos csereállomások közvetítésével volt megengedve; ezek felelősek voltak azért, hogy a továbbított táviratok semmi

olyant nem tartalmaznak, ami a legtávolabbról is árthatna a hadviselés érdekeinek.

Azoktól, akik szabályszerű útlevelemmel átlépték a határt és külföldre utaztak, a határrendőrség kivétel nélkül elvett mindennemű levelet; ez csalhatatlan módja volt az ellenőrzésnek; az ilyen leveleket nyomban meg is semmisítették. Kivétel csupán a semleges hatalmak követségeinek diplomáciai postája volt. Említettük már, hogy ennek a révén is számos ártalmas közlemény, esetleg kémjelentés is eljutott külföldre, de ezen semmi módszerrel sem lehetett segíteni.

Oroszországban és Kínában cenzúrázott hadifogoly levelezőlap.

Csakhamar szükségesnek mutatkozott a külföldről érkező posta teljes anyagának alapos megvizsgálása titkos írásként szemponyjából. Külön erre a célra tudományos osztályt állítottak fel a III. B. kebelében; ez az osztály valamennyi postai cenzúrárt és mind a 35 táviró-csereállomást ellátta a megfelelő vegyszerekkel és részletes utasításokat adott nekik a titkos írásként felderítésének módszereire vonatkozólag. Az állomások havonta körülbelül kilenc millió postai küldeményt cenzúráztak s ebből a mennyiségből 1700 darab küldeményben találtak titkos írásként. A kémek leleményessége elégtelennek bizonyult a tudományos vizsgálati módszerekkel szemben. A szigorú ellenőrzés következménye volt, hogy a titkos írásként egyre jobban háttérbe szorult; a háború vége felé már csak a francia kémiszolgálat használta a Svájcra át Németország ellen folytatott kémkedésben.

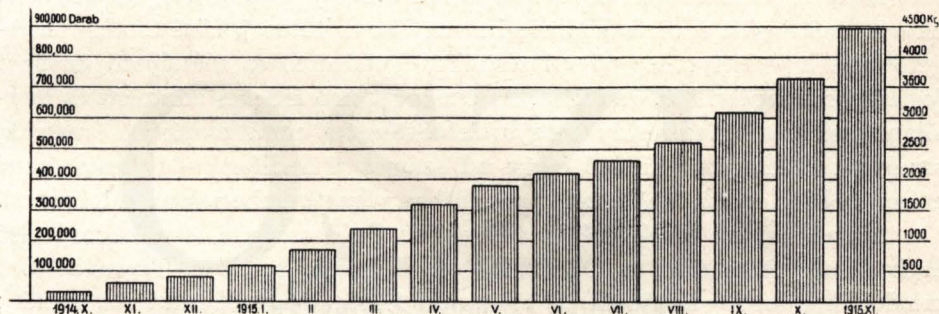
Az említett tudományos osztály felállítását az tette főképp elkerül-

hetetlenné, hogy kiderült az addig alkalmazott postaelenőrzési eszközök elégtelensége. Később a tudományos alosztály mellett még egy rejtjel-alosztály is alakult, amelynek feladata volt állandóan vizsgálni az alkalmazott rejtjel-rendszereket, összehasonlításokat végezni s az eredményeket a rejtjelző főosztállyal közölni. Ennek az eljárásnak igen értékes eredményei voltak. Az alosztályok személyzetének létszámában tudós vegyészek, fizikusok és matematikusok szolgálták kiválóan a hadvezetőség érdekeit. A tudományos alosztálynak első feladata volt kiválasztani azokat a leveleket, amelyek a régen, már békéből ismert és igen egyszerű jódgáz-eljárással minden nehézség nélkül megfejthetők voltak; az ilyen titkos írást képzetebb és igazán veszedelmes kémek nem is használták. Ennek az értéktelen anyagnak elkülönítése után megállapíthatták a szaktudósok, hogy az ilyen titkos tintákat majdnem kivétel nélkül csak magánszemélyek használták; ezeknek megvolt az a hátrányuk, hogy a vegytinta, amelyet az írásra használtak, kimarta a papiros felületét s mikor beletették a levelet a jódgáz-előhívóba, a kimart helyeken megtapadtak a jódszemcsék és az írás barna színben azonnal előtűnt. Ezt a titkos tintát többnyire hadifoglyok hozzátartozói használták, még pedig az esetek többségében nem ártó szándékkal, hanem pusztán azért, mert olyan dolgokat szerettek volna közölni hozzátartozóikkal, amelyekről feltették, hogy a cenzúra nem engedné meg közlésüket; érdekes, hogy ezt a titkos írást, ugyanilyen okokból, a francia és német hadifogly-hozzátartozók egyformán használták. Elgondolható, mennyire megszorodott a cenzúrabizottságok munkája, hiszen a külföldről érkező és a külföldre irányuló egész postai anyagot vegyvizsgálatnak kellett alávetni, hogy mind a szándékos, mind az önkéntelen kémkedést és esetleg veszedelmessé válható hírközlést megakadályozzák.

Azonban a szervezett és hivatásos kémiszolgálat csakhamar olyan vegyi tintákat alkalmazott, amelyeknek felderítésére az eddigi egyszerű jódgáz-eljárás már nem volt alkalmas. A modern kémia fejlődésével legkevésbé tudott lépést tartani az orosz kémiszolgálat, viszont legszívósabb és legleleményesebb volt ebben a tekintetben a francia kémszervezet, amelynek egészen a háború végéig sikerült folyton új meg új vegyi eljárásokat feltalálnia a titkos üzenetek közvetítésére. Egyszerű módszer lett volna megszüntetni a postaforgalmat, azonban ehhez az eszközhöz, a már fentebb említett okokból csak egészen kivételes esetekben, nagy válságok idején lehetett folyamodni, hiszen Németországnak is érdeke volt, hogy fenntartsa összeköttetését a külfölddel és a külföldön működő saját kémiszolgálatával. Az ellenség helyzete kedvezőbb volt, mint a sajtó tárgyalásánál már említettük is: az antant beérhette azzal, hogy csak a Németországból érkező és Németországba irányuló postaforgalmat ellenőrizze, a más országokból érkező és az odairányított postai anyag nem árthatott neki. Hatalmas tudományos küzdelem indult meg így a hadviselő felek között és megállapíthatjuk, hogy a vegytinták és az előhívók harcában az utóbbiak arattak győzelmet. Egyetlen eset sem fordult elő, hogy a franciák

vagy angolok olyan vegytintát találtak volna fel és alkalmaztak volna, amelynek előhívása, illetőleg felderítése a német vegyészeknek nem sikerült volna.

Csakhogy ezt az egész óriási postai anyagot el is kellett olvasni. A levelek olyan részeit, amelyekről feltehető volt, hogy az ellenség értékes értesüléseket meríthet belőlük, olyan fedőanyaggal kellett olvashatatlaná tenni, amelyet nem lehetett másképpen eltávolítani, csak úgy, ha a vegyi művelet közben magát az alatta lévő szöveget is megsemmisítik. Viszont a rendeltetési ország hírszolgálatának fontos érdeke volt megtudni, mi rejlik a lefedett szövegrészekben s ezért a tudomány kereste a módszereket, hogy hogyan oldhatná fel a fedőanyagokat a nélkül, hogy az alattuk lévő szöveget megsemmisítené, egyidejűleg pedig állandóan új meg új fedőanyagokkal kísérletezett s olyanokat igyekezett feltalálni, amelyek semmiféle eljárással nem távolíthatók el. A részletekről természetesen nem szólhatunk, de elegendő annyit közölnünk, hogy egyetlen olyan fedőanyag sem akadt, amely teljesen biztosnak lett volna mondható.

A bécsi cenzúra havonkénti teljesítményének grafikonja 1915 november végéig.

A táviróforgalomban, a már ismertetett korlátozásokon kívül szigorúan tilos volt a code-ok alkalmazása; e mellett azonban lehetséges volt előre megbeszélte, ártalmatlannak látszó szavakban egészen veszélyes kémjelentéseket és egyéb üzeneteket továbbítani. A kémek itt ugyanazokkal a módszerekkel dolgoztak, amelyeket a rejtjelzésről szóló fejezetünkben ismertettünk.

A szikratávíró a világháborúban jutott első ízben igen fontos szerephez; mivel az ellenfélnek mindig módjában volt a szikratávírón továbbított üzeneteket felfogni, itt minden hadviselő fél kivétel nélkül mindig rejtjelzett táviratokkal dolgozott. Mivel ennél fogva a szikratávíró ellenőrzése és a megfejtés módjai már a rejtjelzésről szóló fejezetünkben ismertettek, itt csak annak megemlézésére szorítkozunk, hogy valamint a postaellenőrzésben a vegyészek, itt a matematikusok voltak a hírszerzőszolgálatnak legértékesebb munkatársai. Hogy az ellenség egyéb, még pedig éppenséggel nem kifogástalan módszerekkel is dolgozott, annak megdöbbentő példája az a Svédországban előfordult eset, hogy 1918-ban két angol ügynök egyszerűen megtámadta a

táviratkézbesítőt s erőszakkal elrabolta tőle a német követ címére érkezett táviratokat. A svéd hatóságok súlyos fegyházbüntetésre ítélték a rablókat. Hasonló esetek Hollandiában és Svájcban is előfordultak és mutatják, hogy az antant ügynökei, ha érdekeik úgy kívánták, a legnemtelenebb eszközök-től sem riadtak vissza.

A hadifoglyok levelezése. Nálunk 1915 telén jöttek rá arra, hogy a hadifoglyok levelezése igen értékes híryanaggal szolgálhat. Különösen azoknak a hadifoglyoknak a levelezését kellett szigorúan megfigyelni, akik átszöktek hozzánk az ellenségtől, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy itt kémkedjenek. De nemcsak a gyanús szökevények, hanem a többi hadifoglyok levelezése is tartalmazhatott szándékos vagy önkéntelen híryanagot s ezért a hadifoglyok számának rohamos szaporodásával, a levélcenzúrának ez az ága csakhamar egészen kivételes arányokat öltött. Munkája különösen akkor szaporodott fel erősen, mikor Oroszországban a bolsevik forradalom győzelmét aratott, számos osztrák és magyar hadifogly önként vagy a kényszer hatása alatt beállt a vörös hadseregbe vagy az agitátorok közé és igen fenyegető volt a veszély, hogy levelezésükben bomlasztó és mételyező anyagot fognak becsempészni az országba. Az itt következő érdekes adatokat és megállapításokat a «Hadifogly magyarok története» című munkából vesszük, amelyben Pilch Jenő kitűnő cikke ad számot a hadifogly-levelezés óriási arányairól és a cenzúrának ezzel kapcsolatban végzett emberfeletti munkájáról.

A hadifoglyok levelezését a monarchia Svédországon, s a háború első évében még Románián és Olaszországon át bonyolította le. Természetesen minden hadifogly levele és egyéb postai küldeménye cenzúra alá került; a cenzúrárt részben a bécsi hadifogly-tudakozó iroda, részben pedig a budapesti cenzúrahivatal végezte. A bécsi központi iroda nemcsak a monarchia hatalmában lévő hadifoglyok és internáltak postáját cenzúrázta, hanem az ellenség fogságába esett katonáink és internált honfitársaink postáját is. Ebben a hivatalban 1914 szeptemberében még csak 15 személy dolgozott. 1916 novemberében pedig már 1341. Egyes adatok szerint 1914 szeptemberében még csak mindössze 300 darabot kellett feldolgozni, 1915-ben viszont már napi 75.000, 1916 novemberében pedig napi 300.000 darab volt a teljesítmény. Az osztrák Vörös Kereszt számítása szerint 1916 február 1-ig 45 millió hadifogly-levelet cenzúráztak. A cenzúra-osztály grafikont is készített, amely tanulságosan mutatja a postai forgalom óriási emelkedését. A hivatalban 33 nyelvcsoport volt s ennél fogva nem volt mindig könnyű megtalálni a megfelelő nyelvismeretekkel bíró szakértőket, hiszen, hogy egyebet ne mondjunk, még finn-, lett-, észt-, héber-, szárt-, kínai és tungúznyelvű szövegeket is kellett olvasniuk a cenzoroknak. Magától értetődik, hogy ennek a cenzúrahivatalnak is volt törlő és írásfejtő alosztálya; az egyik fedőanyaggal látta el a levelek gyanús részeit s a külföldről érkező levelek fedőanyagát igyekezett eltávolítani, a másik a rejtjelzések megfejtésével foglalkozott. Nehéz dolguk

volt a törlőknek az Oroszországból érkezett levelekkel, mert Oroszországban majdnem száz cenzúrahivatal működött s mind más és más fedőanyagot használt. Főlényünk itt is beigazolódott: cenzúránk a fedett szövegek 60 százalékát el tudta olvasni. Bizonyos, hogy a hivatalnak ez a két alosztálya végezte a legértékesebb munkát: nem egy ízben sikerült lelepleznie a monarchiában lappangó ellenséges kémszervezeteket. A csomagcenzúra inkább abból a szempontból volt fontos, hogy a csomagok tartalmának gondos átvizsgálása révén számos esetben sikerült megghiúsítani a szabotázs és az ipari kémkedés merényleteit gyárüzemek és katonai műtárgyak ellen. A csomagokban ugyanis — kenyerekben, kolbászfélékben — eldugva gyakran érkeztek a hadifoglyok részére vegyszerek, robbanó és maró anyagok, kések, gyújtózsínórok, továbbá a merényletek végrehajtására vonatkozó utasítások. Bizonyos, hogy ezeknek a kísérleteknek leleplezésével és megakadályozásával a cenzúra mérhetetlen károktól mentette meg a monarchia iparát, középületeit, raktárait, vasúti berendezéseit, megakadályozta a termények elpusztítását, a mezőgazdasági károkat, a mesterségesen felidézni szándékolt állatjárványokat, s így közvetve igen értékes szolgálatokat tett a hadvezetőségnek. Meg kell állapítanunk, hogy a monarchia cenzúrája hivatása magaslatán állt és nemcsak kiválóan hasznos, hanem határozottan nélkülözhetetlen eszköznek bizonyult a hadviselés érdekeinek megóvása szempontjából.

AZ OROSZ ÁLLAMHATALOM TÁMASZAI.

A világháború legszomorúbb és beláthatatlan következményekkel járó leggyászosabb folytatása a bolsevizmus megszületése és bomlasztó eszméinek majdnem egész Európára való szétterjedése volt. A világháború előtt csak kisebb helyi kirobbanásokban próbálkoztak az államfelforgató törekvések diadalra jutni, míg valóságban a háború legutolsó szakaszában, Oroszországban léptek fel legelőször és mindjárt ijesztő arányokban az európai politika színterére. A háború befejezését követő zürzavaros politikai állapotok, de még inkább a majdnem valamennyi európai állam gazdasági helyzetének romlása, kedvező talajt nyújtottak a különféle felforgató eszmék és tévtanok terjesztésére. Amikor pedig 1917 tavaszán az orosz forradalom kitört és Kerenski köztársasági diktátor kormánya a cári uralmat elsöpörte, ezzel előkészítette az átmenetet egész Oroszország bolsevizálására. Az átmeneti köztársaság helyét a legszélsőségesebb elemektől vezetett tanácsköztársaság, a szovjet uralma vette át. Ennek vezetői tisztában voltak azzal, hogy bomlasztó törekvéseiket csak úgy tudják az alapjábanvéve jóindulatú orosz nép körében terjeszteni és csak úgy tudnak minden ellenforradalmi mozgalmat elfojtani, ha a legelképzeltlenebb erőszak eszközeivel, tömeggyilkossággal, minden jog, törvény, szokás és hagyomány félretolásával, rögtönítélő vésztörvényszékek és az egyéni önbíráskodás felelőtlen eszközeivel uralkodnak és erősítik hatalmukat.

A szovjeturalom, — mint jól tudjuk — a kommunizmus alapelvein építi fel hatalmát. Semmit sem akar tudni a vallásról, a nemzeti, faji adottságokról, a magántulajdon tiszteletbentartásáról és mindezt egy gyökértelen összeesküvő társaság hatalomra jutásának érdekében cselekszi. Eszközük, propagandájuk a terror, a kémkedés. Hadseregek, polgári társadalmak szétbomlasztásának segítségével teszik rendszerré e borzalmas világnézet internacionáléját. A bolsevizmus eszméje orosz földről Európa többi államaiban is elterjedt, de nem egyforma módon nyilvánult meg. Sok európai államban csak lappangó kórként bomlasztja még ma is láthatatlan útjaival és eszközeivel az állam életét. Nálunk, Magyarországon, — Istennek hála — csak rövid néhány hónapig tombolt nyíltan, de már ezzel is hosszú időre visszavetette nemzetünk gyögyulását és oka volt országunk feldarabolásának. Nekünk tehát

sohasem szabad elfelejteni azt, hogy a bolsevizmus mérge hogyan, milyen úton terjed egy állam szervezetében és meg kell ismernünk annak történeti multját.

Szükségtelen, hogy ezeken a lapokon részletesen foglalkozzunk azokkal a véres és borzalmas eseményekkel, amelyek a bolsevizmus minden életjelen-

Nagy Péter orosz cár.

ségét kísérik, hiszen erről már igen sok szakkönyv, napló, regény s más leírás jelent meg és a «Cseka» aljas működéséről orosz hadifogságban sínylődött magyar hadifoglyaink elbeszéléséből igen sok szomorú dolgot tudtunk meg. E helyen csupán az orosz államhatalmak kém szervezetének, titkosrendőrségének és hasonló, sötétben dolgozó alakulatainak rövid történeti fejlődését fogjuk ismertetni.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy egy olyan mérhetetlen területű birodalom, mint amilyen Oroszország a háború előtti évszázadokban volt, s amely az összes európai államok között talán legtovább őrizte meg a művelt nyugattól annyira különböző ázsiai jellegét, — a régi cári uralkodók alatt sem nélkülözhetette teljesen egy jól megszervezett kém szervezet, a titkos rendőrség közreműködését. A különbség csupán az, hogy a cárok uralkodása alatt a belső kém szervezet, a titkosrendőrség, az államhatalomnak csakis egyik különleges eszköze volt, amelynek megnyilvánulása csak esetenként és korlátok közé foglalt módon volt érezhető. A szovjet titkosrendőrségi szervezete azonban az «egész» államhatalom gerince, a kormányzás nélkülözhetetlen fundamentuma lett, amelynek működését az elnyomított szegény orosz nép egyetemessége szakadatlanul, életének minden mozzanatában még ma is kénytelen érezni és szenvedni.

1. Az orosz titkos kém szolgálat Nagy Péter cártól a világháború befejezéséig.

Az orosz politikai kémkedés gyökerei az oroszországi tatár uralomig nyúlnak. Dsingis Khánnal a XIII. században az ázsiai tirannizmus lépett Európa földjére. A XV. században ért véget itt a tatár uralom, de kitörölhetetlenül rányomta bélyegét az azután következő orosz kormányzási módzerekre. Ekkor alapította Rettenetes Iván cár azt a különleges állami szervet, amelyet «Opricsiná»-nak, azaz különleges emberek gyülekezetének neveztek. Ez volt Oroszország első titkosrendőrsége, amelynek nem volt más hivatása, mint az, hogy a cár egyeduralma ellen tervezett mindenrendű összeesküvést titokban leleplezzen és vérbefojtson.

Nagy Péter cár, bár már európaibb formák között, de szintén igénybevette nagybbszabású titkosrendőrség közreműködését, amelynek segítségével ártalmatlanná tette mindazokat az elégedetlenkedőket, akik az Oroszországra erőszakkal rákényszerített reformjaival nem voltak megelégedve. Középkori kegyetlenséggel sanyargatták és kínozták az Ivanovszki-utcában lévő börtönökben mindazokat, akik a cár parancsai ellen lázongtak.

I. Sándor cár alatt lépett életbe az első sajtó- és levélcenzúra és egy politikai titkosrendőrség, a francia forradalmak után Európa-szerte terjedő szabadságmozgalmak elfojtására. I. Miklós cár volt az állami titkosrendőrség szélesebbkörű szervezetének tulajdonképpeni megalapítója. Az ő uralkodása alatt alakult át Oroszország valóságos rendőrállammá, amelynek egyik legfontosabb szerve az Opricsina helyét 1826-ban elfoglaló «császári csendőrtisztület» volt. Ez a rendőrszerv őrködött az állam biztonsága felett nemcsak Oroszország belsejében, hanem főleg a határszéleken, hogy minden forradalmi megmozdulást idejekorán elfojtson. Minden nagyobb városban, községben voltak ennek a szervezetnek megbízottai, akiket a cár udvarával szoros összeköttetésben élő gróf Benkendorf tábornok irányított. 1830 után létesült

a kormányban az úgynevezett «III. osztály», amely a titkos csendőrséggel közösen dolgozott, még mindig középkori eszközökkel, kínzással és kivégzésekkel. 1871-ben, II. Sándor cár alatt ezeket a csendőrtiszteket már külön tanfolyamokban képezték ki és politikai ügyekben vizsgálóbírói hatáskörökkel is felruházták.

1882-ben egy új titkosrendőrség alakult, amelyet «az állami rend és a közbiztonság megóvása» érdekében szerveztek, s amelyet röviden «Ochraná»-nak neveztek. Az alapító rendelet szerint ennek a hatóságnak joga volt indokolás nélkül házkutatásokat tartani, bírói végzés nélkül is bárkit letartóz-

Merénylet Péterváron II. Sándor cár ellen 1881 március 23-án.

tatni és Szibériába száműzni, magánszemélyeket rendőri felügyelet alá helyezni és ha szükségesnek látta, ki is végezni. Ebből látjuk, hogy mindazok az önkényeskedések és törvénytelen bírói eljárások, amelyeket a későbbi szovjeturalom nyilvánosan is uralkodási rendszerré tett, már az Ochranában is megvoltak.

Rendeltetésének és eljárási módjainak megfelelően az Ochraa kémekkel, titkos megbízottakkal, besúgókkal dolgozott. Igen nagy szerepük volt a titkos rendőrkémeknek, az «agent provocateur»-öknek, akik alkalmas időben utcai tüntetéseket, vagy parlamenti botrányokat rendeztek, gyanútlan, jóhiszemű egyéneket léprecsaltak, hogy az államhatalomnak oka legyen egyes személyeket vagy társaságokat, gyülekezeteiket ártalmatlanná tenni.

Különösen nagy szerepe volt az Ochranának a XX. század első éveiben. Így Stolypin miniszterelnöknek az Ochraha segítségével sikerült véresen elnyomni az orosz-japán háború után 1906-ban kitörni készülő forradalmat.

Az említett III. osztály hatáskörébe tartozott az orosz kényuralom elől külföldre menekült elégedetlenek és a velük összeköttetésben lévő orosz emigránsok megfigyelése is.

Az orosz-japán háború befejezéséig az orosz kormány nem nagy súlyt vetett a szomszédos államok területén végrehajtandó politikai vagy katonai kémkedésre, bár a XIX. század közepe után már számolnia kellett azzal, hogy az osztrák-magyar monarchiával és Németországgal előbb-utóbb kenyértörésre kerül a dolog. Amikor Franciaországnak sikerült Oroszországot a központi hatalmak ellen megkezdett politikai aknamunka érdekében magához kötni, az orosz vezérkar a jól megalapozott francia kém szolgálattól kapta híreit s az akkor életbelépő orosz kémkedés külpolitikai szervezete jóformán teljesen francia irányítás alá került.

Az orosz hadsereg legfőbb vezetőségének erre a célra korlátlan anyagi eszközök állottak rendelkezésére, amelyek segítségével nemcsak Berlinben és Bécsben, Bernben és Hágában, hanem Európa egyéb fontosabb városaiban is tudott titkos ügynököket pénzeln, akik híreiket a legközelebbi orosz katonai attaséval közölték. A központi hatalmak ellen irányuló kémkedés központjai voltak: a németek ellen Pétervár, Vilna és Varsó, a monarchia ellen Varsó és Kiev. Végrehajtó szerveik a határszélen elhelyezett csendőrség, határőrség és pénzügyőrség voltak, amelyeknek tagjai folytonos összeköttetésben állottak a csempészkereskedelmet űző határszéli lakossággal, főleg annak zsidó tagjaival.

A katonai attasék az orosz kémkedésben igen fontos szerepet játszottak. Magas rangjuknál és összeköttetéseiknél fogva a császári vagy királyi udvarokba is bejutottak s innen tartottak összeköttetést az Ochraha különböző szerveivel.

Az előző fejezetekből már tudjuk, hogy a világháború kitörése előtt az orosz határszéli kémkedés már hihetetlen nagy arányokat öltött. A háború első éveiben az oroszok visszavonulásakor kezeinkbe jutott orosz parancsnokságok irattáraiból hadvezetőségünk szomorúan győződött meg arról, hogy az orosz kémek igen ügyesek voltak. Amikor például a németek Varsót elfoglalták, az egyik orosz katonai parancsnokság irodájában nem kevesebb, mint 120 olyan szigorúan bizalmas mozgósítási és hadműveleti rendeletnek nyomtatott példányait találták meg, amelyeket orosz kémek loptak el közvetlenül a világháború előtti években német és osztrák-magyar katonai parancsnokságok irodáiból.

A gorlicei áttörés után a csatavonal orosz kém szolgálata kissé megbénult, mert ez — főleg állóharcokra és nagy támadások végrehajtására lévén megszervezve — az orosz gőzhengernek, a Visztula nagy kanyarulatában központosított orosz haderőnek váratlan gyors visszafordítása folytán talaját

vesztette. Az orosz kormány ekkor főleg a semleges államokban működő kémközpontok fejlesztésére fordított nagy gondot. Egyik fő központja Kopenhágában volt, amelyet dr. Katz varsói zsidó ügyvéd irányított túlnyomó részben zsidókból álló titkos ágenseinek seregével. Romániában már a XIX. század közepe óta működött az orosz titkos kémszervezet.

Az orosz kémkedésnek a világháború alatt majdnem kizárólag katonai céljai voltak. Ez a kémkedés az orosz cári birodalom összeomlásával ebben a formában végetért és megkezdődött az ennél sokkal veszedelmesebb és nagyobb kiterjedésű politikai és gazdasági kémkedés, amelynek nyíltan is hangozta-

Stolypin nyaralójának romjai a merénylet után.

tott célja az európai országok bolsevizálása volt. Kerenski mindjárt uralomra jutása idején kijelentette ugyan, hogy a cári uralom idejéből gyűlöletessé vált Ochrana-t feloszlatja, de hamar tudatára ébredt annak, hogy ilyen vagy ehhez hasonló titkos kémszervezet nélkül ő sem fog boldogulni, sőt elkerülhetetlen lesz annak fejlesztése. 1917 október 28-án Kerenskit megbuktatták s a bolsevista-kormány egyik első intézkedése az volt, hogy az eddigi Ochrana helyébe egy sokkal nagyszabású kémszervezetet, a «Cseká»-t létesítette s ezt Péterváron a szovjetkormány által lakott városrészben, a «Smolny-Intézetben» helyezte el, amelynek épülettömbjét várszerűen megerősítette.

Az Ochrana lényegéről és működéséről kitűnő forrásmunka számol be,

A. T. Wassiljewnek, a cári uralom utolsó rendőrigazgatójának «Ochрана» című könyve. Wassiljew természetesen az Ochрана szükségességét és állam-biztonsági magas hivatását hangsúlyozza művében és Európában eddig kevésbé ismert igen sok érdekes eseményt világít meg.

Szerinte az Ochрана feladata a cári uralom megvédése volt minden összeesküvés és forradalmi mozgolódás ellen. Kifejezetten rendőri működést fejtett ki, amelynek végrehajtására titkos és nyílt ügynökök és szervezetek állottak rendelkezésére. Ezek felkutatták a forradalmi tűzfészeket, letartóztatták azok vezetőit és tagjait, és ha módjukban volt, megakadályozták a cár vagy miniszterei ellen irányuló merényleteket. Ezzel szerepüküket végezték. A letartóztatottak feletti bíraskodást már nem ők végezték, hanem az arra hivatott állami rendes bíróságok.

Az Ochрана nyílt szervei közé tartozott a kitérően megszervezett csendőrtisztület, amelynek erős osztagai külön titkos Ochрана-bizottságokkal megerősítve, főleg azokban a városokban és ipartelepek közelében állomásoztak, amelyekben a lakosság vagy munkásság hangulata forradalmi volt.

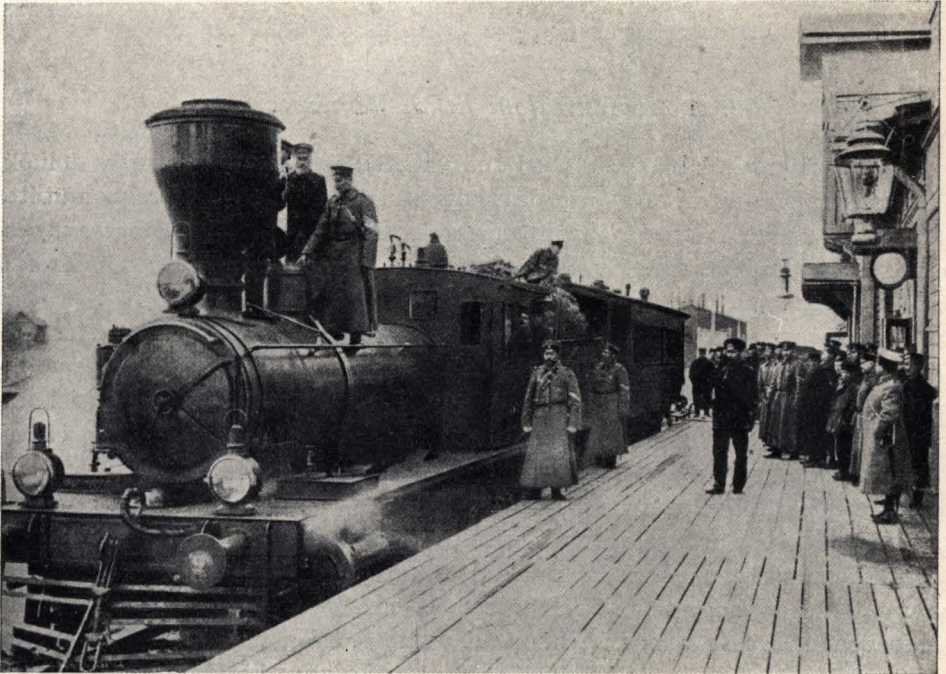
Az Ochрана irodáiban mindenféle szakembert alkalmaztak, akik jól működő fényképészeti és vegyi laboratóriumokkal is rendelkeztek.

Titkos megbizottaikat két csoportba osztották: külső és belső megfigyelőkre. A külső megfigyelők kisebb csoportokba tömörülve végezték szolgálatukat a városok utcáin, nyilvános helyiségeiben és a vasúton. Ezek voltak az Ochрана tulajdonképpeni detektívjei, akik az alkalomnak megfelelő állótözetben jelentek meg. A vasúti állomások pénztárában az Ochрана megbizottai számára külön összeg állott rendelkezésre, hogy egy detektív, ha szükséges, a vonatba szálló gyanús embert fennakadás nélkül követhesse. A külső szolgálatra csakis fajtiszta és a cári uralomhoz hű oroszokat alkalmaztak, sohasem zsidókat vagy lengyeleket. A belső megfigyelők az Ochрана központjában teljesítettek bizalmas szolgálatot, és legfontosabb feladatuk az volt, hogy beférkőzzenek a gyanús összeesküvő társaságok közé, színleg játsszák a forradalmárok szerepét és azután idejekorán áruljanak el mindent az Ochranának, hogy ez az összeesküvőket ártalmatlanná tehesse. Ezek a titkos megfigyelők végezték a legveszélyesebb szolgálatot, hiszen tudjuk, hogy a forradalmárok éppoly kevésbé ismertek kíméletet a közjük férközött kémekkel szemben, mint az Ochрана, ha a kém egy forradalmárt feljelentett. A titkos és jól megfizetett belső megfigyelő szolgálatra a lakosság minden rétegéből bőven akadt jelentkező: utcai lányoktól kezdve egészen Duma-tagokig, parasztoktól művelt tanárokig; minden foglalkozási ágból akadt olyan, aki ebből a célból az Ochрана rendelkezésére állott. Ezek a titkos megfigyelők leplezték le annak idején, a világháború előtt, a Trotzki által szervezett matrózlázadást. Azok közül, akik a forradalmak után a szovjethatóságoknál és a Csekában vezető szerephez jutottak, nagyon sokan a háború előtt az Ochranának köszönhették szibériai száműzetésüket.

Az Ochрана egyik legnagyobb szervezője és vezetője Subatov volt, aki

különös ügyességgel tudta munkatársait megváltatni. Az ő vezetése alatt kezdett az Ochraha korszerű titkosrendőrséggé átalakulni, amely a primitív kémfogásokon és vizsgálati módszereken túl, először léptette életbe Oroszországban a nyugateurópai újszerű bűnügyi vizsgálati módszereket.

Az Ochraha legfanatikusabb ellenségei az anarchisták és a szociálforradalmárok voltak; ezek ellen járt el tehát a legkíméletlenebb eréllyel. De ugyancsak az Ochraha titkos szerveinek köszönhatték letartóztatásukat azok a finn és lengyel szabadságeszméért küzdő lelkes hazafiak (köztük Lengyel-

Vonatátvizsgálás az orosz határállomások egyikén.

ország legnagyobb alakja, Pilsudski marsall is), akik hazájukat a cári abszolutizmus alól szerették volna felszabadítani.

Kurlov tábornok — a cári uralom utolsó éveinek teljhatalmú rendőrmisztere — ellen is többször kíséreltek meg a forradalmárok merényleteket, amelyeket azonban az Ochraha szemfüles detektívjei mindig meg tudtak akadályozni.

Az Ochraha 1902-től 1905-ig rendes folyóiratot is adott ki működéséről, amelyben igen érdekes adatokat olvashatunk a cári titkosrendőrség működéséről. Igen nagy súlyt vetettek a postacenzura szigorú végrehajtására s ezzel kapcsolatban külön szakértőket képeztek ki a titkosíráskulcsok megfejtésére, hogy a forradalmárok titkos levelezését ellenőrizhessék. Érdemes megemlíteni,

hogy az oroszok legnagyobb írójának, Tolsztojnak levelezését is állandóan cenzurálták az Ochrana úgynevezett «fekete kabinetjében». Leveleit lefényképezték és azoknak néhány antimilitarista részletét a cárnak is bemutatták.

Tagadhatatlan, hogy az Ochrana a cári uralomnak igen erős támasza volt, de az is bizonyos, hogy lényegesen hozzájárult ahhoz a gyűlölethez, amellyel a nagy orosz birodalom népének több rétege az abszolutisztikus központi hatalom iránt viseltetett.

A cár trónfosztásával és a hadsereg és a polgári rend felbomlásával egyidejűleg az Ochrana is lesodródott az orosz történet színpadáról, hogy helyet adjon a forradalom újabb — az Ochránánál ezerszerre véresebb és gyűlöletesebb — közbiztonsági szerveinek, a Csekának és a GPU-nak.

2. *A szovjeturalom titkos kém-szervezete.*

Mielőtt a Csekának és utódjának a GPU-nak működését vázolnók, keressük meg annak a magyarázatát, hogy miért éppen Oroszországban ütötte fel fejét a kommunizmus pusztító forradalma? Hogy ezt megérthessük, vessünk egy pillantást Oroszország múltjára és az orosz nép eredetére és faji sajátására.

Az orosz birodalom voltaképpen steppék, mérhetetlen pusztaságok országa; teljesen ázsiai jellegű bélyegét rányomta az ország népére. Ázsia voltaképpen nem az Ural-hegységnél végződik, hanem Oroszország nyugati határainál. Csupán amikor a kievi nagyhercegség európai formákat kezdett öltetni, akkor kapott ez az ország európai színezetet, legalábbis vezető rétegeiben. De ez az európai művelődés csak felszínes volt és lényegesen gyengébb, mint az a bizonyos steppekultúra, amit a mongolok, tatárok és egyéb, Oroszországba jött törzsek magukkal hoztak. Ez a keleti és európai nyugati kultúra egymástól annyira idegen, hogy sohasem olvadhat össze. A kievi nagyhercegség is eltűnt a steppekultúra és a nomád népek elhatalmasodása folytán, s Oroszország visszasüllyedt teljes ázsiai állapotába. Ezután Moszkva körül fejlődött ki némi európai kultúra, de ennek tartósabb, maradandóbb nyomait — mind az államszervezet külső formáiban, mind építkezésében, a kultúra és a műveltség terjedésében — csak Nagy Péter cár alatt fedezhetjük fel. Ez a brutális erőszakkal kormányzó autokrata a nyugati kultúrát erőszakkal kényszerítette Oroszországra, abban a reményben, hogy ezzel végleg eltörüli népének ázsiai jellegét, amelynek sajátága, hogy a fegyelmet nehezen tűri, csapongó és szabad életmódhoz szokott, természeténél fogva a kötöttebb államformákat bomlasztani törekszik. Ez a ráerőszakolás bizonyos fokban sikerült is neki és utódainak, de csakis hallatlan terror és kérlelhetetlen önkényuralom segítségével.

De az európai kultúrával is bomlasztó irányzatok kerültek Oroszország földjére, úgyhogy a későbbi orosz uralkodóknak — főleg Katalin cárnőnek — már kétfelé kellett erejét megfeszíteni: az ázsiai kulturátlanság visszatérése és az európai szabadszellemeű forradalmi ideák beözönlése ellen. A cári udvar

és kormánya volt az a védőgát, amely az országot e két veszély ellen ideig-óráig meg tudta védeni. Amikor azonban az európai szocialista és anarchista törekvések az ázsiai vad szenvedélyektől még jobban élesztve, eleinte titokban, később — az orosz-japán háború után — nyíltabban kezdtek korlátlanabban érvényesülni az orosz társadalmi és közélet minden vonatkozásában, a cári hatalom napról-napra veszített súlyából. Amikor pedig a világháború közepe után az összeomlott cári uralmat Kerenski vérszegény papiroskormánya vette át, Oroszország végzete beteljesedett: Nyugat és Kelet romboló irányzatai, Robespierre, Marx és Dszingis Khán gondolatköreinek követői, együttesen rávetették magukat a háború alatt sokat veszített orosz népre. Mindezeknek az elméleti népboldogító és államfelforgató nyugati eszméknek a brutális ázsiai valóságba történt átültetése szülte a bolsevizmust, amelynek egyedüli célja, az osztályuralom ledöntésének jelszava mögött, a világ forradalmasítása lett. A forradalom előőrse, egyben kérlelhetetlen eszköze és végrehajtó hatalma pedig a *Cseka*, vagyis az az eszköz, amely kíméletet nem ismer és eszközeiben nem válogatós.

Amikor Kerenskit megbuktatták, voltaképpen senkisémet tudta, hogy Oroszországban ki uralkodik. Az uralom azok kezében volt, akik fegyverrel ragadták magukhoz a hatalmat, tehát a fellázadt matrózok, szökött katonák és a felfegyverzett csőcselék kezében. Európa többi államaiban a cári uralom elől bujdosó elméleti forradalmárok gyorsan hazasiettek, de ezek akkor még nem értettek a kormányzás fogásaihoz, csak világboldogító eszmék és elvek propagálásával ünnepelték az orosz nép felszabadulását. A forradalmat a kronstadti matrózok kezdték, akik tisztjeiket legyilkolták, azután Pétervárra mentek, hogy a népköztársaságot kikiáltásák. A város csőcseléke örömrivalgással csatlakozott hozzájuk s megkezdte az arisztokrácia, a hivatalnoki kar és a tisztek legyilkolását. Leírhatatlan jelenetek játszódtak le Oroszország minden városában és a magukat vezetőkké kikiáltott népbiztosok — élükön a hazatért Leninnel — egyideig tanácstalanul állottak a tömegezőszakoskodásokkal szemben. A hadseregnek nem minden része csatlakozott mindjárt a forradalomhoz. Leninék kezdetben maguk sem gondoltak arra, hogy hatalmukat véráldozatok hekatombáival tudják csak megőrizni s talán szívesebben kormányoztak volna szelídebb fegyverekkel, a nekik nem engedelmessé elemek, osztályok félretolásával és száműzetésével. De Stalin és pártja kezdetől fogva a forradalom véres diadalrajutása mellett kardoskodott és a többi vezetők is hamar magukévá tették azt az elgondolást, hogy uralmukat csakis a forradalom ellenségeinek, azaz a polgárságnak, a tőkepezéseknek, hivatalnokoknak, szóval az ország művelt rétegeinek könyörtelen kiirtásával biztosíthatják. Ez a módszer megfelelt az orosz proletárok barbár ázsiai ösztönének és kétségkívül a legradikálisabb és a legalaposabb módszer volt minden ellenforradalmi mozgolódás elfojtására.

Lenin, mint a munkástanácsból álló népbiztos kormány elnöke, 1917 november 7-én aláírta azt a rendeletet, amellyel egy bizottságot állított fel:

«az ellenforradalom, a szabotázs és az árdrágítás elfojtására). A bizottság orosz neve: Csreszvcicsajnaja Komiszija», rövidítve Cseka. Ez a bizottság 1918 márciusában Moszkvába költözött és a Lubjanka-utcában rendezkedett be, mint az új orosz államhatalom teljhatalmú, senkinek sem felelős végrehajtó szerve, egyben rögtönítélő vérbírósága.

A «Cseka» első vezetője a lengyel születésű Dzserszinszki Félix volt, aki gyerekkorában a lengyel nemzet felszabadításán ábrándozott, összeesküvéseket szőtt s ezért Szibériába került. Ottani fogsága alatt lelkében nagy változás következett be: a lengyel nemzeti hősnak induló férfiből tökéletes forradalmár lett, aki, mikor az orosz cári uralom bukása után fogságából kiszabadult, azonnal Leninhez csatlakozott, mint a vörös terror megszervezője és vezetője. Mindig mosolygó, szelíd arckifejezésével könnyörtelenül küldte halálba az emberek ezreit. Egyéniségében csodálatos ellentétek lappangtak. Ha véres napi munkáját befejezte, szabad óráit Pétervár egyik külvárosának óvodájában töltötte, ahol órákig el tudott játszani a kis gyermekekkel. Otthon pedig — amint mondják — mesterien kezelte kedvenc hangszerét, a csellót. Az emberekkel való érintkezésben előzékeny, sokszor szívélyes volt s legkülönösebb jellemvonásának azt mondhatjuk, hogy a tömegmészárlások semmi hatással sem voltak reá. Ítéleteiben nem ismert kíméletet s épp ilyen kegyetlen volt azokkal a munkatársaival — jobban mondva hóhértársaival — is, akik kegyéből kiestek. Ezeket minden lelkiismeretfurdalás nélkül kivégeztette. A szovjeturalom legerősebb támasza volt. Pontosan, megbízhatón dolgozott, mint a kivégzések és a rögtönítélő eljárások elsőrendű szakembere. Vele a népbiztosok kesztyűs kézzel bántak mindaddig, amíg szükségük volt rá. De amikor elkövetkezett az az időszak, hogy az európai nagyhatalmak előtt legalább színleg nem szabad a «Cseka» vérengző működését hangsúlyozni, Dzserszinszki nevét viszont egész Európa ismerte már, a népbiztosok kormánya eltávolította a Cseka éléről és kinevezte a közlekedési ügyek főbiztosává. Dzserszinszki szó nélkül engedelmeskedett, eltűnt a nyilvánosság szeme elől és teljes erejével a közlekedésügyek fejlesztésére vetette magát.

Ebben az időben már Stalin kezdett előtérbe lépni, aki Lenintől eltérően, még környezetével is hihetetlenül nyersen, gorombán bánt. A politikai osztálynak egyik gyűlésén például Dzserszinszki Stalin egyik intézkedését kritizálta hosszabb beszédben. A diktátor nyugodtan végighallgatta, de azután székéről felugrott és a legerőszakosabb s a legdurvább módon utasította rendre Dzserszinszkit és megtiltott neki minden ellenvéleményt. A «Cseka» egykori vezetője védekezni akart, támolyogva állt fel székéből, de csakhamar visszazuhant s néhány perc alatt szívszélhúdásban meghalt. Dzserszinszki utóda a «Cseka» élén egy Menszinski nevű lengyel ember lett. Mint emigráns azelőtt Párizsban élt, elméleti kommunista volt, aki még véres ítéletek aláírása közben is állandóan szépirodalmi műveket olvasgatott. Nevezetesebb szerepeket játszottak még a Cseka központjában Jagoda és Trilisser, mindkettő zsidó, utóbbi a «Cseka» külügyi osztályának volt a vezetője. Amikor aztán a «Cseka» műkö-

dését egész Oroszországra kiterjesztette, a kerületekben Kedrov, Lazis, Peters, Atarbekov és Bokia nevű egyének voltak a vörös terror vezetői, akik kaukázusi örmény, lett és kozák származású emberek voltak. A külföldön, a «Cseka» megbízásából működő egyének közül a legnevezetesebb dr. Goldenstein volt Berlinben, aki a központi hatalmak és a balkán államok területén titokban üzött kommunista propagandát vezetett sokáig. A szovjetkormány erre a célra hihetetlenül nagy összegeket áldozott.

Amikor a «Cseka» átköltözése után Moszkvában a Lubjanka-utcát és környékét foglalta le magának, sűrű rendőrszemekkel és védelemre felkészült helyiségekkel vette körül irodáit. A városrész közepén volt a börtön épülete, a «Cseka» szolgálatának legfontosabb és legrettegetesebb része. Ide futottak össze a kémszervezet összes szálai, itt kínozták és végezték ki a polgárok ezreit s itt tanácskoztak az ellenforradalmak leverését célzó ügyekben. Mint már ismételt hangsúlyoztuk, a «Cseka» legfőbb feladatának a polgárság kiirtását tartotta. A «Cseka» működésének értelme az «osztályharc» volt és eszköze: mindenkinek könyörtelen kiirtása, aki ennek ellene szegült. De nemcsak ilyen érzelmű orosz polgárok vagy hazafiak, társaságok fizettek életükkel. A «Cseká»-nak nem kellett halálos ítéletei számára más indokolás, mint az, hogy valaki jól legyen öltözve, kezei ápoltak, ruhája tiszta, lelkülete vallásos legyen; ez elég ok volt arra, hogy a proletarizmus ellenségének tartsák s kivégezzék.

A «bűnösök»-et a «Cseka» jól megfizetett titkos ügynökei kutatták fel és szállították be. Ezeket a «Cseka» «különleges osztály»-a bérelte fel és küldte szét. Számuk hihetetlenül nagy volt. Statisztikai adatok szerint az akkori orosz lakosságból minden 12 emberre jutott egy titkos ügynök. Ezek közül csakis a főbb irányítók és vezetők voltak meggyőződéses kommunisták, míg a többi megbízottak szegény, nyomorult félrevezetett emberek, az utca söpredéke, a gyárak, üzemek éhenkórász és pénzért mindenre kapható elemeiből kerültek ki. Hogy létjogosultságukat bebizonyítsák, nem is kellett nekik valóságos forradalmi összeesküvéseket leleplezni. Ha nem találtak ilyeneket,

Dzserzsinszki Félix, a Cseka első főnöke.

akkor ők maguk idéztek fel ilyen mondvacsinált lázongásokat, s ekkor a gyanútlanul összegyülekezett embereket szállították az összeesküvésben való részvétel vádjával a «Cseka» börtöneibe.

A «Cseka» másik osztályában a vizsgálóbizottság működött. Ennek csak az lehetett tagja, aki nem volt képzett jogász vagy általában a régi rendszer szerint való jogtudományokban jártas egyén, mert a vizsgálóbírának és cinkostársaiknak kizárólag a «proletár érzésre» támaszkodva volt szabad ítéleteket hozni, amelyeket a «Cseká»-nak külön kollégiuma hagyott ezután jóvá. Voltak azonban ennek az osztálynak képzetesebb és a marxi teóriákban jártos elméleti kommunistái is, akiknek feladata az volt, hogy nyilvános vitákban igyekezzenek megdönteni a «Cseka» kezébe került, régivágású politikusok és tudósok véleményét és bebizonyítani a kommunizmus egyedül üdvözítő voltát. A vitatkozásoknál ezek a proletár tudósok rendszeresen alul maradtak, mivel az eléjük vezetett foglyok, akik amúgy is tudták, hogy milyen sors vár rájuk, halomra döntötték érveléseiket. De ez nem segített sorsukon, a meddő vitatkozások vége egyúttal életük végét is jelentette.

A «Cseka» harmadik osztálya az úgynevezett hadműveleti osztály volt. Ez volt a szervezet katonai része s alája tartoztak a «Cseka» összes karhatalmi alakulatai. E csapatok nem annyira számbeli erősségük miatt voltak fontosak, hanem azért, mert tagjai semmitől vissza nem riadó és a kommunista uralomhoz törhetetlenül ragaszkodó terroristákból kerültek ki. Legtöbbjük kínai rablóbandák tagja volt azelőtt. Azután sok hadifogságban, állati sorban vergődő hadifogoly és más nemzetiségű, főleg lettországi és kaukázusi söpredek vállalt önkéntesen szolgálatot a «Cseka» terrorcsapataiban. Természetes, hogy tisztikara nem a volt cári tisztekből került ki, hanem az októberi forradalmak hőseinek, a lázadó vörös matrózoknak sorából. Ezekre a csapatokra a «Cseka» különös gondot fordított, bőven pénzelte és etette őket, hogy minden viszontagság közepette is számíthasson rájuk.

Ugyancsak fontos osztálya volt a «Cseká»-nak az úgynevezett «közgazdasági osztály», az egyedüli, amely nem vérrel, emberek, tömegek gyilkolásával dolgozott. Feladata az állam gazdasági vezetése volt: az élelmicikkek összegyűjtése, rejtett készletek elkobzása és mindezeknek bizonyos kulcs szerint való arányos elosztása. E tekintetben jellemző, hogy a legbőségesebb élelemre, az úgynevezett «csekaporción»-ra a hóhéroknak volt igényük, azután a cseka-csapatoknak, munkásoknak stb. A legkisebb adagokat a szellemi munkások kapták. Az orosz népnek azok a rétegei, amelyek semmiféle szolgálatot nem vállaltak, a szó szoros értelmében éhhalálra voltak ítélve. A közgazdasági osztálynak hatáskörébe tartozott a proletár ünnepélyek és társadalmi szórakozások rendezése, valamint a napilapok és propagandafások szerkesztése.

A «Cseka» utolsó s talán legkegyetlenebb osztálya az volt, amelyet: «a parancsnok osztályá»-nak hívtak. Három alosztályból állott. Az első a «Cseka» szolgálatának szabályozására volt rendelve; a másik, a személyügyi osztály,

a Cseka személyzeti kérdéseivel foglalkozott ; a harmadik — s ennek hatásköre volt a legborzalmasabb — a halálra ítélték, bebörtönöztek ügyeivel, a kivégzések és temetések lebonyolításával, továbbá a börtönökkel kapcsolatos szolgálat szabályozásával foglalkozott.

A börtönök helyiségeit gondosan szemelték ki és a külvilágtól teljesen elzárták. A kivégzések idején a falak mellett hangosan berregő motorokat járattak, hogy a puskalövések dörrenését ne lehessen hallani. Annak a szegény orosz polgárnak, akit a «Cseka» hatalmába kerített, a következő kálváriát

Cseka kém. Festmény a vörös hadsereg moszkvai múzeumában.

kellett végigjárnia : Lakásán megjelent a Cseka-különítmény járőre, amely azt alaposan átkutatta s őt és családtagjait a Lubjanka-utcába kíserte. Itt a vizsgálóbizottság foglalkozott a bekísért ügyével, és tette meg javaslatát a kolégiumnak, amelynek színe elé a vádlott sohasem került. Ezalatt a fogoly és családja vizsgálati fogságban ült. Az ítélet szövegét sohasem tudta meg. A vizsgálati fogságból vagy kiszabadult a vádlott vagy pedig azonnal főbelőtték. Védekeznie nem lehetett. Sorsáról a család tagjainak sem adtak felvilágosítást, azokat egyszerűen szabadonbocsátották vagy a fővádlottal együtt kivégezték. Ugyanilyen módon döntöttek a vidéken működő «Csekák» is a letartóztatott foglyok sorsa felett.

Köteteket lehetne írni arról, hogy azokban a börtönökben, ahonnan a

«Cseka» áldozata utolsó útjára indult, milyen jelenetek játszódtak le, és azokról az embertelen és szadista kéjjelgéssel kigondolt testi kínzásokról, amelyeket a foglyoknak végig kellett szenvedni. A nyugateurópai, művelt és kifinomodott lélek nem érti meg, hogy akadtak emberek, akik e hóhőrmesterségnek hatványozott módjában jelentkező állatias foglalkozásra vállalkoztak. Pedig akadtak, mégpedig igen sokan. A «Cseka» terrorcsapataiban való szolgálatot, a legaljasabb középkori inkuizitor módszereit túlszárnyaló rendszer szerint dolgozó hóhőrmesterséget, az elvetemült kommunisták nemcsak hogy szívesen vállalták, de különös kitüntetésnek is tekintették, amelyért búsás pénzjutalom és anyagi jólét, ösztöneiknek korlátlan szabadsága s minden egyéb kedvezés járt. A «Cseka» hóhérait rendszerint nem családi nevükön nevezték, hanem mindegyikük álnevet kapott, például : a «nyakvágó», a «félszemű», a «hal», a «sirály» stb. Ezeket a neveket a tagok a terrorcsapatba való belépésük napján kapták feljebbvalóiktól s szolgálatuk tartama alatt hivatalosan és magánéletükben is csak ezt használták ; így még eredeti nevük révén se maradtak kapcsolatban a régi világgal. Ha valaki a terrorcsapatban vállalt szolgálatát betöltötte, a «Cseka» tovább sem feledkezett meg róla. Aki egyszer ebben a csapatban szolgált, összekötését vele továbbra is fenntartotta és rendelkezésére állott.

Mindnyájan ismerjük azokat a jeleneteket és képeket, amelyek a nagy francia forradalom korszakában a párizsi börtönökben lejátszódtak. Ott is összezsúfolva sínylődtek az ország volt legelőkelőbb vezetői, miniszterek, papok, bankárok és közülük igen sokan kerültek a nyaktiló alá. De életük a börtönben hasonlíthatatlanul elviselhetőbb volt, mint az orosz foglyoké a «Cseka» poklában. A Lubjanka-utcai pincék hamar megteltek. Ezért a «Cseka» a többi foglyokat a «Taganka» és «Butyrki» nevű, — régi állami börtönökben helyezte el. Ezekben a bűzös helyiségekben összezsúfolva kínlódott az orosz szellemi-, születési- és pénzarisztokrácia majdnem valamennyi tagja, a cári uralom tisztviselői és magasrangú katonái, valamint mindazok a jóérezésű orosz férfiak és nők, akiket a szovjeturalom «burzsujok»-nak, tehát a proletárrend született ellenségeinek bélyegzett. De közöttük raboskodtak a szemenszedett csirkefogók, notórius gyilkosok, betörők, szélhámosok is, mert a szovjeturalom nem tett különbséget a bűnök természete között. Az a nyomorult paraszt, aki szomszédjától (persze proletártól) egy kiló húst lopott, éppen úgy a fennálló rend ellensége volt a szovjetbírák ítélete szerint, mint az a miniszter, aki hűségesen szolgált a minden oroszok cáriját, vagy az a művész, aki valamelyik cári gárdaezred díszmeneténél játszott indulót szerzte.

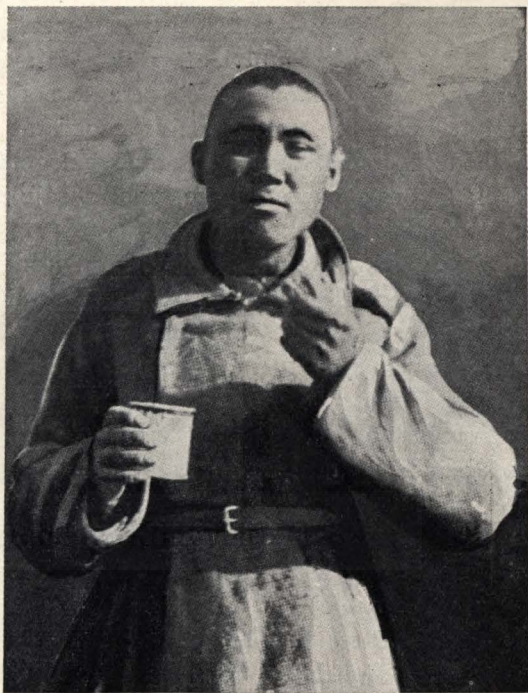
A kivégzésre szóló ítéletek indokolásával a kollégium nem nagyon erőltette meg szellemét. A «Cseka» jegyzőkönyveiben ilyen rövid indokolásokat olvashatunk : «12 éves fiú. Főbelőttük, mert egy tábornok gyermeke» ; «Egy gyár égésénél azt beszélte, hogy a tüzet bolsevisták okozták». Annak, hogy miért elégedtek meg ilyen rövid indokolással, megtaláljuk magyarázatát egy főterrorista vezérnek, Lazisnak egyik munkájában : «Mi nem egyes

emberek ellen viselünk harcot, hanem egy osztályt fogunk megsemmisíteni. Ezért nem fontos az, hogy valaki milyen módon igyekezett a szovjet céljainak ellenszegülni. Az első kérdés, amit minden vádlotthoz intézünk az, hogy mondja meg, mi a foglalkozása és származása. Ez a felelet dönti el sorsát s ez az értelme a vörös terrornak».

Búzós földalatti pincékben várták a szegény halálra kárhozottat oroszok, — a valamikor olyan szép és hatalmas birodalom felsőbb rétegeinek színe-java — haláluk percét. Mindennap este hét órakor megjelent a pincébe vezető ajtónál az egyik őr, néhány nevet kiáltott s a jelentkezőket magával vitte. Másnap azután a szovjetújságok közölték az előtte való napon kivégzettek névsorát. Ezzel minden el volt intézve! Az emberi nagyság és a lélekerő fel-emelő példáit ebben az alvilági környezetben is megtalálhatjuk.

Bár a foglyok közül igen sokan lelkileg összetörtek és sietve felajánlották szolgálataikat a szovjetnek, vagy kétségbeesve hangoztatták, hogy csak a cári önkényuralom parancsára vállaltak szolgálatot, igen sokan voltak olyanok, akik sorsukat megnyugvással és a változhatatlanba való beletörődés hősiességével viselték. Ilyenek voltak például Maklakov miniszter, aki utolsó lehelletéig a börtön szennyében is tetőtől-talpig úr maradt; ilyen volt Makarov tengernagy, őszhajú aggastyán, aki szemrebbenés nélkül, méltóságteljesen várta a halált és Puriskievits képviselő, aki még a szovjet-börtönben is bátran hazafias beszédeket tartott.

A szovjethőhérok társasága a legkülönbözőbb népek és osztályok soraiból került ki. De nemcsak ezek végezték ki a foglyokat, hanem maguk a «Cseka» osztályainak vezetői, vizsgálóbírái is, sőt, — bármilyen szomorúan hangzik is — nem kis számban olvasunk asszonyokról is, akik saját kezükkel gyilkolták le a nekik átadott foglyokat. A leghírhedtebb hóhér egy Pankratow nevű paraszt volt. Szinte matematikai pontossággal vezetett statisztikát nemcsak az általa kivégzettekről (többezer embert küldött a másvilágra), de a neki kiosztott töltények felhasználásáról is. Napközben nyugodtan evett, ivott,

A G. P. U. egyik mongol ügynöke.

aludt s amikor munkába hívták, mint egy gép teljesítette borzalmas munkáját. A kivégzést rendszeren pisztollyal hajtotta végre úgy, hogy áldozatát hátulról lőtte le, a koponya alsó felébe bocsátva a gyilkos golyót. A kivégzésnek ez a módja volt a leggyakoribb a Cseka-kivégzéseknél. A «Cseka» hóhérai gyakran megtették azt is, hogy nemcsak a halálraítéltet, hanem annak még vizsgálati fogságban lévő családtagjait is kivégezték, csupán azért, hogy ne kelljen velük többet törődniük.

Különösen sok dolga volt a «Cseka» hóhérainak 1919 szeptember végén, amikor egy anarchista csoport, — tehát nem a cári uralmat visszakívánó régi rendszer hívei — pokolgépet helyezett el a moszkvai szovjet egyik épületébe. Már félóra mulva terrorkülönítmények özönlöttek el Dzserzsinszki vezetésével a börtönöket és arra a parancsra, hogy Moszkvában minden grófit, herceget, minisztert, arisztokratát és polgárt ki kell végezni, megkezdődött a véres munka. Személyválogatás nélkül hurcolták a zsúfolt tömlöcök lakóit a város szélére, ahol a rájuk várakozó Cseka-osztagok tömegmészárlásának estek áldozatul.

Ilyen viszonyok között szomorú íroniaképpen hatott a szovjetkormány rendelete, amellyel már 1919 február 15-én, majd 1920 január 15-én a halálbüntetést eltörölte. Nagyhangú frázisokkal kürtölte világgá a szovjet-sajtó, hogy: «... a proletáruralomnak a terrorra nincs többé szüksége, következik a jog és igazság korszaka». De ugyanez utolsó oldalán véreshangú cikkekben szólította fel a szovjet egyik vezető embere a kormányt, hogy tegye el láb alól a munkásosztály minden ellenségét.

Az amnesztia-rendeletek és a kivégzést eltörlő rendeletek hatástalanul maradtak. Egy-két napig talán 100—200 emberrel kevesebbet küldtek a másvilágra, de azután már nem törődtek ezekkel az utasításokkal s a tömegmészárlás továbbfolyt.

Moszkvában 1918—1923-ig a világtörténelem legvéresebb színjátéka játszódott le. Ennek segítségével biztosította a «Cseka» uralmát és a szovjet-eszmék meggyökeresedését. A vezetőkörök nem is leplezték borzalmas működésük adatait. Egy statisztikai táblázat szerint az 1917. évi októberi forradalom kitörésétől 1923. év végéig összesen 1,761.065 ember esett a szovjet vérszomjának áldozatául. Foglalkozás szerint volt közöttük:

25 püspök	10,500 rendőr
1,215 pap	48,000 csendőr
6,575 tanár	19,850 hivatalnok
8,800 orvos	344,250 szellemi munkás
54,850 tiszt	815,000 paraszt
260,000 katona	192,000 munkás.

Ez alatt az idő alatt ezenfelül több mint 70,000 embert száműztek Szibériába, «kisebb bűnök» miatt.

Moszkván és Péterváron kívül, mint hallottuk, a vidéki városokban is

működtek Cseka-bizottságok és különítmények. Míg azonban a fővárosokban ezek az intézmények, legalább látszólag, feszebb keretek és utasítások szerint jártak el, a vidéki Csekák működése a szervezetlen, féktelen tébolytól vezetett és állatias kegyetlenséggel végrehajtott tömeggyilkosságok jegyében játszódott le. Itt a lakosság valóban védtelenül volt kiszolgáltatva az utcai söpredék dühének. Taganrog, dél-oroszországi városban 1918 januárjában a csőcselék 50 fiatal katonatisztet fűzött rabszíjra és dobott élve a vasgyár izzó kohójába. Odesszában a «Cseka» ügynökei egy Chusid nevű embert jelentettek fel, mint a bolsevizmus ellenségét. A «Cseka» vezetősége erre válogatás nélkül a keze ügyébe került 11 Chusid nevű embert mind kivégeztette.

1920 után már a szovjetállam vezetőinek is terhessé kezdett válni a

A mitvai fogház udvarán 1919 március havában agyonlőtt polgárok hulláinak egy része.

«Cseka» vérengzése. Sajtójuk és külföldi propagandájuk hemzsegett a proletárfelszabadítás és a világszabadság fellengzős feldicsérésétől. De az Oroszországból kiszivárgott hírek és a hazatért hadifoglyok ezzel ellentétben csakis a legembertelenebb kínzásokról és vérengzésekről tudtak beszámolni. A szovjetvezetők kezdték belátni, hogy ezen az úton nem érik el ideálul kitűzött végcéljüket, a világorradalom kitörését az egész földön, s attól is kezdtek félni, hogy a «Cseka» a fejükre nő s a végén még őket is kiszorítja azokból a vezetőállásokból, amelyekre magukat feltolták és amelyekben a proletáryomort meghazudtoló úri kényelemben éltek. A «Cseka» kegyvesztetté vált és vezetői már komolyan félni kezdtek, hogy szerepük végetért s többé nem lesz rájuk szükség. A forradalmak első idejében nélkülözhetetlen szolgálatokat tettek a kommunista-állam vezetőinek. Most újból be kellett bizonyítaniok, hogy nélkülözhetetlenek. A jól bevált agent provocateur módszerrel választották.

Ebben az időben a szovjetkormány lépten-nyomon kapott jelentéseket titkos ellenforradalmi próbálkozásokról; és az ország különböző részeiben valóban voltak is fegyveres próbálkozások a szovjeturalom megbuktatására. Hogy ezeket maguk a csekavezetők rendezték, azt mindenki tudta, csupán Leninék nem. De a «Cseka» magát Lenint is megréfélt. Amikor egy éjjel csikorgó hidegben autójában hazahajtatott, az egyik sötét utcában álarcos rablók feltartóztatták. A rablók, mint «fehér gárdisták» revolverrel kezükben kényszerítették Lenint, hogy kiszálljon a kocsiból, majd elvették revolverét, tás-

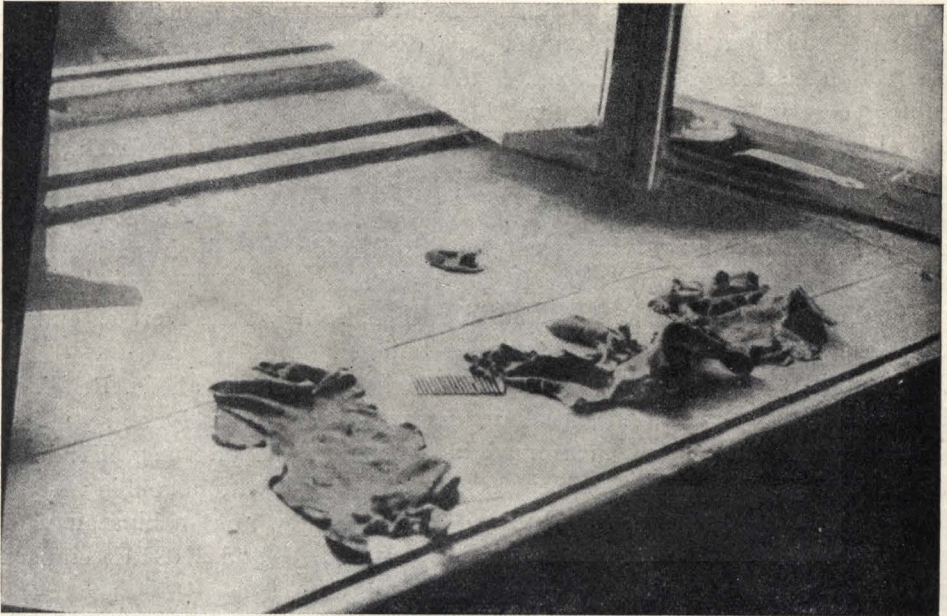

A Cseka által Dorpatban 1919 január havában agyonlőtt áldozatok hulláinak egy része, köztük egy érsek (1.) és két főpap (2. és 3.)

káját és lehúzták bundáját is. Azután az útonálló az autóban elszárguldtak, úgyhogy a szovjetállam teljhatalmú urának hosszú úton egy szál ruhában, gyalog kellett hazamennie. Lenin még ezen az éjjelen beleegyezett abba, hogy a «Cseka» fokozottabb figyelemmel fojtsa el minden ellenforradalmi mozgalmat s a leírhatatlan számban garázdálkodó rablóbandák minden erőszakoskodását is. E parancsra Dzserszinszki azonnal intézkedett is a városnak a rablóktól való megtisztítása iránt s már pár nap múlva diadalmasan jelentette Leninnek, hogy a rendet helyreállította, több rabló nincs a városban, és hogy minden ellenforradalmat gyökerében elfojtott. Leninnek azonban gyanús volt az eset, és amikor egyik magán detektívje útján értesült ennek az egész komédiának a valódi lefolyásáról, a Csekát nem merte bántani, békében hagyta, sőt hozzájárult, hogy a szovjetkormány átszervezésével

kapcsolatban a «Cseka» helyébe lépő «GPU» majdnem maradéktalanul átvegye annak szerepét és embereit.

A «Cseka» működésében három korszakot állapíthatunk meg. Az egyik a forradalom kitörésétől 1918 augusztus 17-ig tartott. Ez volt az esztelen tömeges vérengzések kora, de a borzalmaknak még csak kezdete. A másik korszak ezután kezdődött, amikor egy szociál-forradalmár legyilkolása ürügy volt arra, hogy a «Cseka» vérengzése még nagyobb arányokat ölthessen, mégpedig alaposabb és szervezettebb módon. Ez a legvéresebb korszak 1923

Emberi bőrök maradványai a charkowi Cseka épületében. Orvosok állítása szerint az élő áldozatok bőrét kézzel húzták le.

november 15-ig tartott. Ezen a napon jelent meg a szovjet-köztársasági kormány központi végrehajtó bizottságának ama rendelete, mely a «Cseka» helyébe egy új intézményt, a «GPU»-t, azaz az «Egysített Állami Politikai Igazgatás» szervét rendszerezítette.

Ez az új közbiztonsági szerv folytatta a «Cseka» működését, de némileg enyhített és szelídebb alakban. Lenin uralkodásának első idejében azt mondta, hogy a bolsevizmus egyetlen célja a világforradalom és «nem baj, ha az orosz nép 90%-a elpusztul, de legalább 10%-a megmarad, hogy a világforradalom kitörését megérje». A szovjeturalom valóban mindent megtett azért, hogy a jámbor orosz nép 90%-a elpusztuljon. Ez a «Cseka» érdeme. A «GPU» uralomrajutásakor Lenin és környezete már nem ragaszkodtak előbbi kijelentéseikhez és találtak egy új eljárást uralmuk biztosítására. Rájöttek arra,

nem hogy szükséges minden embert kivégezni, elég az, ha a kivégzés Damokles-kardja állandóan minden ember feje fölött lebeg.

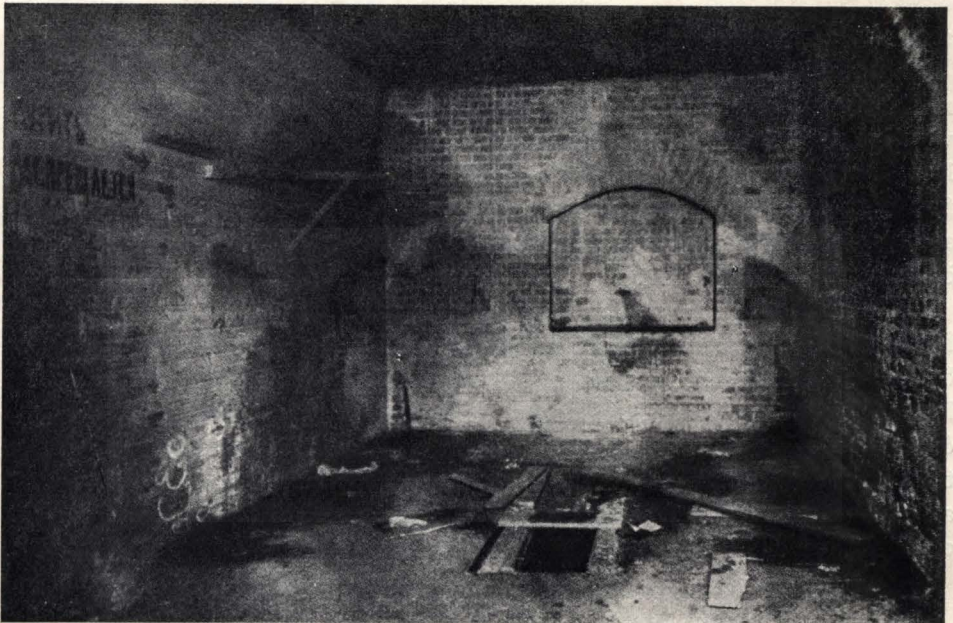
Oroszország az 1923 után következő években minden lehetőt elkövetett, hogy diplomáciai kapcsolatokat létesítsen az európai államokkal. Az átkos-emplékű «Cseká»-nak tehát el kellett tűnnie, mert valóban nehéz lett volna az Oroszországot külföldön képviselni hivatott szovjet-diplomatáknak a művelt nyugat előkelő diplomáciai köreibbe bevezetni a véreskezű terrorfiúkat, vagy megmagyarázni azok létjogosultságát. A «GPU»-nak tehát más eszközökkel kellett dolgoznia. De az a körülmény, hogy megint csak Dzserszinszki került ennek is az élére, mindennél világosabban mutatta, hogy a szovjet-kormány továbbra is alkalmazni fogja a «Cseka» eddig jól bevált eszközeit, csak talán kissé enyhébb alakban. A tömeges kivégzések végetértek, de még mindig elég ürügyet találtak arra, hogy a kellemetlen embereket eltegyék láb alól. Hallottuk, hogy 1923-ig több mint 70,000 embert száműztek Szibériába. A «GPU» a következő évben már legalább háromszor ennyit deportált, hogy eltávolítsa útjából a neki kényelmetlen elemeket. A szovjet-börtönök nevét átváltoztatták: «Javítóintézetek»-nek, «Elkülönített házak»-nak, «Állami felügyelet alatt állók otthoná»-nak stb. nevezték. A börtönök magánzárkáit pedig «külön kamrák»-nak. Ez azonban csak külső máz volt, mert az embertelen kínzások ezután sem szűntek meg teljesen.

A «GPU»-nak azonban most már sok más feladata is akadt. Belföldön hihetetlenül nagyarányú titkos kémrendszert szervezett, amelynek segítségével nem csupán a gyanús ellenforradalmi embereket figyelte meg állandóan, hanem az állami élet minden jelenetét, sőt a szovjet-hivatalnokok és vezetők hivatalos és magánéletét is. Senki sem tudhatta, hogy nincs-e hivatali vagy magánaszobájába titkos telefon szerelve, amelyen keresztül a «GPU» emberei minden szavát felfogták.

A megváltozott ügymenetnek megfelelően a Ljubjanka-utca környéke is átalakult az államhatalom bürokratikus szürke központjává. Az irodákban több mint 2000 hivatalnok görnyedt kartotékok és irattárok felett.

A tisztviselők és irodai alkalmazottak képe is megváltozott. A «GPU» irodáiban ma már nem látunk analfabéta vizsgálóbírákat; hatásköre az állami közigazgatási ügykörön kívül az állami és magánélet minden vonatkozásával is foglalkozik. Kifelé már nem dicsekszik tömeges mézszárlásaival és mindenben igyekszik az európai állami hivatalok külső képéhez hasonlítani. A «GPU» ma talán a világ legjobban megszervezett titkosrendőrsége, amelynek közegei mindenütt ott vannak. I. Napoleon zseniális rendőrminiszterének, Fouchének titkosrendőrségét messze felülmúlja, mert még korlátlanabb eszközökkel dolgozik és egész szervezete a nyugati destruktív irányzatokon és az ázsiai keleti barbár mentalitáson felépült rendszeren alapszik. De a «GPU» éppolyan fontos szolgálatot teljesít a szovjetállam érdekében külföldön is. Állandóan összeköttetést tart a többi európai ország kommunista szerveivel, és már ismételtelen bebizonyosodott, hogyha más államokban vala-

hol nagyobb sztrájk, merénylet, kommunista-mozgalom üti fel fejét, az orosz szovjet keze mindenütt benne van (a szófiai székesegyház felrobbantása, a perzsiai angol olajforrások felgyújtása, egy cári tábornok titokzatos eltűnése Párizsból, a legutóbbi spanyolországi mozgalmak stb.). A külföldi orosz hivatalos külképviseleti szervek egyúttal a «GPU»-nak is megbízottai. A «GPU» külföldi ügyeket intéző központjában pedig a vörös hadsereg megbízottai is dolgoznak azon, hogy titkos utakon igyekezzenek a bolsevizmus mérgét az európai hadseregek soraiba vinni. Nagy súlyt vetnek a katonai és műszaki kémkedés előmozdítására és az orosz vörös hadsereg vezérkara is

A kievi Cseka halálkamrája. A helyiség közepén egy akna van a vér levezetésére; a padozaton és a falakon vérfoltok láthatók; a baloldali falon «Tilos a dohányzás» felirat olvasható.

behatóan foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Ugyancsak fontos ügykör az ellenkémkedés elfojtása és a lázító propaganda terjesztése.

Európának egyik állama sem tudna ilyen hihetetlenül nagyarányú kém-szervezetet és állami adminisztrációt fenntartani. A mai orosz köztársaság megteheti ezt annál az egyszerű oknál fogva, mert titkos ügynökeit külön díjazásban nem részesíti. Akit erre a feladatra alkalmasnak tart, azt a «GPU» illetékes osztálya magához rendeli, életétárja a neki szánt feladatot s a tárgyalást ezzel fejezi be: «vagy elfogadja a megbízatást és titkos ügynökeink sorába lép, vagy ha nem...». A mondat befejezetlenül marad, de mindenki nagyon jól tudja, hogy mit jelent az a kijelentés: «... vagy ha nem...».

Ha vállalja a megbizatást, számot és álnevet kap s e perctől kezdve éjjel-nappal a «GPU» rendelkezésére áll, mint hivatásos besúgó, aki előljáróinak, ismerőseinek és legszűkebb családjának minden tagjáról hűségesen beszámol és mindenütt, otthon is köteles szovjet-eszméket terjeszteni. Pénzt ezért nem kap, de megvan az a megnyugtató érzése, hogy addig, amíg e besúgó szolgálatát hűségesen teljesíti, nem kell félnie a szovjet börtöntől, vagy a halálos ítélettől. Ha nem áll kötélnek, megbizatását lanyhán teljesíti, vagy szabotál, — minden ítélet nélkül nemcsak őt, hanem esetleg családtagjait is kivézik. Ha azonban szovjet-értelemben vett kiváló szolgálatokat teljesít, felveszik Oroszország kommunista pártjának soraiba. Evvel bekerül a mai orosz társadalmi osztályok legmagasabbikába, mert e párt tagsági igazolványa ma, ott, a legjobb ajánlólevél és a legbiztosabb menedék.

A szovjetállam külföldön alkalmazott megbizottait természetesen fizeti, mégpedig igen bőségesen. De a letartóztatásnak és véres felelősségrevonásnak veszélye ezek feje felett is állandóan ott lebeg. Ily módon a szovjeturalom kialakított egy olyan tisztviselői réteget, amelynek tagjai nem ímmel-ámmal, fizetésért szolgálnak, hanem vagy fanatikus meggyőződésből, vagy pedig azért, mert minden hivatalos működésüket az élet legerősebb motorja, az önfenntartás ösztöne hajtja.

A «GPU» alkalmazottait külön tanfolyamokon is iskoláztatja. Az alsóbb-fokú iskolákban a kémkedés különféle válfajait tanítják, ideértve az erőszakos betörést, kasszafúrást és más egyéb ilyen aljas mesterség fortélyait, mert hiszen az ügyes kémnek mindezekre szüksége lehet. Természetesen oktatják őket mindenféle fegyver használatára és vegytani alapelvekre is (mérgek, titkosírásra alkalmas vegyszerek). A «GPU» főiskolájában pedig, az arra alkalmas egyéneket, a kémkedés és proletártudományok legmagasabb fokaira oktatják, és a forradalmi elméletek doktoráivá képezik ki a hallgatókat.

A REJTJELZÉS A HÍRSZERZÉS ÉS KÉMKEDÉS SZOLGÁLATÁBAN.

Művünk előző fejezeteiben már többször említést tettünk a chiffrirózásról, a rejtjelzésről, a nélkül azonban, hogy a dolog lényegét megvilágítottuk volna a kémkedés és a hírszerzés szempontjából.

Nagy hiánya lenne művünknek, ha nem írnánk a rejtjelzés mibenlétéről és annak módozatairól.

De csakis általános tájékozást óhajtunk adni az alábbiakban a végből, hogy a művelt magyar közönség nagyjában megértse a rejtjelzés fontosságát és mai állapotát.

Mint minden titok, úgy a titkosírás is mindig izgatta az ember kíváncsiságát és fantáziáját. Egyrészt gondolatoknak vagy közleményeknek beavatatlanok részére hozzáférhetetlenné, megfejtethetlenné tétele, másrészt a mások által titkosírással leírtak megfejtése, a rejtély megoldása, már nagyon sok embernek okozott fejtörést. Nagyon is érthető és az emberi természetben rejlő kíváncsiság fog el mindenkit, akinek véletlenül titkosírás kerül a kezébe. Mindenki szeretné tudni, mi van a titok mögött. Ez a magyarázata az újságokban közölt rejtvények közkedveltségének is. A különféle fejtörők, kép-, szó- és betűrejtvények tulajdonképpen nem egyebek, mint titkosírások, melyeknek megfejtése kielégíti kíváncsiságunkat s ezzel örömet okoz.

A titkolódzásra való törekvés okozza, hogy majdnem mindenkinek dolga volt már az életben titkosírással, ha máshol nem, az iskolában. Majdnem minden osztályban akad egy-egy kisdíák, aki egy titkosírási rendszert visz az iskolába. Ezzel előbb csak a legjobb barátjával vált közleményeket, majd a használatot kiterjesztik a szélesebb baráti körre, míg végül megtudja az egész osztály. Ezzel megszűnik a titkosság, a «nagyszerű rendszer» elveszti értékét s megszűnik a láz, amíg valaki újból kitalál vagy megtanul egy újabb «nagyszerű rendszert».

A titok azonban a felnőtteket is izgatja.

Hányszor olvashatjuk a hírlapokban, valamely politikai esemény leírásában, hogy egyik vagy másik hatalom követe «chiffrirózott táviratban» kapott utasításokat kormányától.

Ez egyrészt magától értetődik, hiszen a diplomáciai szolgálatban minden

politikai tartalmú táviratot rejtjeleznek, másrészt pedig egyáltalában nem változtat a lényegen. Így azonban a dolog sokkal titokzatosabbnak látszik, jobban izgatja az olvasó képzelőtehetségét.

Ezt a titokzatosságot nagyon sok regényíró használta fel műveiben. Ki ne emlékeznék ifjúkorunk kedvenc olvasmányára, Verne Gyula : Jangada című regényére? Milyen izgalommal követtük Jarriguez bíró kutatásait, amikor egy portugál nyelvű titkosírást kellett megfejtenie, hogy egy ártatlanul halálraítéltet megmenthessen.

Verne Gyulának : Utazás a Föld középpontja felé című művében viszont egy dán tudósnek kellene behatolnia egy titkosírás rejtélyébe, hogy megtudhassa a Föld belsejébe vezető út titkát. Sok más műben, így Poe Edgardnál és Leblanc Maurice egyik Arsene Lupin könyvében is szerepel a titkosírás. Főleg kalandos-regények írói alkalmazzák mint bonyodalmat. Amikor már túlságosan egyszerű lenne a kibontakozás, újra bonyolulttá teszik egy rejtjelezett írással, melynek megoldása rendszerint a bonyodalmakat is tisztázza. Az újabban nagyon elterjedt olcsó detektív és kalandor regények is sokszor élnek ezzel a titokzatosságot és hatástfokozó eszközzel, s nem egyszer burkolják titkosírásba a kincs rejtékelyét vagy a gyilkos nevét.

A mi nagy mesemondónk, Jókai Mór, is alkalmaz ilyen megoldást egyik regényében. Egy titkos alagutat kellene megtalálni, melynek a leírása egy régi okmányban, titkosírással van megadva. Ennek az iratnak a címe : *Aktit tuketjer*. Különbőféle tudós nyelvészek hiába törik a fejüket rajta, hogy milyen nyelven íródott az okmány, míg végre egyszer az udvari bolond véletlenül megpillantja az írást és rögtön felfedezi, hogy azt bizony magyarul írták, csak éppen fordítva kell elolvasni : Aktit tuketjer = Rejtektút titka.

A titkosírással írt szöveg azonban nemcsak pusztán emberi kíváncsiságból érdekli az avatatlanokat. Titokzatosságuk nagyrésztben alkalmazásuk okán alapszik. Kétségtelen ugyanis, hogy titkosírást, a tréfás vagy játékos esetektől eltekintve, csak az alkalmaz, akinek valami érdeke fűződik ahhoz, hogy a közlemény tartalmáról avatatlanok ne szerezzenek tudomást. Ha például egy hamburgi nagykereskedő rejtjelezett táviratban utasítja yokohamai megbízottját, hogy mennyit adhat a rizs tonnájáért, ezt valószínűleg azért teszi, mert ha a megadott ár nyilvánosságra kerülne, azon alul aligha tudna vásárolni a megbízott. Ebben az esetben tehát az összes yokohamai rizskereskedőknek érdeke volna, hogy a távirat tartalmát megtudják.

Épp ezért a kereskedelmi életben a rejtjelezést gyakran alkalmazzák. Nagy kereskedelmi vállalatok, kiviteli és behozatali cégek, bankok stb. rendszerint rejtjelezve továbbítják távirati utasításait, nehogy üzleti titkaik illetéktelenek kezébe kerüljenek.

A titkos írásoknak igazi klasszikus alkalmazási területe azonban a diplomácia. Amikor egy állam távirati utasítást küld valamely más államban akkre-

ditált követének vagy a követ küld táviró útján politikai jelentést állomás-helyéről, nagyon természetes, hogy titkos írást használ. Sok esetben vezethetne nemzetközi bonyodalomra, ha a követjelentések vagy az utasítások tartalma nyilvánosságra kerülne. Éppen ezért a diplomáciai levelezés titkosága meg nem szüntethető, legalábbis addig, amíg az események véget nem értek. Könnyű elképzelni, hogy egy-egy nemzetközi tárgyaláson, melyen több állam képviselője vesz részt, s mindegyik a saját országa érdekeit igyekszik érvényre juttatni, mily nagy fontosság fűződik ahhoz, hogy a delegátusok megbízó kormányaikkal bizalmas táviratok útján érintkezésbe léphessenek. Ezt természetesen csakis rejtjelezett táviratok segítségével tehetik meg, amit a nagyközönség, idegen szóval élve, chiffrizott távirat néven ismer. Egy ilyen nemzetközi értekezlet lényegileg rendszerint nem egyéb, mint alku, amelyben egyik fél sem tudja, hogy mire van megbízatása a másik félnek, mennyit követelhet és mennyit kell adnia. Bizonyára rosszul járna az a fél, amelyik pusztán lovagiasságból vagy együgyűségből nyílt kártyákkal bocsátkoznék alkuba.

A nemzetközi életben évszázadok folyamán kialakult a diplomáciai képviselőknek az a joga, hogy titkosírással írt táviratokat küldhetnek és kaphatnak. Ők mentesítve vannak a berni nemzetközi Posta Únió ama megállapodása alól, mely szerint rejtjeles táviratokat (úgynevezett code-táviratokat) csak a rejtjel kódex vagy a rejtjelező eljárás bemutatása mellett kell továbbítani. A nagy kereskedelmi cégek és egyéb vállalatok rendszerint a mindenki által megvásárolható és közismert rejtjelező könyvek, kódexek valamelyikét használják, a diplomáciai szolgálatban azonban minden állam titkos rejtjelező módszerét saját maga határozza meg és azt féltékenyen őrzi. A követségek ügyrendjében a követ után rangban következő első titkár kötelessége az, hogy a rejtjelezéshez szükséges segédletek biztonságáról gondoskadjék.

Rendszerint minden állam külügyminisztériumának külön ügyosztálya van, az úgynevezett rejtjel- vagy chiffre-osztály, amelyben hozzáértő szakemberek állapítják meg az alkalmazásba kerülő rejtjelezési módszert, elkészítik és diplomáciai futárok útján szétküldik a követségeknek a szükséges segédleteket. Ez az osztály nyílt szövegben kapja meg a külképviseleti hatóságoknak kimenő táviratokat s azt rejtjelezés után küldi tovább, éppúgy ide futnak be a kívülről jövő rejtjelezett táviratok megoldás («dechiffrálás») végett.

A nagyszabású nemzetközi értekezletekre, mint például a Népszövetség egy-egy tanácsülésére, az egyes államok kiküldöttei, főleg, ha a kiküldött maga a külügyminiszter, a rejtjelezés elvégzésére külön szakembert visznek magukkal. Ez rendszerint a rejtjelosztálynak valamelyik tagja. A napi ülések befejezte után, amikor a delegátus jelentését megfogalmazta, ezek a rejtjelező közegek lépnek munkába s csak azután repülnek szét a világ minden tájára a titkos diplomáciai rejtjeltáviratok.

Még egy igen fontos alkalmazási területe van a titkos írásoknak, nevezetesen a katonai vagy hadi rejtjelezés.

Míg a kereskedelmi és a diplomáciai életben nemzetközi megállapodások teszik lehetővé, hogy a felek egymással diszkrétan érintkezésbe léphessenek, addig a katonai rejtjelezés minden államnak, illetve minden állam hadseregének belső ügye, melynek hivatása az, hogy a hadsereg híradó eszközei, nevezetesen a rádió útján továbbított táviratok lehallgatása folytán, az ellenség kezére kerülő parancsok és jelentések kiértékelését az ellenség részére lehetlenné tegye.

És ezzel elérkeztünk a rejtjelezés alkalmazásának másik területére, a kémek és hírszerzők által használt titkosírásokhoz.

Nyilvánvaló, hogy a kémeknek nemcsak meg kell szerezniök bizonyos értesüléseket és adatokat, hanem azokat idejében megbízóik kezeihez is kell juttatniok. A megszerzett híreknek sokszor csupán időszerűségük adja meg a tulajdonképpeni értéket. Bizonyos adatok vagy értesülések ma még óriási értékkel bírhatnak, holnap pedig már úgyszólván semmit sem érnek. Rendkívül fontos tehát a kémjelentések gyors továbbítása. A biztonság érdekében pedig a dolog természetében rejlő módon mindennél fontosabb, hogy a jelentésben foglaltakhoz senki más hozzá ne férközhessék, mint akinek címezve van.

Itt mindjárt megmondhatjuk, hogy miután a kémek rejtjelezett táviratokat nem használhatnak, más eszközökhöz kell folyamodniok. Ezekre az eszközökre később fogunk rámutatni.

Nagy kelete van a titkosírásnak a bűnözők világában is, és a világ minden bűnügyi múzeumában a legkülönfélébb rendszerű és kivitelű titkos írások érdekes példányait őrzik. Az állam és társadalom felforgatására és vagyonszerzésére ellen alakult szervezeteknek egyaránt érdekük, hogy az elkerülhetetlenül szükséges írásbeli közleményeket és feljegyzéseket rejtjelezzék, tehát egyaránt alkalmazzák: a politikai, úgynevezett «földalatti» szervezkedés, mint nihilisták, kommunisták stb., valamint a nagyszabású rablóbandák, mint az amerikai «gangsterek».

Ezenkívül van a titkosírásnak egy sokkal kevésbé veszedelmes, ősidőktől fogva művelt területe, a szerelmesek világa. Az ifjú — esetleg már nem is egészen ifjú — szerelmesek, néha a felfedezés veszélye miatt, néha azonban csak pusztán romantikus hajlandóságból, szívesen használják fel a titkosírást üzeneteik továbbítására.

Ezzel azután nagyjában futólagosan rámutattunk mindazokra a területekre, amelyen a titkos írást alkalmazni szokták. Bizonyára sokan vannak, akiknek fogalmuk sem volt róla, hogy milyen sok és kiterjedt ágazatú alkalmazása lehet ennek a titokzatos műveletnek. De akinek életében semmi rejtgetni valója sem volt, még jobban meglepődik, ha megtudja, hogy a titkosírásnak milyen végtelenül sok módja és lehetősége van. Hogy ennek a kérdésnek végére járjunk, a következőkben ismertetni fogjuk a titkos írások főbb

rendszerit, s az egyes jellegzetes módszereket egy-egy példával is megvilágítjuk. Már itt is megjegyezzük azonban, hogy nem rejtjelezési szakmunkát adunk az olvasó kezébe, hanem feladatunk csupán arra szorítkozhatik, hogy a titkosírásnak tudományá fokozott mesterségét, ezt a titokzatosságba burkolt területet megvilágítsuk és megismertessük.

Mielőtt a lényegre térnénk, szükségesnek tartjuk a fogalmak tisztázását. Mindenekelőtt határozzuk meg tehát, hogy mit is nevezünk titkosírásnak?

Mi a titkosírás?

Akinek alkalmá volt megfigyelni egy írni-olvasni nem tudót, amint értelmetlenül és bizalmatlanul forgatta, nézegette a kezébe nyomott «írás»-t, az talán már maga is rájött, hogy tulajdonképpen minden írás titok azoknak, akik nem tudják elolvasni. Elméletileg valóban minden írás lényegében titkot fed, mert hiszen az írás nem egyéb, mint az emberi hangok kifejezésére használt jelek sora. A hangok és a kifejezésükre szolgáló jelek között azonban semmi szerves kapcsolat nincs, s hogy az «u» betűt «u» hangnak olvassuk, az csak azért van, mert az u hang jelölésére a magyar nyelv ezt a jelet fogadta el. De éppúgy elfogadhattuk volna a latin abc-nek bármelyik más betűjét is erre a célra, amint pl. a Cyrill írásban az u hangot y (ipszilon) jelöli.

Ez természetesen csak elmélet, és pedig ad abszurdum hajtott elmélet. Mert egyrészt az évszázadok folyamán a betűk és hangok úgyszólván minden nyelvben valósággal összeforrtak, másrészt az írás olyan általános ismeretté vált, hogy a közönséges írással leírt szöveg már csak akkor tekinthető «titkos írásnak», ha időközben kihalt népeknek írásáról van szó, melynek megoldása az illető nép kultúrájával együtt süllyedt el a reá következő korok történelmi hullámaiban. Ilyenek az egyiptomi hieroglifák, valamint a mexikóiak és az indiánok képirásai, bár már ezek megoldása terén is szép eredményeket ért el a tudomány. Mióta Champollion 1822-ben az első egyiptomi képirást megoldotta, a hieroglifák sem tekinthetők többé megoldhatatlan titoknak. Talán csak a Húsvét-szigeteken talált titokzatos jeleknek a megfejtésére nem jött rá senki, s így talán ez az egyetlen (közönséges írással írt) ilyenmű abszolút titok, mert valóban senki sem tudja elolvasni.

Ugyanilyen viszonylagos titkok a különféle egyéb írásfajták, mint a Cyrill-írás, a gyorsírás, az arab, georgiai, kínai, japán és száz és száz egyéb keleti és más egzotikus írás, mely csupán a járatlannak hozzáférhetetlen, de a hozzáértőknek semmi nehézséget sem okoz.

Titkosírásnak tehát a gondolatoknak csak oly módon való rögzítését tekinthetjük, melyeket csupán a beavatottak tudnak elolvasni.

A feljegyzések titkossá tételére két főmódszer áll rendelkezésre. Az egyik abban áll, hogy az írást láthatatlanná tesszük, vagyis az íráshoz olyan vegyi tintát használunk, amely a leírás után láthatatlanná válik. Ezt az írást csak az tudja elolvasni, aki az előhívás titkának birtokában van. Ezeket a «rejtett

írásokat» könyvünk más helyén ismertetjük, s ezzel a vegyi titkosírással ebben a fejezetben egyáltalán nem foglalkozunk. Bennünket e helyen a titkosírásnak másik főrendszere, a fizikai, vagyis látható, de bizonyos megbeszélte módszerrel avatatlanok részére érthetlenné tett írások érdekelnek.

Természetes, hogy a gyakorlati életben ez a két főmódszer nincs ilyen egymást kizáró módon elkülönítve, mint ahogyan mi tesszük itt a fogalmak tisztázása végett. Könnyen el lehet ugyanis képzelni, hogy bármilyen módon elkészített titkos írást vegytintával írva továbbítanak, hogy a biztonságot ezáltal is növeljék. Ebben az esetben a vegyi titkosírást előbb még a beavatottnak is elő kell hívnia, hogy azután a fizikai, vagyis látható titkosírást megoldhassa.

Mielőtt továbbhaladnánk ismertetésünkben szükséges néhány alapfogalom és néhány szakkifejezés tisztázása. A titkosírásokról idegen nyelven megjelent művek már egy egész kis könyvtárat tesznek. Magyar nyelvű szakmunkákról nincs tudomásunk, korszerű mű pedig erről a kérdéstről egészen bizonyosan nem jelent meg. Ez az oka annak, hogy a szakkifejezések terén meglehetősen nagy bizonytalanság uralkodik.

A fizikai, tehát látható titkosírásokat magyarul *rejtjel-írásnak* nevezik, s a következőkben mi is ezt a kifejezést fogjuk használni. *Nyílt szöveg* alatt értjük a közérthető nyelven leírt szöveget. *Rejtjelnek* («chiffre») nevezzük azt a leírt betűt, számot vagy egyéb jelet, mely a nyílt szöveg bizonyos részét (egy betűjét, szótagját, szavát stb.) rejt. Ha a rejtjel betűkből áll, akkor azt mondjuk, hogy *betűjeles*, ha számokból, *számjeles*.

Azt a műveletet, amikor a nyílt szöveget rejtjelekbe ültetjük, *rejtjelezésnek* nevezzük, a művelet végrehajtóját pedig *rejtjelzőnek* («chiffreur»). Az ellenkező művelet, vagyis a rejtelemek nyílt szövegre való átültetése a *rejtjel megoldása*, s aki ezzel foglalkozik, az a *rejtjelmegoldó* («déchiffreur»). A megoldással szemben a rejtjelszöveg illetéktelen megoldását *megfejtésnek* nevezzük, s aki hivatalosan idegenek rejtjeltitkába beférkőzik, az a rejtjelet nem megoldja, hanem *megfejt*, s az ezzel foglalkozó a *rejtjelmegfejtő*.

Megemlíttük még, hogy a titkosírást görög szavakból alkotott műkifejezéssel «cryptographiának», az ezzel foglalkozó szakembereket pedig «cryptológusoknak» is nevezik.

'A titkosírás multja.

Ha valaki a titkosírás történetét akarná megírni, annak az írás történelmi eredetéig kellene visszamennie. Az írás tudománya eleinte kevés kiváltságosoknak féltve őrzött kincse volt, ami a tömegekkel szemben szellemi, sőt sokszor politikai felsőbbbségüket biztosította. Az idők folyamán azonban az írástudás egyre általánosabbá vált, s nem nehéz elképzelni, hogy csakhamar adódtak olyan helyzetek, amelyekben felmerült a gondolata, hogy bizonyos iratokat el kell zárni a nyilvánosság elől.

A titkosírás egyik legrégebb alkalmazásáról Herodotos ad hírt. Amikor Xerxes a görögök megtámadására készült — írja a forrásunk — egy Demaratos nevű görög, aki a perzsa királyi udvarnál kegyvesztett lett, elhatározta, hogy a fenyegető veszedelemről értesíti spártai honfitársait. Az üzenetet viasszal bevont fatáblára karcolta rá, s úgy továbbította. Spártában eleinte a viaszban nem látták meg a jeleket, míg végre Leonidás felesége felfedezte a titkos értesítést. A kémek tehát már az ókorban is szükségét érezték annak, hogy híreik titkosságáról, s ezzel együtt saját biztonságukról is gondoskodjanak.

Ugyancsak Herodotos és Plinius titkostintákról ír, amelyeket a karthágóiak is használtak. Tejjel írt feljegyzésekről olvasunk, amelyek csak akkor váltak láthatókká, ha az írást finom szénporral behintették. Ezeknél az ókori íróknál sok más hasonló titkos tintáról olvashatunk, amelyek különféle gyümölcsök (citrom, narancs, hagyma stb.) nedvéből készültek, s amelyek melegítés által váltak láthatókká. Ezek a módszerek a mai különféle vegyi tinták ősei.

Ugyancsak az ókorból maradt ránk egy egészen eredeti rejtett írás emléke. Egy perzsa uralkodó parancsot akart küldeni helytartójának, hogy szítson felkelést Miletosban. Miután azonban az odavezető utakat őrizték, egyik szolgájának a fejét leborotváltatta, s a fejbőrére íratta az üzenetet, majd amikor a haj újra megnőtt és az írást eltakarta, elküldte a szolgát Miletosba. A levelezésnek ezt a módját azonban úgy látszik még az ókorban is hosszadalmasnak találták, mert nem akadtak utánczói.

A spártaiak titkosírása a *skytale*, már a rejtjelezés egyik módjának tekinthető. Ez abban állt, hogy egy meghatározott méretű, hengeralakú botra menetesen papiruszszalagot csavartak, s a nyílt szöveget erre a hengerre írták fel, úgyhogy minden menetre egy betű esett. A botról levett papiruszon látszottak ugyan a betűk, de csak az tudta ismét elolvasni, aki a szalagot a küldőével teljesen azonos nagyságú botra csavarta.

Julius Caesarnak és Augustus császárnak már rendszeresített rejtjelezése volt. Az utóbbinak rendszerét, melyet a szakirodalom ma is «cézár» néven ismer, a különféle rejtjelezési eljárások között mi is ismertetjük. Caesar rejtjelezése egy egész rejtjelezési rendszernek az alapja.

A titkosírást Rómától és Bizánctól eltanulták mindazok az országok, amelyek az akkori külpolitikában szerepet játszottak. Ennek a politikának egykori irányítói, az uralkodók, a rejtjelezést már rendszeresen használták. I. Alfréd angol királyról és Nagy Károly császárról már bizonyosan tudjuk, hogy rejtjelezett leveleket váltottak tisztviselőkkel. Ezek voltak a diplomáciai rejtjelezés kezdetei.

Az észak-olasz köztársaságok, mint Velence, Firenze és a többi, a politikai fejlettség magas fokán álltak, és már a XIII. század óta használtak titkosírásokat.

Ennek a mesterségnek később, amikor a nemzetközi életben már az állandó

követek, mondhatni hivatásos diplomaták megjelentek, hírneves művelői, sőt művészei is akadtak. Ebben az időben, a posta bizonytalansága miatt a gondos rejtjelezés még fontosabb volt, mint napjainkban, amikor még a közönséges levelek titkát is törvény védi. Ilyen híres rejtjelezők voltak Verulami Bacon angol kancellár és de Vigenère francia diplomata, akiknek rejtjelezési eljárása a mai napig is forgalomban van. De csakhamar híressé váltak azok a «tudósok» is, akik képességeiket az idegen rejtjelek megfejtésére használták fel. Így Viète Ferenc híres mennyiségtantudós, aki IV. Henrik részére megfejtette a spanyolok rejtjeleit vagy XIII. Lajos rejtjel-megfejtője, Rossignol Antal, aki 1626-ban a hugenották titkos írásának megfejtésével tett nagy szolgálatot és kapott magas jutalmat. Ebben a korban tehát már javában állt a harc a két ellentétes érdek, a saját rejtjelezés biztonsága és az ellenfél rendszerének megfejtése között.

Ez okozta azt, hogy a rejtjelező rendszereket egyre bonyolultabbakká, tehát nehezebben megfejthetőkké tették. XIV. Lajos már olyan bonyolult rendszer segítségével levelezett minisztereivel, hogy a titok kulcsát csak 65 évvel a király halála után tudták megfejteni.

A világpolitika nagy alakjai, mint Richelieu, Cromwell stb., mind egy-egy új rendszert vetettek diplomataikkal használatba, s lassankint az évszázadok folyamán sok-sok önálló, eredeti rejtjelező rendszer, s ezek kombinációja útján ismét újabb és újabb eljárások keletkeztek.

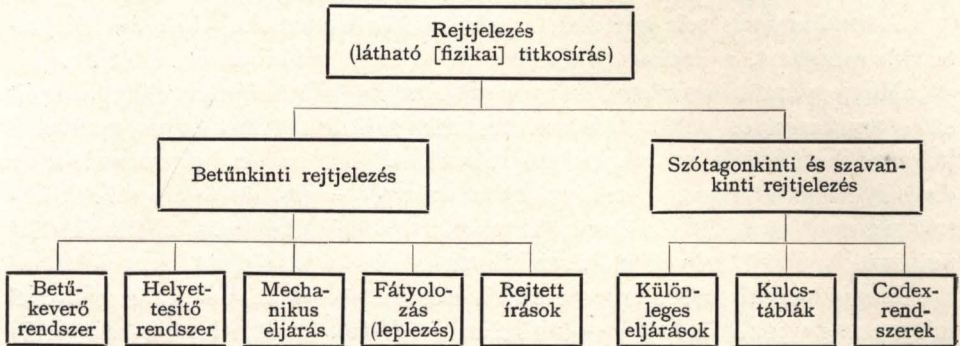
Nagyon valószínű, hogy hazánk történelmi nagyjai is használtak valamilyen titkosírást, főleg külpolitikai viszonylatban. II. Rákóczi Ferenc levelezéséből egész sereg rejtjeles írás van birtokunkban. Az akkor használatos rejtjelezés néhány kulcsát művünk első kötetében találja meg az olvasó. A többi Rákóczi is gyakran használt titkosírást. A budapesti Egyetemi Könyvtárban őriznek egy régi magyar «cézár»-rendszerű titkosírást, melyet állítólag 1848/49-ben használt az első felelős magyar kormány diplomáciája.

A titkosírás rendszerei.

Hogy hányféle titkosírás van, arra a kérdésre teljes lehetetlenség válaszolni. Az egyes eljárások kombinációiból ugyanis olyan sokféle titkosírást lehet szerkeszteni, hogy ezt a számot elméletileg végtelennek tételjezhetjük fel. Vannak azonban bizonyos alapeljárások, amelyek valamelyikére a különböző titkosírások visszavezethetők. Ezek a jellegzetes rejtjelezési rendszerek, amelyeket az alábbiakban ismertetni fogunk.

Az anyag csoportosítása tekintetében *Figl A.* kitűnő művének (*A. Figl: Systeme des Chiffrierens, Ulr. Moser, Graz, 1926.*) felosztását tartottuk szem előtt; de egyébként is ezen a munkán alapul ismertetésünk. A szakirodalomnak ez a legújabb, értékes műve a rejtjelezés egész anyagát teljes szakszerűséggel ismerteti, s úgyszólván ez az egyetlen munka, mely a tárgyat pontos rendszerbe foglalva, kimerítően tárgyalja.

Ez a csoportosítás a következő :

Miután a rejtjelezés fogalmát fentebb már meghatároztuk, az egyes rendszereket pedig külön-külön ismertetni fogjuk, itt csupán a betűnkinti és a szótagonkinti (szavankinti) rejtjelezés fogalmát akarjuk röviden tisztázni.

Az a meghatározás, hogy betűnkint, szótagonkint, vagy szavankint rejtjelezünk, sohasem a rejtjelezett szövegre, vagy annak alakjára, hanem mindig a nyílt szövegre vonatkozik. A rejtjelezés szempontjából nem az a lényeg, hogy a már rejtjelezett szöveg milyen, hogy az betűkből, jelekből, vagy számokból áll-e, hanem az, hogy a nyílt szöveget milyen művelettel alakítottuk át rejtjelezett szöveggé. Ebből következik, hogy betűnkinti rejtjelezés alatt nem azt értjük, hogy a rejtjelezett szöveg betűkből (és nem számokból) áll, hanem azt, hogy a nyílt szöveget elemeire, betűkre bontjuk, s ezeket ültetjük át bizonyos eljárással rejtjelekbe; míg a felosztás másik főcsoportjánál a rejtjelezést szórészenként (betűpárok, szótagok) vagy szavankint hajtuk végre.

A betűkeverő rendszer.

Mindnyájan ismerjük a gyerekeknek azt az összerakós kockajátékát, amelynek segítségével különféle kockákra ragasztott képet a darabjaiból kell összeállítani. Amikor a képet ismét szétdobáljuk, körülbelül olyan munkát végezzünk, mint mikor egy nyílt szöveget betűkeverési eljárással rejtjelezünk.

A rejtjelezésnek azt a módját, amikor a nyílt szöveg betűinek egymáshoz való viszonyát megváltoztatjuk, vagyis a betűket összekeverjük, hogy ezáltal a szöveg értelmét elrejtjük, betűkeverő eljárásnak nevezzük. Ennek az ősrégi rendszernek egyik formája volt például a fentebb említett spártai skytale. Amikor a teleírt papyrus-szalagot a skytaleról lecsavarták, a betűnek egymáshoz való viszonya úgy megváltozott, hogy az értelmet nem lehetett belőle kibogozni.

Ugyanilyen ősrégi betűkeverő módszer a fordított vagy zsidóírás, mint például a Jókainál szereplő «Aktit tuketjer». Ezt ma már leginkább csak

gyerekek használják, de bizonyos eljárással (hamis szavak közbeiktatásával és ügyes csoportosítással stb.) ennek a megoldása is megnehezíthető.

A betűkeverés sok különféle módszere közül válasszuk ki a legjellegzetesebb módszert, a kocka-rejtjelezést. Az eljárást példában ismertetjük.

Megjegyezzük azonban, hogy a rejtjelezés végrehajtása előtt a nyílt szövegen bizonyos változtatásokat tesznek, azért, hogy az egyes nyelvekre jellemző betűket és az írásjeleket eltüntessék. Így az «á» helyett «aa»-t, az «é» helyett «ee»-t szoktak írni, az «ü» = «ue», «ö» = «oe», «ä» = «ae» stb. A legszükségesebb írásjeleket (pont, kettőspont) betűkkel szokták kiírni. Ezt nevezzük a nyílt szöveg előkészítésének.

Megjegyezzük még, hogy a rejtjelezésben «sor»-nak nevezzük a balról jobbra vagy jobbról balra egymásután írt betűk sorát, «hasáb»-nak pedig az egymás alá írt betűk oszlopát.

Az alábbi rejtjelezési módszer az úgynevezett egyszerű kocka. A rejtjelezés ennél a módszernél abban áll, hogy a kockába beírt nyílt szöveget soronkinti és hasábonkinti eljárással rejtjelezzük.

Egyszerű kocka.

Nyílt szöveg:

Detektívek kerestek, utazt azonnal Wienbe, jelentkezz Hansnál útlevélér

Rejtjelezés:

A kiírás (rejtjelezés) iránya.

A beírás iránya →

5	7	2	10	8	9	1	6	4	3
d	e	t	e	k	t	i	v	e	k
k	e	r	e	s	t	e	k	u	t
a	z	z	a	z	o	n	n	a	l
w	i	e	n	b	e	j	e	l	e
n	t	k	e	z	z	h	a	n	s
n	a	a	l	u	t	l	e	v	e
l	e	e	r	t	b	b	b	c	c

→ Előre meghatározott kulcsszámok.

Ebben a példában a «keverés» úgy áll elő, hogy a sorokba vízszintesen beírt szöveget az előre megbeszélt kulcsszámok sorrendjében, hasábonként írjuk ki a kockából. Vagyis az 1. hasábtól kezdve, felülről lefelé kiírva megkapjuk a rejtjelezett szöveget.

Rejtjelezett szöveg:

i e n j h l b t r z e k a e k t l e s e c e u a l n
v c d k a w n n l v k n e a e b e e z i t a e k s z
b z u t t t o e z t b e e a n e l r

Csoportosított rejtjelezett szöveg:

ienjh lbtrz ekaek tlese ceual nvcdk awnrl vknea
ebee z itaek szbzu tttoe ztbee anelr

A rejtjel megoldása a fenti művelet fordított sorrendjében történik. A címzett a rejtjelezett szöveget a kulcsszámok sorrendjében *hasábonkint* beírja a kockába, s azután a nyílt szöveget *soronkint* elolvassa.

Megjegyzendő, hogy az egyszerű kockának az alakja a nyílt szöveg hosszától függ, szélességét pedig a kulcsszámok határozzák meg. A rejtjel-megoldó, hogy megtudja, hogy egy-egy hasádba hány betűt írjon, a távirat betűinek számát (a példában 70) el kell osztania a kulcsszámok számával (a példában 10). Ezért töltöttük fel a kocka utolsó, csonka sorát tetszésszerűen töltelék-betűkkel. $70 : 10 = 7$, vagyis egy-egy hasádba hét betűt kell írnia.

Magától értetődik, hogy a rejtjelező feleknek a hasábok sorrendje tekintetében, vagyis a *kulcsszámban* előre meg kell állapodniok. Miután egy számsort eléggé nehéz megjegyezni, e helyett *kulcsszót* szoktak alkalmazni, melynek egyes betűi abc sorrendben megszámozva adják a megkívánt kulcsszámot. Ha például a kulcsszó Budapest, akkor a betűknek az abc sorrendjében való megszámozása után megkapjuk a kulcsszámot:

B U D A P E S T
2 8 3 1 5 4 6 7

Ez az úgynevezett egyszerű kocka eljárás is igen sok változtatási lehetőséget nyújt. Nevezetesen:

1. változtathatjuk a kulcsszámot, vagyis a hasábok sorrendjét;
2. megváltoztathatjuk a beírás irányát, és végül
3. megváltoztathatjuk a kiírás irányát.

Ezek a változtatások mennyiségtenileg kifejezve igen nagy variációs lehetőségeket nyújtanak.

Hogy ezen a téren milyen lehetőségek vannak, vizsgáljuk csak meg a 2. alatti változtatási módokat. A nyílt szöveget a kockába beírhatjuk a következőképpen:

- a) soronkint balról jobbra és felülről lefelé (mint a fentebbi példában);
- b) soronkint jobbról balra és felülről lefelé;
- c) soronkint balról jobbra és alulról felfelé;
- d) soronkint jobbról balra és alulról felfelé;
- e) soronkint kigyóvonalban, az első sor balról jobbra, a második sor jobbról balra, és így tovább;
- f) soronkint kigyóvonalban az első sor jobbról balra, a második sor balról jobbra és így tovább;
- g) hasábonkint felülről lefelé és balról jobbra;
- h) hasábonkint felülről lefelé és jobbról balra;
- i) hasábonkint alulról felfelé, és balról jobbra;

j) hasábonkint alulról felfelé, és jobbról balra ;

k) hasábonkint kígyóvonalban, az első hasábnál felülről lefelé kezdve ;

l) hasábonkint kígyóvonalban az első hasábnál alulról felfelé kezdve.

Majdnem ugyanennyi a lehetőség a változtatásra a kiírás alkalmával.

Ezeket a változtatási lehetőségeket azért ismertettük, hogy ezáltal is érzékeltessük, hogy még az ilyen aránylag egyszerű rejtjelezési eljárásnál is milyen sokféle variációs lehetőség áll a rejtjelező rendelkezésére. Ezekkel a változtatásokkal szokták fokozni az eljárás biztonságát. A betűkeverő eljárásnak ugyanis az az igen nagy hátránya, hogy a nyílt szöveg betűi változtatás nélkül szerepelnek a rejtjelezett szövegben is, csupán egymáshoz való viszonyukat változtatták meg. Ha tehát valaki ezeket a betűket ismét a helyükre rakja, a titok már nem titok többé.

A kocka rejtjelezésnek ezt a gyengéjét felismerve, a biztonság érdekében szokták alkalmazni az úgynevezett *kettős kocka* eljárást, amelyet az alábbi példában mutatunk be. Ez az eljárás biztonsági szempontból az egész betűkeverő rendszernek legfejlettebb és legkiválóbb módszere. Igen nagy előnye, hogy a könnyen megjegyezhető kulcsszámon kívül a rejtjelezőknek semmiféle feljegyzésre vagy segédletre sincs szükségük, de az is természetes, hogy a két kockába való be- és kiírás az eljárást magát is kissé bonyolulttá és hosszadalmassá teszi.

Kettős kocka.

Nyílt szöveg:

Hétfőn reggel szálljon fel
Triestben a Zárába induló San
Giusto hajóra, anyagot vigyen.

Kulcsszámok:

2, 9, 8, 16, 3, 12, 1, 11, 5, 13, 15, 6, 14, 4, 10, 7

I. kocka.

2	9	8	16	3	12	1	11	5	13	15	6	14	4	10	7
h	e	t	f	o	e	n	r	e	g	g	e	l	s	z	a
l	l	j	o	n	f	e	l	t	r	i	e	s	z	t	b
e	n	a	z	a	r	a	b	a	i	n	d	u	l	o	s
a	n	g	i	u	s	t	o	h	a	j	o	r	a	a	n
y	a	g	o	t	v	i	g	y	e	n					

2. kocka.

2	n	z	t	b	r
9	e	l	j	o	g
8	a	a	a	g	i
16	t	e	g	e	n
3	i	t	g	f	j
12	h	a	e	r	n
1	l	h	l	s	f
11	e	y	n	v	o
5	a	e	n	g	z
13	y	e	a	r	i
15	o	d	z	i	o
6	n	o	t	a	
14	a	a	o	e	
4	u	b	a	l	
10	t	s	r	s	
7	s	n	l	n	

Rejtjelezett szöveg:

l h l s f n z t b r i t g f j u b a l a e n g z n o
 t a s n l n a a a g i e l j o g t s r s e y n v o h
 a e r n y e a r i a a o e o d z i o t e g e n

Csoportosított rejtjelezett szöveg:

shlsf nztbr itgfj ubala engzn otasn lnaaa gielj
 ogtsr seynv ohaer nyear iaaoe odzio tegen

Ebben a példában a következőképpen jártunk el:

1. Kockás papirosra felírtuk a két kocka előre megállapított kulcszámát (az 1. kockának csak a szélességét, a 2. kockának csak a magasságát határozza meg a kulcsszám, egyébként annyi sort írunk, amilyen hosszú a beírandó nyílt szöveg).

2. Az előkészített nyílt szöveget soronként balról jobbra és felülről lefelé beírtuk az 1. kockába.

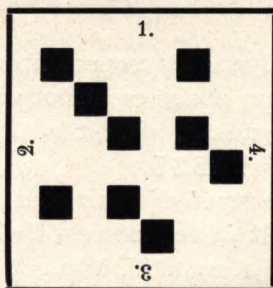
3. Az 1. kocka betűit a kulcsszámok sorrendjében átírtuk a 2. kockába, *hasábonként* felülről lefelé és balról jobbra.

4. A 2. kockából a kulcsszámok sorrendjében balról jobbra kiírtuk a rejtjelezett szöveg betűit.

5. A rejtjelezett betűkből ötös betűcsoportokat alkottunk.

A rejtjel megoldása (déchiffválása) természetesen fordított sorrendben történik. A rejtjelmegfejtő tehát 1. megszerkeszti a két kockát a kulcsszámokkal; 2. a táviratot a 2. számú kockába a kulcsszámok sorrendjében soronként balról jobbra beírja; 3. a 2. kocka betűit hasábonként balról jobbra és felülről lefelé átírja az 1. számú kockába a kulcsszámok sorrendjében hasábonként felülről lefelé; és végül 4. az 1. számú kockába írt betűket soronként elolvasva megkapja a nyílt szöveget.

Mint már mondtuk a betűkeverő eljárásnak sok másféle módszere is van. Egyik ilyen módszere például a *rácossal való rejtjelezés*. Ez tulajdonképpen nem egyéb, mint mechanizált kockarejtjelezés.

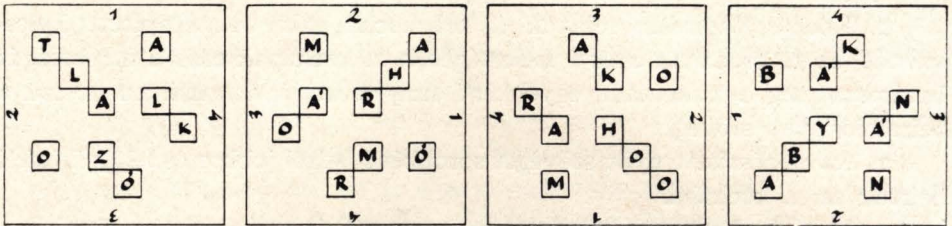
Rejtjelző rács:

A rejtjelző rács egy négyszögletes lap, amelyen «ablakok» (a beárnyékolt négyzetek) vannak. Az így elkészített rácsot egy tiszta papírra fektetjük,

a sarkok helyét megjelöljük és a nyílt szöveget betűnkint az ablakokba írjuk. Amikor az ablakokat teleírtuk, elfordítjuk a rácsot, hogy a következő szám legyen felül, s az ablakokban megjelenő tiszta papírra folytatjuk a nyílt szöveg beírását. Ezt a műveletet a rács mind a négy fekvésében megismételve, az egész kocka megtelik betűvel, s ezeket megbeszélte módon kiírjuk. Például :

Nyílt szöveg:

Találkozó ma három órákor a homokbányában.

A művelet eredményeképp a következő kockát kapjuk :

T	M	A	K	A	A
B	L	Á	K	H	O
R	Á	Á	R	L	N
O	A	Y	H	Á	K
O	B	Z	M	O	Ó
A	M	R	Ó	N	O

Ebből a kockából a rejtjelezett szöveget a megbeszélte módon kiírjuk. Itt például hasábonként jobbról balra és alulról fölfelé, ötös csoportokban írtuk ki.

Rejtjelezett szöveg:

OÓKNO ANOÁL HAÓMH RKKRZ YÁÁAM BAÁLM AOORB T

Megjegyezzük, hogyha ilyen ötös csoportokban elkészített rejtjel-szöveget távirati úton továbbítanak, az utolsó csoportot nem szokták csonkán hagyni, hanem azt tetszésszerinti betűkkel «feltöltik». Például a fenti példa utolsó csoportját is feltölthetjük : **TABZZ**.

A bemutatott rács-hoz hasonló eljárással bármilyen nagyságú rácsot lehet készíteni. Ha azonban a nyílt szöveg mégsem fér bele egy rácsba, a folytatást újra kell kezdeni előlről, az 1. számtól. Viszont, ha a nyílt szöveg nem tölti ki az összes ablakokat, a többit tetszés szerinti betűkkel («töltelékekkel») kell kitölteni. Ilyen töltelék a rejtjelezők nemcsak szükségből szoktak alkalmazni, hanem abból a célból is, hogy ezzel az illetéktelen megfejtőket tévedésbe

ejtsék a betűk száma, a kocka alakja, a keverés rendszere stb. felől. Ezért szoktak a nyílt szöveg közé felesleges betűket, *tölteléket* keverni.

Természetes, hogy ennek az eljárásnak is vannak nehezebb formái és variációi, különféle, bonyolultabb rácsok és sablónok segítségével.

Egy másik módszere a betűkeverésnek a különféle kockázott mértani alakzatba való beírás és a különféle módon való kiírás. Így lehet választani a rejtjelezésre kockázott trapézt, vagy háromszöget és sok más egyebet.

Végül megemlítjük, hogy a folyóiratok rejtvényrovatából ismeretes, lóugrás szerint megfejtendő «sakk-rejtvény» ugyancsak nem egyéb lényegileg, mint a betűkeverés módszerének egyik válfaja.

A helyettesítő rendszer.

Míg az előbbieken tárgyalt rejtjelezési módok a nyílt szöveg betűit megtartva, a betűk összekeverésével érik el céljukat, a rejtjelezés egy másik nagy csoportjába azok az eljárások tartoznak, melyek a nyílt szöveg értelmét az egyes betűk *megváltoztatásával*, vagyis *helyettesítésével* rejtik el. A helyettesítésre a rejtjelező használhat másik betűket, számokat, vagy jeleket.

Nézzük meg ennek a rendszernek legrégebbi képviselőjét, Julius Caesar rejtjelezését :

Julius Caesar rendszere eltolt ábécével.

Nyílt : A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Rejtjel: d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z a b c

Példa: Budapest = EXGDSHVW

Az egyszerű helyettesítésnek ezt a módszerét első alkalmazójáról cézárnak szokás nevezni.

Caesar tehát az egész ábécét egy másik ábécével helyettesítette, melyet a nyílt ábécéhez képest három betűvel (+ 3) eltolt. Ezen a módszeren Augustus császár csak annyit változtatott, hogy a rejtjel ábécét nem d-vel, hanem b-vel kezdte.

Ehhez a régi római rejtjelezéshez hasonló volt a régi zsidó kabalisták titkosírása, az «*atbas*». Az elnevezés maga tartalmazza a kulcsot: a-t-b-s, vagyis a héber ábécé első betűje: az alef (א) helyett az ábécé utolsó betűje thaw (ת) írandó, a második: (ב) beth helyett az utolsóelőtti: sin (ס) és így tovább. Az *atbas* tehát egy egyszerű cézár fordított ábécével, aminek latinbetűs változata ilyen volna :

Egyszerű cézár fordított ábécével:

Nyílt : A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Rejtjel: z y x w v u t s r q p o n m l k j i h g f e d c b a

Példa: BUDAPEST = YFWZKVBH

A cézárnak ez a formája a legkezdetlegesebb rejtjelezési módja, s épp ezért kezdő rejtjelezők rendszerint ezt használják. Igen nagy hibája, hogy ha egy betű megfejtése sikerül, a többi már önmagától adódik. Ezen akartak segíteni a titkos írásnak azok a tudósai, akik nem ábécébe rendezett (plusz, mínusz, vagy fordított stb.) betűsorral, hanem összekevert ábécével, számokkal, vagy jelekkel helyettesítették a nyílt szöveg betűit.

Vegyünk mindegyikre egy-egy példát.

Egyszerű cézár kevert betűkkel.

Rejtjelező kulcs:

Nyílt : A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
Rejtjel: l z t a m r c w d u b o k e x i s f v y g j n p h q

Megoldó kulcs:

Rejtjel: a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
Nyílt : D K G I N R U Y P V M A E W L X Z F Q C J S H O T B
Példa: Budapest = ZGALIMVY

Egyszerű cézár kevert számokkal.

Nyílt:

Rejtjelező kulcs:

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
Rejtjel:
 26 17 23 36 13 31 20 11 29 16 12 24 28 27 14 19 35 32 34 25 18 33 30 22 15 21

Rejtjel:

Megoldó kulcs:

11 12 13 14 15 15 17 18 19 20 11 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36
Nyílt:
 H K E O Y J B U P G Z X C L T A N M I W F R V S Q D
Példa: Budapest = 17 18 36 26 19 13 34 25

A titkosírásnak ezzel a rendszerével gyakran találkozik a vásárló közönség a mindennapi kereskedelmi életben. Főleg kisebb kereskedésekben lehet tapasztalni, hogy minden árun bizonyos jelzések vannak, amelyet csak a kereskedő és alkalmazottai tudnak elolvasni. Ez nem egyéb, mint egy titkos írás, mellyel a kereskedő az árun a beszerzési árat, vagy a legolcsóbb eladási árat jelöli meg.

Erre a célra a kereskedők leginkább az itt ismertetett helyettesítő rendszert alkalmazzák, vagyis a tíz számjegyet (1—0) tíz különböző betűvel, vagy jellel helyettesítik. Leggyakrabban betűvel, mert ezekből könnyen megjegyezhető kulcsszót lehet alkotni.

Egy ilyen kereskedői kulcs például a következő lehet :

Ó B U D A P E S T I
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Ezzel a kulccsal például 2 pengő 50 fillér titkos jelzése az árun : **ibai** ;
19 P 25 fill. = **otba** ; 20 P = **bi**ii, stb.

Itt közbevetőleg megjegyezzük, hogy a kereskedelmi életben — igen okosan — egyre jobban tért hódít az áraknak nyilvános feltüntetése. A vásárló közönségnek jogosan ellenszenves a titkos ármegjelölés, mert azt a benyomást kelti, hogy a kereskedő az eladási árat nem az áru reális értékéhez, hanem a vevő egyéniségéhez vagy fizetőképességéhez képest szabja meg. Ezért vásárol a közönség szívesen olyan korszerű kereskedésekben, ahol az eladási árat minden darabon közérthető módon feltűntetik.

Egyébként a kereskedők fent ismertetett titkosírása egyes államokban üzleti titkot képez, így például Németországban, ahol azt a tisztességtelen versenyről szóló 1896 május 26-i törvény védi.

A betűknek jelekkel való helyettesítése céljából mindenki olyan jeleket szerkeszt magának, amilyeneket akar. Rendszerint különféle írásokból (latin, görög, cirill stb.) vett betűk és írásjelek (§, ? stb.) keverékét alkalmazták. Ilyen például a fentebb már említett magyar cézár, melyet az egyetemi könyvtárban őriznek, s amely állítólag a szabadságharc idején volt alkalmazásban. Ez a következő :

Magyar cézár jelekkel:

<i>Nyílt írás:</i>	a	á	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	ö
<i>Jelek:</i>	A	Á	S	∩	Δ	v	Ψ	q	C		✓	✓	I	11	H	∩	Π
	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z						
	T'	§	p	⊖	⊥	v	∩	w	x	Υ	Ж						

Amint láthatjuk, ez a kezdetleges rejtjelkulcs nagyon nehezen megjegyezhető, s a mellett könnyen összetéveszthető jelekből áll. Ennél sokkal célszerűbbek a Mosse-féle jelek. Ezeket úgy csoportosították, hogy könnyen megjegyezhetőek és mégis világosan megkülönböztethetőek egymástól, rejtjelezés-biztonsági szempontból azonban egyik egyszerű cézár sem jobb a másíknál.

Valamennyi egyszerű cézárnak közös hibája, hogy akár betűkkel, akár számjelekkel, akár jelekkel helyettesíti a nyílt szöveg betűit, nem tudja eltüntetni az egyes betűk előfordulási arányszámát (frekvenciáját), valamint a leggyakrabban előforduló bigrammok és kettőshangzók képét. Ezekből a jelenségekből következtetni lehet a nyílt szöveg szerkezetére, és végered-

ményben a titoknak áruelőjává válnak. Az egyszerű cézárnak ez a fogyatékos-sága arra kényszerítette a rejtjelkulcsok szerkesztőit, hogy rendszerük biztonságát egyre újabb és újabb nehézségekkel fokozzák. Így egy egész sereg helyettesítő rendszerű rejtjelkulcs keletkezett. Ezek legtöbbször azzal igyekeznek kiküszöbölni a fentemlélt fogyatékos-ságot, hogy a nyílt betűknek nemcsak egy, hanem több rejtjel-betű vagy számjel feleljen meg, amelyeket váltakozva lehessen behelyettesíteni. Például egy több számjel-sorral bíró javított cézár :

<i>Nyílt abc:</i>	A	B	C	D	E	stb.
<i>Rejtjelek:</i>	30	31	32	33	32	
	96	95	94	93	94	
	58	59	60	61	62	
	02	03	04	05	06	

Természetes, hogyha ugyanaz a számjel több sorban is szerepel, külön rejtjelekkel kell jelezni, hogy melyik sor értendő, mert különben félreértések keletkeznek.

Miután a rengeteg sokféle módszert mind nem ismertethetjük, bemutatjuk ennek a több-abc-és irányzatnak legfejlettebb formáját, egy olyan táblázatot, amelyben minden egyes nyílt betű helyettesítésére egy egész abc áll rendelkezésre. Ilyen táblázatot a XVI. században szerkesztett először Trithem német apát, majd néhány évvel később hasonló táblázatot de Vigenère Balázs francia diplomata. Mi a túloldali példában a két rendszert egyesítettük úgy, hogy Trithem táblázatához a kulcsvonalon Vigenère betűsorát alkalmaztuk.

A felső sorban, a «nyíltvonalon» levő nagybetűk adják a nyílt abc-t, itt kell egyenként leolvasni a nyílt szöveg betűit, melyeket az alatta levő hasáb valamelyik betűjével helyettesítünk. Hogy melyikkel, azt a kulcsszó határozza meg. A táblázat bal szélén, a «kulcs-vonalon» levő abc arra való, hogy abból kulcs-szavakat lehessen alkotni, melyeknek egyes betűi jelzik a rejtjelezésnél használandó abc-t.

Például, ha a kulcs-szó B u d a p e s t, mellyel ezt a szót kell rejtjelezni, hogy: VESZEDELEM, akkor minden egyes betűt a kulcs-szó betűje által megjelölt más-más sorból rejtjelezzük.

Nyílt szöveg: V E S Z E D E L E M

Kulcsszó: b u d a p e s t b u

Vagyis a v betűnek megfelel a kulcsvonal b sorában X,
 az e « « « « u « Z,
 az s « « « « d « W,
 a z « « « « a « A,

és így tovább, a kulcs-szót mindig újra kezdve, végeredményben «VESZE-DELEM» rejtjelezve = XZWAUIXFGH.

A Tritheim- vagy Vigenère-rendszer.

Nyílt vonal

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a
b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b
c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c
d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d
e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e
f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f
g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g
h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h
i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i
j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j
k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k
l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l
m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m
n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p
q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q
r	s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r
s	t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s
t	u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t
u	v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u
v	w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v
w	x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w
x	y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x
y	z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y
z	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

A táblázat változatosságára nézve jellemző, hogyha véletlenül a Budapest szót «bjxqoxlt» kulcsszóval rejtjelezzük, akkor «BUDAPEST» rejtjelezve = DEBRECEN.

Tritheim apát rendszerében a nyíltvonalon betűk helyett egy számsort (1—26) alkalmaz. Ennél számokban kell megadni, hogy az egyes betűk rejtjelét melyik sorból kell venni.

Ákár betűkkel, akár számokkal adjuk meg a kulcsot, a változtatás

lehetősége igen nagy, de a biztonságot fokozhatjuk a táblázat betöltésének megváltoztatásával.

Ez a több mint négyszázéves rejtjelező rendszer érdekes pályafutásra tekinthet vissza. Ez volt ugyanis az a módszer, amelyet még évszázadokkal később is az «indéchiffable» (megoldhatatlan) jelzővel tiszteltek meg. Hogy Trithem és Vigenère maguk is hittek a rendszer megoldhatatlanságában, az természetes, mert ez minden feltalálónak közös tulajdonsága, de bizonyos, hogy ezt a rendszert valóban sokáig nem tudta senki sem megfejteni. Az 1800-as években azonban a megfejtők ennek a rendszernek a nyitjára is rájöttek, sőt Kasiski 1863-ban tökéletes rendszert dolgozott ki megfejtésére, s ezzel a Trithem megfejthetetlenségébe vetett hit legendává vált.

Annál érdekesebb, hogy a rendszer maga továbbra is széleskörben alkalmazásban maradt. Így például a francia hadseregben «Chiffre indéchiffable» néven még 1871 után is használták. Ugyanez a rendszer volt a lényege annak a rejtjelkulcsnak, amelyet — bár egyéb korszerű eljárások mellett és csak alárendelt jelentőséggel — az olasz hadsereg «Cifrario tascabile» (zseb-rejtjelező) néven még a világháborúban is használt. Ezt a kulcsot csupán az első vonalban használták és akkor is csak ritkán, s az 1916 tavaszi támadás alkalmával nem egy került csapataink kezébe. (*Figl A. i. m. 85. l.*)

Ugyanezen a rendszeren alapult I. Napoleon rejtjelkulcsa, sőt a régi osztrák-magyar hadseregbeli rejtjelkulcs is, amely még a múlt század kilencvenes éveiben is használatban volt, bár itt a rejtjel-ábécék helyett számjegy-párok álltak, ami azonban a lényegen nem változtatott.

Égészen ilyen rendszerrel készült az orosz katonai rejtjelkulcs is, amellyel az orosz hadsereg 1914-ben a háborúba vonult, s ezt használták is egészen az 1914. év végéig. Ez azonban a nehézkes oroszoknak túlságosan bonyolult volt, s ezért visszatértek a még ennél is egyszerűbb közönséges cézárra. Ez a könnyelműség alaposan megbosszulta magát, mert az osztrák-magyar hadsereg a táviratok megfejtése révén minden titoknak birtokába jutott.

Ezt a nevezetes rejtjelkulcsot, érdekességénél fogva, az alábbiakban mutatjuk be.

Orosz katonai rejtjelkulcs.

1. Rejtjelező tábla (chiffráns).

* а б в г д е ж з и к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ъ ю я ъ ы й і *

3	31	61	81	79	57	35	12	56	46	74	37	41	89	43	45	47	7	65	32	59	24	39	38	86	13	84	23	85	62	17	54	58	14	3
1	31	21	81	79	42	56	72	26	83	27	37	61	89	43	28	23	97	13	29	59	36	32	38	73	63	24	64	85	41	17	25	51	46	1
4	15	37	21	64	31	17	67	25	49	69	18	23	35	93	59	86	52	13	46	89	74	98	28	47	72	42	45	24	48	87	34	65	39	4
5	86	92	52	23	18	97	36	13	46	67	54	71	19	14	65	27	93	85	16	79	12	58	76	48	83	34	26	74	62	38	37	29	81	5
6	25	31	17	42	38	13	41	61	23	45	89	15	84	75	48	54	34	73	14	53	37	24	64	18	28	12	95	57	93	78	82	76	27	6
7	41	64	84	43	92	53	85	34	67	71	27	26	46	49	24	58	31	75	18	23	98	29	62	39	42	51	95	65	17	96	13	91	94	7
8	12	56	82	74	13	38	96	54	61	37	83	26	49	68	39	65	57	16	23	95	48	31	78	17	59	73	14	72	98	52	41	53	69	8
2	73	86	31	93	42	56	21	62	19	47	75	61	32	59	28	84	14	71	35	91	87	69	16	13	25	76	89	38	64	94	95	83	29	2

2. Megoldó tábla (dechiffráns).

* 12 13 14 15 16 17 18 19 21 23 24 25 26 27 28 29 31 32 34 35 36 37 38 39 41 42 43 45 46 47 48 49 51 52 53 54 *	
3 ж щ і . . . ъ . . . ю х а у . . е . л ч ц м . о п и р ы 3	
1 . т . . . ъ . . б р ѣ ы з к н у а ц . . х л ч . ъ л о . і . . . й . . . 1	
4 . т . а . е л . в м я з . . . ъ . д . ы н . б . і . ъ . ю у ш ъ и . с . . 4	
5 х з о . у . д н . г . . . ю р . й . . ъ . ж ы ъ н . ш . в . л 5	
6 ъ е у м . в ш . . н ц а . і щ . б . с . . х д . ж г . к . н . . . ф р 6	
7 . ы . . . ъ у . . ф п . м л . ц с . з . . . ш а щ г . н . . о ъ . е . 7	
8 а д ю . т ш . . . у . . м . . . ц . . . к е н ы х н . ъ й з 8	
2 . ш е . ъ . . и ж . . щ . . ц і в н . у . . я к 2	
* 56 57 58 59 61 62 63 64 65 67 68 69 71 72 73 74 75 76 78 79 81 82 83 84 85 86 87 89 91 92 93 94 95 96 97 98 *	
3 з д й ф б ъ . . т к г в . . ъ я ш . н с . 3	
1 е . . ф м . ш ю ж ш г в . н . я с . 1	
4 . . . н . . . г й ж . к . щ . х р ъ ф . о ц 4	
5 . . ц . . ъ . . н к . . м . . я . ъ . ф і . щ . т а . . б е . . . е . 5	
6 . я . . з . . ч т . . о й ъ . . ы ъ п . . . л . . . ю . . . 6	
7 . . р . . ч . б я н . . к . . т в ж й д . і ю ъ . х 7	
8 б с . щ и . . . р . о і . я ъ г . . ч . . н л ф ж . ъ 8	
2 е . . о м з . ъ ц т . а . л ъ й р . б х ю ф . д ъ ы . . . 2	

A rejtjelezés úgy történt, mint a Tritheim (Vigenère)-táblázatnál. A közlemény elején jelezték, hogy hány betűt helyettesítenek egy-egy sorból. Ha például 4—4 betűt adott egy sorral, akkor a nyílt szöveg első négy betűjét az 1. számú rejtjel-számsorból rejtjelezte, a következő négy nyílt betűt a 2. számúból, s ha így mind a nyolc sort kimerítette, újra kezdte az 1. számú számsoron.

Például, egy-egy sorból három betűt véve rejtjelezzük a cári himnusz első sorát:

БОЖ	Е	ЦА	РЯ	Х	РАНИ	
az 1	2	3	4	5	sz. rejtjel-számsorból:	
21	43	72	56	69	73	47 85 24 86 15 35 46

A helyettesítő eljárásnak még egy sereg változata van, amelyek mind a rendszerek biztonságának fokozását célozzák. Természetes, hogy az eljárás bonyolultsága növeli egyrészt a hibaforrások számát, másrészt pedig időben is hosszadalmassá teszi a rejtjelezést. Mind a két szempont igen fontos. Egy véletlenül becsúszó rejtjelezési hiba esetleg az egész közleményt megoldhatatlanná teszi, már pedig bonyolult eljárásnál bőven nyílik alkalom egy-egy hiba elkövetésére. A másik szempont is fontos, mert vannak esetek, amikor hosszadalmas rejtjelezésre egyszerűen nincsen idő.

Vegyük példának a katonai rejtjelezés követelményeit. Könnyű elképzelni, hogy egy bonyolult rejtjelezési eljárás a harc izgalmainak a középpontjában csődöt mond, s az is kétségtelen, hogy a harc gyorsan változó helyzeteiben parancsok és jelentések rejtjelezésére nem állanak órák rendelkezésre. Ennélfogva a katonai rejtjelezésnek egyszerűnek és gyorsnak kell lennie. Miután pedig a gyorsaság a legújabb korban minden téren döntőfontosságú követel-

mény, ehhez a rejtjelkulcsok készítői is igyekeztek alkalmazkodni. Ez az újabb rejtjelezési eljárásoknak egész sorára vezetett, melyeket a következő szakaszban tárgyalunk.

Mechanikus eljárások. Rejtjelező-eszközök, rejtjelező gépek.

Mindazok, akik rejtjelezéssel foglalkoznak, tapasztalták, hogy a rejtjelezés végrehajtása egyik rendszerben több, a másikban kevesebb, de minden esetben nagyrésztben gépies munkát jelent. Ha például a Vigenère táblázattal dolgozunk, akkor előbb le kell írunk a nyílt szöveget, alája kell írunk betűnkint a kulcsszót, a hasáb és a sor metszőpontjában meg kell keresnünk a megfelelő helyettesítő betűt, azt le kell írunk, s végül újra írhatjuk a rejtjelezett szöveget ötös csoportokban. Ez bizony hosszadalmas és időrabló eljárás. Ennek az egyszerűsítését célozzák a rejtjelező eszközök.

Ilyen eszköznek, készüléknek se szeri, se száma! Van közöttük lécs, henger, órára szerelhető körlap, forgókorong, rejtjelező óra stb. stb. A feltalálók ezen a téren különösen termékenyek voltak minden időkbén. A legtöbben azt hitték, hogy egészen eredeti és soha meg nem fejthető rendszert találtak ki. Van ezek között mindenféle anyagból és a legkülönbözőbb formában szerkesztett rejtjelező készülék, melyek még csak fel sem sorolhatók, de erre a kérdés érdemét tekintve nincs is szükség. Ezek a készülékek ugyanis végeredményben nem egyebek, mint valamelyik rejtjelezési rendszernek mechanizált kivitelű alkalmazásai.

Ezeknek a készülékeknek két főalakjuk van, az egyik a tolóléces, a másik a korongalakú kivitel.

Az előbbi nagyjában logarléchez hasonlít, mert nem egyéb, mint kétrészi lécs, melynek egyik része a másikban jobbra-balra tolható. A rögzített részre van felírva a nyílt ábécé, a tolható, mozgó részen pedig egy-két rejtjelező ábécé van feltüntetve. Ezeknek a készülékeknek a lényege tehát vagy egy egyszerű cézár, vagy egy fejlesztett cézár, de sohasem érik el a Tritheim (Vigenère) táblázat biztonságát, ahol tudvalevőleg nem egy-két, hanem 25 ábécé áll a betűhelyettesítésre rendelkezésre.

A korongalakú kivitel ügyesebb megoldás, mint a tolóléces, mert könnyebben kezelhető, de az ismertett rendszerekhez képest rejtjelezési szempontból ez sem jelent újságot. A megoldást ezeknél is a következő alakra lehet egyszerűsíteni. Egy nagyobb korongon egy vagy több rejtjel-ábécé vagy számsor van sugárszerűen elhelyezve. A korong közepén kisebb korong van megerősítve, mely az előbbi középpontja körül forgatható. Utóbbin ugyancsak sugárszerűen van alkalmazva a nyílt ábécé. A rejtjelezési kombináció abban áll, hogy hogyan állítjuk be alapállásba a két korong viszonyát, s hogy milyen módszer szerint cserélgetjük, változtatjuk a rejtjelező korongon levő ábécéket.

Ilyen rejtjelező korongokat újabban a kereskedésekben is árusítanak. Egy olyan korong, melyen például négy rejtjelező ábécé van, tulajdonképpen

egy négyábécés cézár, vagyis a 25-ábécés Tritheim (Vigenère) táblázatnak egy korongalakban elkészített szelvénye. Természetes ennél fogva, hogy biztonsága a táblázatét meg sem közelíti.

Ha a különféle és különböző készülékeket és eszközöket megvizsgáljuk, végeredményben mindegyikről kiderül, hogy a rejtjelezési rendszerek tekintetében semmi újat nem hoznak, sőt rendszerük legtöbbször eléggé kezdetleges, s legfeljebb a rejtjelezés munkájának gépies részét könnyítik meg.

Máskép áll a helyzet a rejtjelező-gépek tekintetében.

Ezek ugyanis a szerkezetük folytán lehetséges óriási számú variáció következtében a rejtjelezés biztonságát olyan magas fokra emelik, és ezzel szemben a rejtjelező munkáját annyira egyszerűsítik és gyorsítják, hogy e szembeötlő két előnyt semmi más rejtjelezési módszerrel nem lehet elérni.

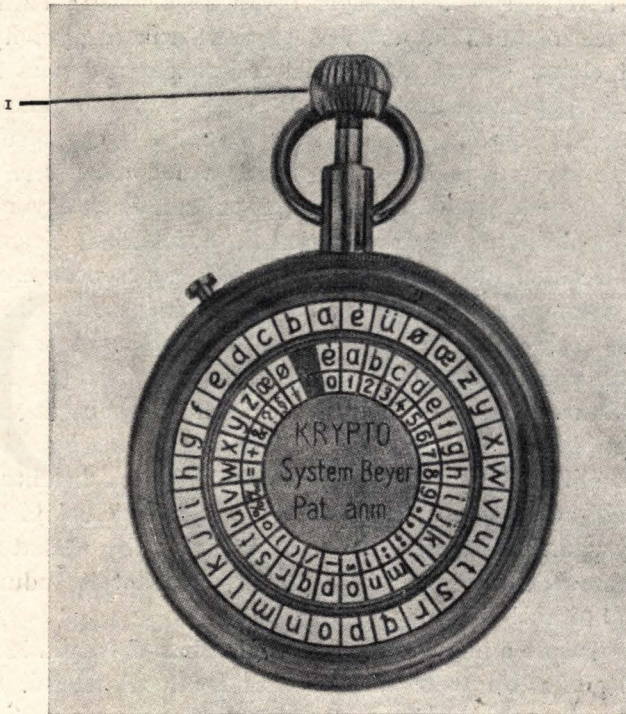
A rejtjelezés gépesítésére való törekvés — ami mindinkább előtérbe nyomul — a legkülönbözőbb gépeket termelte ki, a legegyszerűbbtől a legnagyobb teljesítményig. A találménységnek itt valóban tág tere nyílik. Vannak gépek, melyek csak mechanikai elven alapulnak. Ezek egymáshoz képest sokféleképpen beállítható betűskorongokkal, tárcsákkal, fogaskerekekkel, fogazott betűs-lécekkal dolgoznak. Egy másik gépcsoport ezenkívül már az elektromos áramot is alkalmazza, és már írógépszerű elrendezéssel és alakkal bír. Ha egy ilyen gépen a nyílt betű billentyűjét lenyomjuk az elektromos áram a legváltozatosabb kapcsolások útvesztőjén haladva, felvillantat egy lámpácskát, s ez már a megfelelő rejtjelbetűt világítja meg. A legmodernebb gépek és elektromos írógép mellé önműködő elektromos rejtjelező gépet állítanak, sőt a rejtjelezés szolgálatába beállították már a technika legújabb vívmányait, a képtávírást és a távolbalátást is. A képet letapogató fénysugárnak kulcsszerűen a legkülönbözőbb utakat írhatjuk elő. Ilyen módon nemcsak szöveget, de rajzokat, képeket is tudunk titkosan, rejtjelezve továbbítani!

A gépet szerkesztő a nagy számok birodalmában dolgozik. Meghatározott elemeknek a legnagyobb változtathatóságát igyekszik elérni. Szaknyelven szólva, gépének jellemző adataiban minél nagyobb számot igyekszik kihozni. Ezek a jellemző adatok: a kulcsbeállítási lehetőség, a periodushossz és a periodusszám. E célból a szerkesztés szorosán együtt halad a matematikával. A gép egyes alkatrészei, mint elemek permutálhatók, mások variálhatók, ismét mások pedig kombinálhatók. Egyes elemek változása egy másik elem vagy elemcsoport változásától is függhet. Így alakul ki a nagyszámok szorzata, hatványértéke. Az a cél, hogy a rejtjelezés rendszerét minél bonyolultabbá, s így a kulcs ismerete nélkül, illetéktelen megfejtést minél valószínűtlenebbé tegyük.

Az 1. ábrán megoldást látunk arra, hogyan lehet egy rejtjelezési és megfejtési rendszert zsebóraalakú gépecskében megszerkeszteni.

Két abc-re van szükségünk. Az egyik a nyílt abc, mely számokkal és írásjelekkel is kiegészítve a belső tárcsán, másik pedig, a rejtjelező abc, mely

a külső, nagyobb tárcsán látható. Ha az óra felső részén levő gombot megnyomjuk, akkor a két tárcsa egymással ellenkező irányban egy bizonyos fokig elfordul. Az elfordulást a szerkezetben levő rúgó, az elfordulás nagyságát pedig két kis peckes kerék szabályozza, melynek peckei különböző elrendezésűek. Minden helyzetben egy nyílt betűnek egy rejtjelbetű, majd a gombnyomás utáni elforduláshoz képest egy másik rejtjel betű felel meg. A rúgófeszítés minden gombnyomás után automatikusan megtörténik. A peckes kerek különböző állásai számozva vannak, s a két szám — mint kulcs —

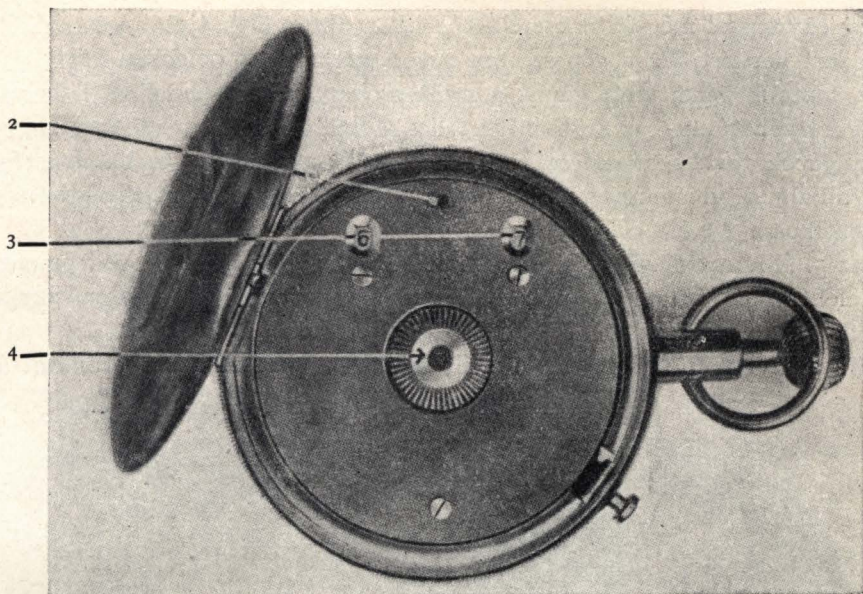
1. ábra.

1. Rejtjelező gomb.

az óra hátlapján beállítható. (2. ábra.) A kulcs másik része két betű, amely azt mutatja, hogy a kétbetűs tárcsát egymáshoz képest milyen kezdeti helyzetben kell használatba venni. A teljes kulcs tehát például 62 g a.

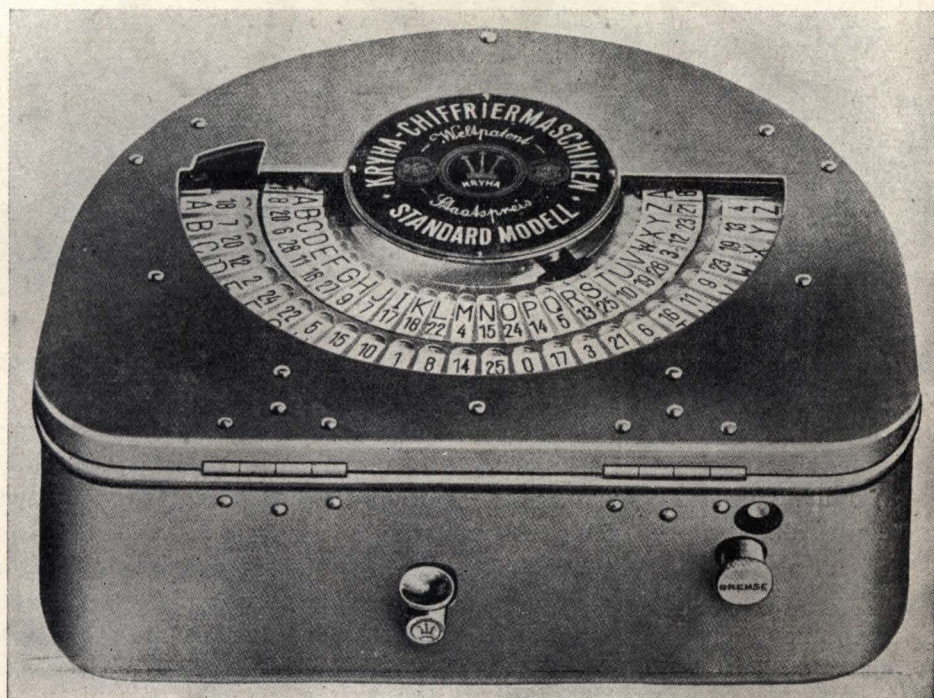
Ez a kis gép bizonyos helyzetből kiindulva 80,910 gombnyomás után kerül megint ugyanabba a kiindulási helyzetbe, vagyis az a szám a rendszer periodushossza.

Hasonló elven alapszik, de nagyobb teljesítménnyel bír a 3. ábrán látható gép. A nyílt betűk külső tárcsája áll, míg a rejtjelbetűk belső tárcsája a billentyű minden lenyomásával szabálytalanul elfordul. A betűk mindkét

2. ábra.

2. A kulcs-számok beállító csapja. 3. Kulcs-számok. 4. A belső tárcsa fordító gombja.

3. ábra.

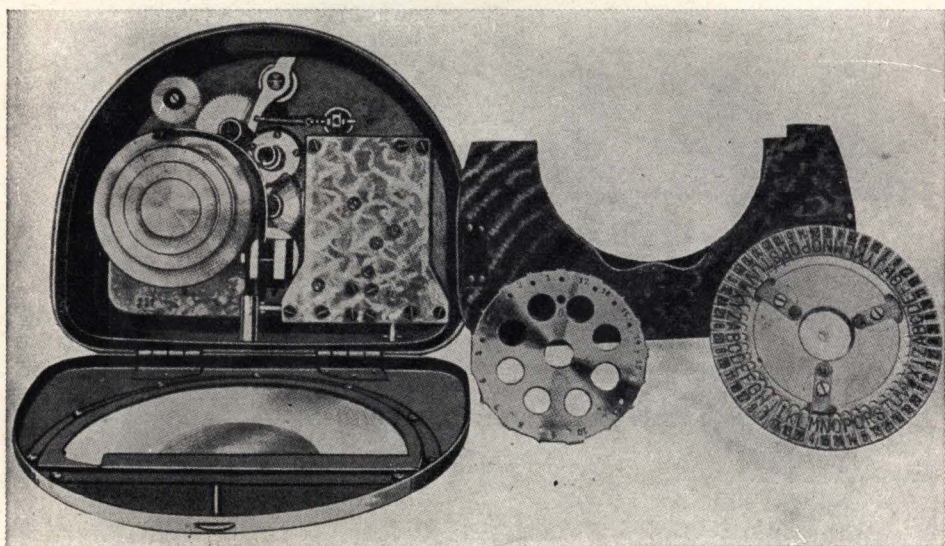
tárcsán egymással még fel is cserélhetők. A 4. ábrán láthatjuk a gép «elkét», a fogazott kereket. Ez a gép szintén rúgós szerkezettel dolgozik.

A fentebb ismertetett gépek a nyílt szövegbetűt mechanikusan helyettesítik rejtjelbetűkkel, az utóbbiakat tehát le kell olvasnunk és le kell írni.

A gépek továbbfejlesztése már ennek a hosszadalmas és hibalehetőségekre alkalmas műveletnek a kiküszöbölését, vagyis a rejtjelezés teljesen automatikussá tételét célozza.

Az 5. ábra a technikának egy csúcsteljesítményét ábrázolja. A legmodernebb elektromos távirógép s egy ezzel szoros kapcsolatban álló automatikusan működő rejtjelezőgép.

Ha a távirógép billentyűin a nyílt szöveget lejtátsszuk, az betűnkint át-

4. ábra.

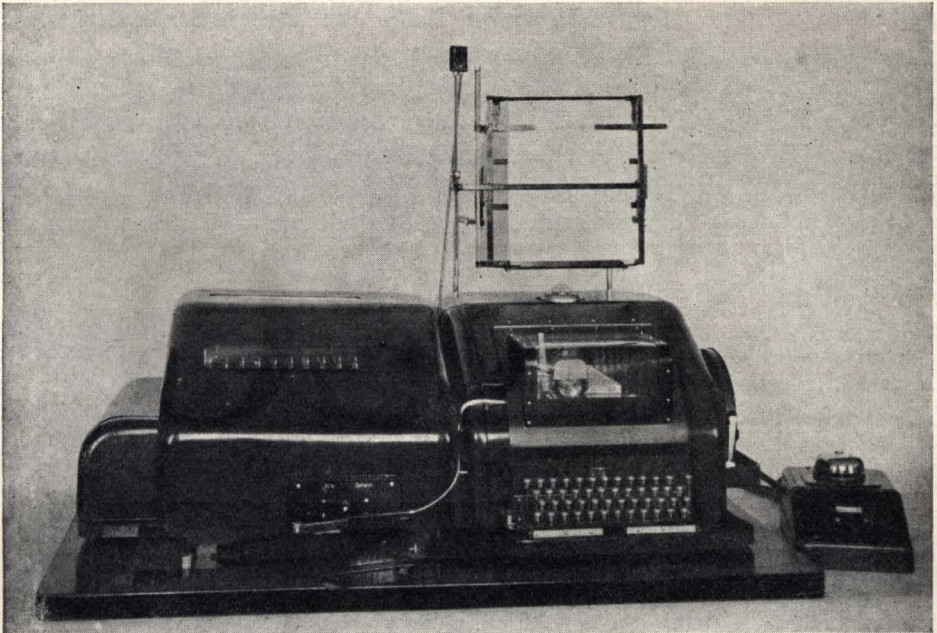
alakul rejtjelezett szöveggé s azonnal meg is jelenik írásban egy papírlapon vagy szalagon. Egyúttal a rejtjelbetűk áramlökései a táviró vezetéken át kimennek az ellenállomásra, ahol azokat egy hasonlóan megszerkesztett gép fogja fel. Ez a gép a beérkező rejtjeleket önműködően átalakítja (déchiff-rálja) nyílt szöveggé, melyet azonnal papírlapra nyomtat, ahol kényelmesen, minden további művelet nélkül elolvasható.

Ez a gép tehát már úgyszólván teljesen kiküszöböli a rejtjelezés és a rejtjelmegfejtés munkáját. Az egyik állomáson lejtátsszák a nyílt szöveget, a másik állomáson pedig folyékonyan olvassák ugyancsak a nyílt szöveget. A pillanatok alatt lefolyó művelet közben pedig megtörténik a rejtjelezés, a rejtjelezett szöveg továbbítása és a megfejtés.

Ennek a gépi rejtjelezésnek a biztonságára vonatkozólag elég, ha meg-

említjük azt, hogy ha a rejtjelezést egy bizonyos kulcsbeállításnál kezdjük, csak 10^{25} betű után érkezünk el újra a kiindulási helyzetbe. Ennek az elképzelhetetlen nagyságú számnak az illusztrálására megemlítjük, hogy, ha 4000 ilyen távírógép egymillió évig szakadatlanul üzemben volna, még akkor is csak 10^{18} jelet tudnának leadni. Ezek a számok, amint láthatjuk, a mindennapi mennyiségekhez szokott fogalmainkat messze felülműlják!

A korszellem tehát a titkosírás terén is győzött. A gépek évszázadában a gondolkodó ember olyan gondolkodás nélkül dolgozó elektromosgépet szerkesztett, amely eróművi berendezésével a kombinációk millióit pillanatok alatt valósítja meg!

5. ábra.

Az elmondottak után joggal kérdezhetné bárki, hogy, ha a gépesített rejtjelezés ilyen tökéletességre emelkedett, mi szükség van akkor a sok más, mindenféle rendszerre? Hiszen nem kell más, mint egy gépet beállítani az irodába, s a kérdés már meg van oldva. Használják még egyáltalában más rendszert, mint a gépet?

Hogyne használnának! A diplomáciában, a hadseregekben, a kereskedelmi életben, de főleg az illegitim rejtjelezők köreiből még ma is minden elképzelhető rendszer és módszer alkalmazásban áll. Hogy a kémek és az összeesküvők nem vásárolhatnak és nem vihetnek magukkal titkos útukra rejtjelező gépeket, azt mindenki beláthatja. Annak pedig, hogy az állami és magánintézmények nem térnek át a géprejtjelezésre, több oka is lehet. Egy-

részt még talán a bizalmatlanság. Sokan még most sem akarnak hinni a gépnek. Legnagyobbbrészt azonban a gép jelentékeny beszerzési ára az akadály. Ez ugyanis ma még olyan nagy összeg, hogy a leggazdagabb államok sem vásárolják meg valamennyi rejtjelezéssel dolgozó szervük részére. Katonai célokra drága s ezenkívül már terjedelménél és súlyánál fogva is csak korlátozott mértékben, a felső vezetés szolgálatában alkalmazható. A csapatok ezentúl is a jól bevált kézi rejtjelezést fogják alkalmazni.

A diplomáciai szolgálatban és a kereskedelmi életben viszont az idők folyamán egy kényelmes és olcsó rejtjelezési rendszer alakult ki, mely a célnak teljesen megfelel, s amelyet a következőkben fogunk ismertetni. Ezt a rendszert még valószínűleg nagyon sokáig megtartják, s a rejtjelezés általános gépesítése egyelőre még a jövő zenéje. Talán ezen a téren is alkalmazhatjuk Flammarion Kamilnak azóta beteljesedett jóvendölését a repülés problémájának megoldásáról: «Amikor a technika annyira fejlődik — mondotta — hogy egy lóerő előállítására elég lesz egy narancs térfogata, a repülés nem probléma többé!» Ugyanígy elmondhatjuk mi is, hogy a rejtjelezés általános gépesítése majd csak akkor fog megvalósulni, ha a rejtjelezőgépek nem lesznek nagyobbak — és nem sokkal lesznek drágábbak — mint egy narancs !

Rejtett írások.

Meg kell emlékeznünk a titkosírásoknak még egy ágazatáról, nevezetesen a rejtett írásokról. Ez alatt nem a ruházatban, használati tárgyakban, különféle eszközökben elrejtett közleményeket értjük, mert ezekben az esetekben nem az írást rejtik el, hanem a papírt, s erről könyvünk más helyén emlékeztünk meg.

Rejtett írásnak nevezzük azt az érintkezési módot, amely nem árulja el, hogy titkosírást tartalmaz.

Vannak ugyanis olyan elemek és szervezetek, amelyek törvényellenes működésük miatt nem élhetnek a rejtjelezett táviratozás jogával, sőt a maguk és a szervezet biztonsága érdekében egymásközi összeköttetésüket is titkolniok kell. Katonai, politikai, ipari és kereskedelmi kémeknek és a titkos szervezetek tagjainak (kommunisták, anarchisták stb.) rejtjelezett levelezése még megfejtés nélkül is ellenük bizonyít vagy legalábbis gyanút kelt.

Magától értetődik, hogy a különféle bűnözőknek is ugyancsak érdekük, hogy összeköttetések titokban maradjanak, tehát ezek is rendszerint valamilyen rejtett írással leveleznek. De különösen nagy mesterei a rejtett írások alkalmazásának a börtönök lakói, akik a legképtelenebb utakon és módokon igyekeznek kijátszani a külvilággal való érintkezés tilalmát.

A rejtett írások közül elsőnek említjük a *rejtett értelmű írásokat*, vagyis a levelezésnek azt a módját, amikor az eredeti, nyílt szöveget egy másik, de ugyancsak értelmes szöveggel helyettesítik. Az ilyen helyettesítés végtelen sok lehetőséget nyújt, mert hiszen minden értelmes mondat jelenthet bármely

más értelmes mondatot, ha erre nézve a két fél megállapodott egymással. Azonban épp ez a megállapodás okoz nehézségeket, mert alig lehet elképzelni olyan megállapodást, amely bármilyen előfordulható közlemény értelmének elrejtésére módot nyújt. Ez a módszer tehát inkább csak alkalmi üzenetekre használható, amikor a felek már előre tudják, hogy milyen üzenetek lehetségesek.

Egy másik, régi, sokszor használt és sokszor leleplezett módszer: a *pontozás*. Ez abban áll, hogy egy ártatlan tartalmú írás, mondjuk egy újságlap, bizonyos betűit megjelölik, s így rejtik el a nyílt szöveget. Például ezt az üzenetet: „**Nyomodon vannak, menj azonnal Vácra.**” El lehet rejtetni az alábbi szövegben úgy, hogy a nyílt szövegnek megfelelő betűk alá egy-egy pontot tesznek.

ŐSZI RAGYOGÁS

IRTA: ZSINDELY FERENC

Erdőre, mezőre mihelyt rákopogott a nyár, egyszeriben szorgos műhelyekké komolyodtak a szerelmes tavasz milliárd illatozó kis ágyvasházai. Folyik azóta a sürgős, láthatatlan munka szakadatlanul. Járnak a pirinyó fűrészek, csattognak az ollók, öltöget a tű és dobog a kalapács, lüktet a munkára fogott világ meghajszolt szívverése.

Rengeteg a dolog nyáron. A jövődönék ilyenkor készül el az útravaló keletgyéje. Nem lehet tréfára venni, belőle lealkudni, ezt a babramunkát nem szabad elnagyolni. Most nagyobbról van szó életnél s halálnál is.

Minden szem díó körül előbb keserű dús párnát kell kárpitozni. Azután megácsolni a sok kis barna bölesöt rendre, beléjük a tejes habtestecskéket finoman kifaragni, reájuk fészes, sárga ruhácskát szabni.

Ki kell méricskélgni a körték karcsú vonalát apróra és kiesztergyályozni pontosan. Az almákat megfestegetni szép farkára zölddel, pirossal, arannyal, a kőkényt ellenben ultramarin kézzel. A szőlőgerezdek kemény sörétjeit mézzel fűyatni tele, hogy fűrtbe kötve duzzadjanak, mint az elröppenő mámor rózsaszín, játékos léggömböcskéi.

Amíg itt a nyár, addig bizony két kézzel kell a dolgot megfogni és teljes buzgalommal. Mindenkinek ezer a feladata, a hitvány dudvának is, és ilyenkor a legtáncosabb

A betűket túvel is meg lehet jelölni úgy, hogy a puha alapra fektetett papiroost a megfelelő helyen átszúrjuk. Az ilyen írást az ablakra fektetve könnyebb elolvasni. Nagy hibája ennek a pontozásnak az, hogy a szükséges betű, különösen a ritkábban előforduló, a szövegben nem mindig áll rendelkezésre, s egy x -ért vagy egy q -ért egész hasábokat kellene átböngészni. Ilyenkor más betűket ($x = ksz$, $q = kv$ stb.) használnak.

Az írásrejtők természetesen nem álltak meg ennél az egyszerű pontozásnál, hanem mindenféle más változattal igyekeztek megfejthetlenné tenni.

Az írás elrejtésének egy másik módja az ortografikus (helyesírási) módszer, amelynél egy látszólag közömbös szövegben sajtóhibák vannak, illetve helytelen betűket alkalmaznak. Ezeket a nyílt szavakba beültetett helytelen betűket kell elolvasni, hogy a rejtett szöveget megtudjuk.

Ennél a kezdetleges módszernél ügyesebb a grafológiai rendszer, melynél a kézírással írt szöveg egyes betűinél valami kevésbé feltűnő jellegzetes vonást alkalmazunk, például a rendes folyóírás közben egyes betűket a sor alól kezdünk vagy a betű végét a sor fölé hanyagul visszakanyarítjuk stb.

Előfordult már olyan rejtett írás is, amikor az üzenetet Morse-jelkkel, tintával írták valamilyen fonalra, s azután felcsavarták. Mások, az ó-mexikói csomóírás mintájára, fonalakon vagy különféle rojtozásokon alkalmazott csomókkal továbbították titkos üzeneteiket.

A titkolódzók e tekintetben is rendkívül találékonyak voltak s a játék-kártyától a hangjegy-írásig a legképtelenebb eszközöket alkalmazták titkaik továbbítására. Ezeknek a módszereknek a biztonsága épp az eszközök szokatlanságában és változatosságában rejlik.

A szótagonkinti és szavankinti rejtjelezés. Kulcstáblák és kódexek.

Mint már fentebb is hangsúlyoztuk, az eddig tárgyalt betűnkinti rejtjelezési rendszerek alatt nem a rejtjelezett szöveg alakját értettük. Éppúgy a következőkben ismertetendő szótagonkinti és szavankinti rejtjelezés sem azt jelenti, hogy a rejtjelezett szöveg szótagokból vagy szavakból áll, hanem olyan eljárást, amellyel a nyílt szövegből nem betűket, hanem szótagokat, szavakat, sőt egész kifejezéseket (mondatokat) egy rejtjellel ültetünk át.

A rejtjelezésnek ez a módja is — éppúgy, mint a mechanizálás — abból a törekvésből fakadt, hogy a rejtjelező eljárás hosszadalmasságát csökkentse. Mióta Amerikában kitalálták azt, hogy «az idő pénz», minden vonalon időmegtakarításra törekednek. Ennek a törekvésnek a jelei mutatkoztak már az eddig ismertetett rendszerek egyik-másikánál is. Így például a cézár-rendszerrel vannak olyan módszerek, melyek bővített nyílt-ábécével dolgoznak, vagyis nemcsak egyes betűket, hanem a gyakrabban előforduló bigrammokat is tartalmazzák. Ezeknél tehát nem egy, hanem két betűt helyettesít egy rejtjel.

Ezt az irányzatot mélyítették és dolgozták ki a rejtjelezők főleg a katonai, diplomáciai és kereskedelmi rejtjelezés követelményeinek megfelelően.

Mint már kifejtettük, a katonai rejtjelezésnek egyszerűnek és gyorsnak kell lennie. Ennek a követelménynek igen jól megfelel a *kulcstábla* néven ismeretes rejtjelező eljárás. Hosszadalmas magyarázat helyett példaképpen alább közlünk egy egyéni összeállítású kulcstáblát. Magától értetődik, hogy katonai műszavak és rövidítések helyett felvehettünk volna kereskedelmi szakkifejezéseket is, mert hiszen a kulcstábla lényege éppen az, hogy valamely foglalkozási ág leggyakrabban használt kifejezéseit készen tartalmazza, s ezáltal éri el a rejtjelezés lényeges meggyorsítását.

Egyszerű tábla katonai rövidítésekkel.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	V
R	a	á	ab	ac	ad	af	ag	ah	aj	ak	al	ala	alt	am	an	ap	áp	ar	árk	as
P	at	av	az	b	ba	bal	be	bi	bizt	bo	ból	ből	bu	c	ca	ce	ci	co	cs	csap
O	csop	csó	cu	d	da	dd	de	del	di	dk	dny	do	du	e	é	ea	eb	ec	ed	ef
N	eg	eh	ej	ek	el	elg	em	en	eog	eő	eörs	ep	er	es	és	et	étk	eü	evéd	ezds
M	ezr	f	fa	fe	feld	fi	fo	fő	fu	g	ga	gáz	ge	gh	gi	gk	go	gp	gsz	gy
L	gya	gyá	h	ha	háp	hárp	hds	hdt	he	hi	hir	hk	ho	hop	hór	hu	i	ic	ib	
K	if	ig	ih	ij	ik	il	im	in	intk	ip	ir	is	it	iv	ij	j	ja	je	ji	jkfa
I	jmű	jo	jobb	jör	ju	k	ka	kat	ke	ki	ko	kp	ku	kül	l	la	le	leg	lgv	li
H	lo	lov	lősz	löv	lság	lu	ly	m	ma	magp	má	máll	me	megk	mé	mi	mo	mu	mű	n
G	na	ne	ni	no	nu	ny	o	ob	oc	od	of	og	oh	oj	ok	ol	om	on	op	or
F	os	oszl	ot	ov	oz	ö	ök	ön	p	pa	pc	pcs	pe	pi	pk	po	pság	pu	r	ra
E	rád	re	rep	ri	ro	ról	ről	ru	s	sa	se	sgt	si	so	su	sz	szak	szd	t	ta
D	tar	tart	tád	táv	távi	te	ti	to	törs	tu	tü	u	ub	uc	ud	uf	ug	uh	uk	ul
C	um	un	up	ur	us	ut	uv	uz	ü	üld	üp	ütk	v	va	val	vá	vdd	ve	vel	vez
B	véd	vi	vk	vkf	vo	von	vör	vu	z	za	zár	ze	zi	zlj	zo	zu	zs	:	—	
A	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	.	,	!	?	()	„	”	+	.

Példa felülről és balról rejtjelezve: *Nyílt szöveg*: 4. század a támadást folytatja. = 4. szd. tád-t. folytatja.

Rejtjelezett szöveg: EATB TECD VBUE GMGH VEUE SKVA.

Az egyszerű tábla természetesen számjeles is lehet, vagyis a bal szélső és a legfelső sorban levő rejtjelek számjelekből is állhatnak. Ebben az esetben azonban a kulcstábla terjedelme legfeljebb 10×10 hellyel bírhat, miután csak tíz (0—9) számjegy van. A fenti példában alkalmazott betűjeles rendszer terjedelme ennél fogva még nagyobbítható 26×26 betű teljes kihasználásáig.

A biztonság fokozására többféle változtatás tehető. Így például a tábla jobb és alsó szélére is lehet rejtjeleket írni, s ebben az esetben (megbeszélés szerint) lehet használni a felső és bal, a felső és jobb, az alsó és bal, az alsó és jobb rejtjelsávot vagy mindegyiket megfordítva. Sőt azt is megteheti a rejtjelező, hogy tetszés szerint összedobált rejtjel-ábécéket készít a táblára ráilleszhető sávokra, s ezeket meghatározott időnkint, esetleg közleményenkint váltogatja. Az utóbbi esetben természetesen magában a közleményben kell a többi között olyan betűcsoportnak lennie, mely a használandó rejtjelsávok megjelölését adja. Ezek és más egyéb változtatások azt a célt szolgálják, hogy az áruoló ismétlődéseket lehetőleg teljesen kiküszöböljék.

Ennek a rendszernek továbbfejlesztése a *két-, három- és többsoros* egyszerű tábla. Ezen az értendő, hogy a tábla balszélén levő rejtjelbetűnek nemcsak egy nyílt értelem felel meg, hanem kettő, három vagy több. Ebben az esetben természetesen a két rejtjelbetűn (sor + hasáb) kívül még egy betűnek kell lennie a rejtjelcsoportban, amely a felső, középső vagy alsó sorban foglalt értelem alkalmazását jelzi. Ez az eljárás tulajdonképpen két, három, stb. tábla anyagának egy táblában való egyesítése, s a könnyebb kezelhetőségen kívül — távirati közlések esetén — megtakarítási célokat is szolgál.

Egyes foglalkozási ágakban vagy szakmákban használatosak olyan kulcstáblák, amelyek az illető szakmának összes műszavait, szakkifejezéseit tartalmazzák. Ezek annyira bővíthetők, hogy egy táblába bele sem férnek, hanem az anyagot több táblára kell elosztani, úgyhogy valóságos kulcstáblázat-könyvek keletkeznek.

Azok a rejtjelezők, akik rejtjelezett közleményeiket távirati úton szokták továbbítani, a rejtjelezéshez szívesen használnak rejtjelező szótárakat, úgynevezett kódexeket. Ez a kódex- vagy könyvrejtjelezés nem egyéb, mint helyettesítő eljárás, amikor a nyílt szövegből nemcsak szavakat, hanem néha egész mondatokat is egyetlen rejtjellel tudunk átültetni. A helyettesítésre használhatunk számokat vagy betűket. A számjeles táviratokkal szemben a betűjelesek határozottan előnyben vannak. Egyrészt azért, mert a számok táviratozásánál a sok, egymáshoz hasonló Morse-jelbe könnyebben csúszhat be tévedés. De ha ezt a hátrányt a rádió gépvevő berendezés kiküszöböli is, akkor is megmarad a főszempont, a betűjeles táviratok olcsóbb volta.

A rejtjeltáviratok díjszabását ugyanis nemzetközi megállapodások szabályozzák. A legutóbbi ilyen megállapodás 1924. szeptemberében történt Brüsszelben. Ennek a határozványai szerint számjeles táviratokban legfeljebb öt számból álló csoport számít egy díjszónak. Ezzel szemben a betűjeles táviratokban egy díjszónak számít minden olyan tízbetűs csoport, amely-

ben legalább három magánhangzó van (ez az úgynevezett «kimondható» rejtjel). Miután pedig a rejtjelezés szempontjából egészen mellékes, hogy a rejtjelező számokkal vagy betűkkel dolgozik, érthető, hogy a gyakorlatban egyre inkább a betűjeles kulcsok hódítanak tért, mert így a távirati költségekben 50 százalékos megtakarítást lehet elérni. Az előbb említett és «A» kategória névvel jelölt rejtjeleken kívül, díjszabás szempontjából van még egy «B» kategória is, nevezetesen azok a rejtjelek, amelyek a magánhangzókra való tekintet nélkül öt tetszésszerű betűből állanak (ezek az úgynevezett «ki nem mondható» rejtjelek). Bár ezekért Európán belül egy díjszónak 75 százalékát, az Európán kívüli államokban $66\frac{2}{3}$ százalékát számítja a táviróhivatal, végeredményben mégis 50 százalékkal, illetve $33\frac{1}{3}$ százalékkal drágábbak az «A» kategóriánál, minthogy a «B» kategória csoportjai csak öt betűből állanak.

A rejtjelkódex nem egyéb, mint szótár, amely egyes betűket, szótagokat, szavakat vagy gyakrabban használt egész kifejezéseket tartalmaz. Az oldalak egyik hasábján állanak a nyílt szavak, mellettük a másik hasábon a rejtjelek.

Ha a rejtjelkódexbe a szavakat abc sorrendben írjuk be, mint ahogy például egy szótárban állanak és az elején kezdve folyószámmal számozzuk meg őket, akkor az úgynevezett abc-és kódexet nyerjük. Például:

c	1132	célzás	1141
ca	1133	célzatos	1142
cáfol-at	1134	cenz-or, -ura	1143
cár	1135	centi-	1144
ce	1136	cercle	1145
cég	1137	cérna	1146
céh	1138	ch	1147
cél-szerű	1139	Chamberlain	1148
céltalan	1140		

Ennek az az előnye, hogy a rejtjelezéshez és a rejtjel megoldáshoz egyaránt egy könyv elegendő.

Ugyanilyen rendszerű kódexet betűrejtjelekkel is készíthetünk úgy, hogy a betűrejtjelek is abc sorrendben vannak megalkotva, tehát a megoldásnál abc sorrendben éppúgy felkereshetők, mint a rejtjelezésnél a nyílt szavak.

Ez a kényelmes rendszer azonban a rejtjelezőnek nem nyújt elég biztonságot. Az abc-és rendszer ugyanis olyan értékes támpontokat nyújt a rejtjelek illetéktelen megfejtőinek, ami a titoktartás szempontjából egyáltalában nem kívánatos. Éppen ezért ezeket az abc-és rendszereket ma már inkább csak a kereskedelmi életben használják, ahol az olcsóságnak nagyobb szerepe van, mint a titok megőrzésének, s ezeket bárki megvásárolhatja.

Ilyen például a Slater-féle rejtjelkulcs (Slater's Telegraphic Code); betű-

soros angol szótár, melynek szavai ötszámjegyű folyószámmal vannak megszámozva. A szótár az «a» betűnél kezdődik (rejtjele: 00001) és Zürich szóval végződik (25000).

A kereskedelmi élet követelményeinek sokkal jobban megfelel a Lewerendt-féle rejtjelező-könyv (Telegramm-Schlüssel Code Lewerendt), amely fogalomcsoportok szerint rendezve (árúk, cégek, ajánlatok, szállítás stb.) egész mondatokat helyettesít egy-egy rejtjellel. Így például ez a rejtjel: „**gezny**” a következő mondatot jelenti: «*Ha az ellen-ajánlat nem tér el túlságosan a mienktől, valószínűleg el fogjuk fogadni.*» Miután pedig csak két rejtjelcsoport számít egy távirati díjszónak, nyilvánvaló, hogy ez a rejtjelező-könyv az üzleti táviratváltást lényegesen olcsóbbá teszi. A rejtjelek öt betűből állanak, s ABAIM-től, ZYFAB-ig betűrendben vannak felsorolva.

Az újabb rejtjelező-könyvek közül megemlítjük a Mosse-féle rendszert (Rudolf Mosse Code). Ez is azon az elven épül fel, hogy az üzleti levelezés megszokott és kialakult kifejezési módjait egy-egy rejtjel fejezze ki, szókinccse azonban mástermészetű táviratok rejtjelezését is lehetővé teszi. A rejtjelek ennél a rendszernél is öt betűből állanak elmés összeállításban ABAAL-tól ZYZYF-ig betűrendben, s az egész könyv összesen 109,800 pozíciót tartalmaz.

Az itt felsorolt rendszerek mind betűrendesek, tehát ugyanazon könyv a rejtjelezésre és a megoldásra egyaránt használható.

A diplomáciai és a katonai titkokat rendszerint kevert szókinccsel bíró rendszerrel rejtjelezzik.

Ehhez a rendszerhez két könyv szükséges, az egyik a rejtjelező-könyv («chiffráns»), a másik a «megoldó» könyv («déchiffráns»). A rejtjelező könyvben abc-és sorrendben állanak a nyílt szavak, s mellettük a tetszésszerűen módon, rendszertelenül összekevert rejtjelek (számjelek vagy betűjelek). A megoldó-könyvben, számjeles rendszereknél folyószám szerint, betűjeles rendszernél abc-és sorrendben állanak a rejtjelek, s mellettük a nekik megfelelő és természetesen ugyancsak rendszertelenül összekevert nyílt szó mint megfejtés. Kétségtelen, hogy biztonság szempontjából ez az utóbbi rendszer messze felülmúlja az abc-és rendszert. A kevert szókinccsel bíró rejtjelező könyvek felépítését az alábbi példán mutatjuk be.

Rejtjelező-könyv.

Megoldó-könyv.

m	2142	0014 vend, -vidék
ma	5711	0015 hasz-on, -nos
MacDonald	0023	0016 láb
Macedonia	9248	0017 de
Madrid	0172	0018 zavar, -ó
mag	4465	0019 Quai d'Orsay
magam	4291	0020 tanács, -ol, -os

magán	0312	0021 f
magánbeszélgetés	8002	0022 határidő
magántulajdon	5664	0023 MacDonalld
magánügy	1729	0024 ügyes, -en, -ség
magas-an	8350	0025 pont (.)
magas, -lat, -rangú	2536	0026 alap, -ján
magasztal, -ás, -ó	9763	0027 hadsereg
magatartás	1117	0028 bal
magaviselet	3297	0029 -ság, -ség
mágnás	3800	0030 olaj
magyar-ul	6959	0031 csak
magy. kir.	7000	0032 először (I.)
Magyarország, -i	6578	0033 (jelen idő, egyes-
stb.		stb. szám, 3. személy).

Lássuk most, hogy mi a terjedelme és milyen a felépítése egy rejtjelező könyv szókincsének. A terjedelem tekintetében a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy néhány ezer szónál többet még a legfejlettebb nyelvek sem igen használnak, így tehát egy három-négyezer pozícióból álló kódex bőségesen elegendő volna. A rejtjelkódexek azonban rendszerint több pozícióval bírnak, mert ezáltal használhatóságuk lényegesen fokozódik. A Western Union nevű amerikai kereskedelmi kódex egymagában 380,000 pozíciót tartalmaz, ez azonban már a kezelhetőség rovására megy. Ha a kódex minden lapjának megjelölésére két számjegyet veszünk számításba, és ugyancsak két számjegyet az egyes oldalakon levő sorok megjelölésére, akkor 00 oldaltól a 99-ik oldalig 100 oldal áll rendelkezésünkre és minden oldalon 00-tól 99-ig 100 pozíció. Ezek szerint tehát egy négyjegyű rejtjelkódexben 10,000 pozíció áll a rejtjelező rendelkezésére, 0000-tól 9999-ig. Öt-számjegyű rendszernél ez a szám már 00000-tól 99999-ig, százezerre emelkedik.

Ezeknek a pozícióknak a betöltése tekintetében az a törekvés, hogy egy-egy rejtjellel minél hosszabb nyílt szöveget tudjunk kifejezni. Ezért szerepelnek a rejtjel-könyvben mindazok a kifejezések, melyek az illető forgalomban gyakran előfordulnak. Például ilyen kifejezések, mint: «hivatkozással legutóbbi táviratára», vagy «írásbeli jelentésemet futárral küldöm» stb., stb. A rejtjelezőkönyv egyes szavai úgy is fel lehetnek véve, hogy a szó tövéhez kötőjellekkel két-három képzőt is fűznek. Például: megegyez-ett. A rejtjel megoldója az ilyen képzős szavakból vagy értelem szerint választja ki a megfelelőt, vagy pedig, — ha tévedés lehetséges — a rejtjelező külön erre való rejtjellel jelzi, hogy melyik alakot kell használni. Miután minden előfordulható szót (például földrajzi és személyi neveket stb.) a kódexben nem lehet felsorolni, a szavakon kívül minden lehetséges szótagot és betűt is felvesznek, hogy az ilyen neveket szótagonként rejtjelezhessék. Ilyen esetben a legtöbb kódex külön rejtjelet tartalmaz annak megjelölésére, hogy egy

szótagonként rejtjelezett szó következik. Az ilyen figyelmeztető rejtjeleket rendszerint a kódex elején, a használati utasításban csoportosítják és megmagyarázzák.

Mióta a rejtjel-táviratok díjszabását a fentebb ismertetett módon nemzetközi határozattal szabályozták, azóta a számjeles táviratokat is át szokták írni betűjelekre. Ez igen egyszerű eljárással, például az alábbi átíró-táblázattal történhetik.

Átíró-táblázat.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	ba	be	bi	bo	bu	ca	ce	ci	co	cu
1	da	de	di	do	du	fa	fe	fi	fo	fu
2	ga	ge	gi	go	gu	ha	he	hi	ho	hu
3	ja	je	ji	jo	ju	ka	ke	ki	ko	ku
4	la	le	li	lo	lu	ma	me	mi	mo	mu
5	na	ne	ni	no	nu	pa	pe	pi	po	pu
6	qa	qe	qi	qo	qu	ra	re	ri	ro	ru
7	sa	se	si	so	su	ta	te	ti	to	tu
8	va	ve	vi	vo	vu	wa	we	wi	wo	wu
9	xa	xe	xi	xo	xu	za	ze	zi	zo	zu

Amint látjuk, a táblázatban minden kétjegyű számnak (az 1. a balszélről, a 2. a felső sorról véve) megfelel egy mássalhangzó és egy magánhangzó. Az átírás úgy történik, hogy a távirat két-két ötös számcsoportját összevonják, s az így keletkező ötször két számjegyet a metszőpontban levő betűkkel helyettesítik. Írjuk át például a következő számcsoportokat a fenti táblázat segítségével :

18923 11919 91576 55375 00752 33072
 foxijefufu xepiranota batagojasi

A fenti hat díjszót tehát ezzel az egyszerű művelettel három díjszóba vontuk össze. Ha meggondoljuk, hogy egy-egy diplomáciai távirat esetleg több száz szóból áll, s hogy — különösen tengerentúli viszonylatban — a távirati díjak igen magasak, a megtakarítás egyáltalán nem lebecsülendő összeget jelent, eltekintve attól, hogy az átírás egyidejűleg bizonyos mértékig a rejtjelezés biztonságát is fokozza.

Ez utóbbi célra azonban a rejtjelezőnek más, komolyabb módok is állnak rendelkezésére, nevezetesen a különféle *fátyolozási eljárások*.

Fátyolozáson értjük a rejtjelek alakjának, külső képezésének megváltoztatását, oly módon, hogy nem az eredeti rejtjeleket továbbítjuk, hanem a

megváltoztatottakat. Ennek célja az, hogy a rejtjelek ne legyenek felismerhetők, s hogy ezáltal a megfejtőknek semmi támpontjuk se maradjon.

A fátyolozás történhetik 1. áttétel (transponálás), 2. átalakítás (transformálás), 3. számjeles rejtjeleknél számtani műveletek által.

1-hez. Az eredeti rejtjelek áttétele alatt értünk minden olyan műveletet, midőn a rejtjeleket vagy azok tagjait (az egyes betű- vagy számjeleket) eredeti helyükről máshová helyezük át. Az áttételre alkalmas a betűkeverésnél ismertetett bármelyik eljárás, amellyel a már egyszer rejtjelezett szöveget újból átkulcsoljuk. Ilyen eljárással teljesen ki lehet küszöbölni a rejtjelezett szövegben előforduló ismétléseket, de természetesen egy újabb művelet munka- és időtöbbletet s egyben hibaforrást is jelent.

Ilyen áttételt lehet alkalmazni a kódex-rejtjelezés biztonságának fokozására is. Tegyük fel például, hogy egy négyszámjegyű kódex rejtjeleit az egyes tagok sorrendjének megváltoztatásával fátyolozzák, vagyis meghatározzák azt, hogy a rejtjeleket nem abban a sorrendben kell olvasni, ahogy a táviratban szerepelnek, hanem bizonyos más, megadott sorrendben. Ebben az esetben már négy számnál is a következő variációk lehetségesek (legyen az eredeti rejtjel például abcd) :

abcd	bacd	cabd	dabc
abdc	badc	cadb	dacb
acbd	bcad	cbad	dbac
acdb	bcda	cbda	dbca
adbc	bdac	cdab	dcab
adcb	bdca	cdba	dcba

Vagyis azt látjuk, hogy csupán négy elemnek egyszerű összekeverése is 24-féle variációt tesz lehetővé. Ez a szám öt elem keverésénél már 120-at, hat elem keverésénél pedig 720-at tesz.

A transponálással az eredeti rejtjelezett szöveget teljesen meg lehet változtatni.

2-höz. Az átalakítás ezzel szemben csupán arra törekszik, hogy az eredeti rejtjelek külső képét megváltoztassa, míg azok szerkezetét épen hagyja. Transformáláson értjük tehát a fátyolozásnak azt a módját, midőn az eredeti rejtjeleket helyükön hagyjuk, de más rejtjelekkel pótoljuk, helyettesítjük. Így átalakíthatunk minden rejtjelet az ismertetett helyettesítő rendszerekkel (egyszerű cézárral stb.-vel), számjeles rejtjelezést átírhatunk betűjelesre, vagy megfordítva betűjelest számjelesre stb.

3-hoz. A számjeles rejtjelezést fátyolozhatjuk számtani műveletekkel, nevezetesen összeadással vagy kivonással. Ez olyképpen történik, hogy a rejtjelezett szöveg számaihoz bizonyos számokat hozzáadunk, vagy kivonunk. A rejtjel megoldója az ellenkező műveletet végzi, vagyis, ha a rejtjelező a számokhoz bizonyos számokat hozzáadott, a megoldónak ugyanazokat a

számokat ki kell vonnia. Nehogy a művelet a csoportosítást megzavarja, rendszerint úgynevezett «hamis összeadást» és kivonást szoktak alkalmazni, vagyis a tízenfelüli maradékot nem viszik át a következő számra (tehát $8 + 5 = 3$, $7 + 9 = 6$ stb.). Úgyesen alkalmazott fátyolozó számsorokkal (főleg a hosszabbakkal), az eredeti rejtjelezett szöveget teljesen meg lehet változtatni.

Vegyünk például egy olyan számjeles rejtjelezett szöveget, melyben ismétlődések is vannak, és fátyolozzuk a következő számok hamis összeadásával:

	5	7	9	1	7	3	4
<i>Eredeti rejtjelezés:</i>	15482	66663	58126	15482	97000	31225	15482
<i>Fátyolozás:</i>	+ 57917	34579	17345	79173	45791	73457	91734
<i>Fátyolozott rejtjelezés:</i>	62399	90132	65461	84555	32791	04672	06116

A fenti példán láthatjuk, hogy ezzel a művelettel nemcsak megváltoztattuk az eredeti rejtjeleket, hanem az ismétlődéseket is teljesen eltüntettük.

A rejtjel megoldójának ebben az esetben a megadott számsort ugyancsak hamis művelettel ki kell vonnia.

<i>Fátyolozott rejtjelezés:</i>	62399	90132	65461	84555	32791	04672	06116
<i>Kivonás:</i>	— 57917	34579	17345	79173	45791	73457	91734
<i>Eredeti rejtjelek:</i>	15482	66663	58126	15482	97000	31225	15482

A fentebb bemutatott példákön kívül azonban a fátyolozási eljárásnak is nagyon sok módja és rendszere áll a rejtjelező rendelkezésére.

Általában, ismételten megjegyezzük, hogy a titkos írásk ismertetésében csak tájékoztatni akartuk az olvasót és a tárgy teljes kimerítése nem volt célunk, aminthogy ily szűk keretek között nem is lett volna lehetségés.

Amikor a titok kipattan.

A fentiekben, ha csak vázlatosan is, de fényt vetettünk a titkosírások területére. Láthattuk, hogy ennek a titokzatosság homályába burkolt tudománynak milyen végtelenül sok mód és eszköz áll rendelkezésére. Igyekezünk érzékeltetni a rejtjelezési módszerek megalkotóinak azt a törekvését, hogy mindig újabb és mindig tökéletesebb, vagyis nehezebben megfejthető rendszert gondoljanak ki. Kétségtelen, hogy eredetileg mindegyik megfejthetetlen módszer feltalálása törekedett, s nemcsak a rendszer feltalálója, hanem minden alkalmazója abban a tudatban élt, hogy az ő titkosírása valóban megfejthetetlen.

Amíg egy szép napon meg kellett győződniök ennek az ellenkezőjéről. És akkor gondoskodniok kellett új, a réginél jobb, most már igazán megfejthetetlen rendszerről.

Így folyik a harc ósidóktól kezdve a titok elrejtése és megfejtése között, mint a támadásnak és védekezésnek minden életmegnyilvánulásban megfigyelhető örök küzdelme. Minden hatásnak megfelel egy ellenhatás, minden módszernek egy ellenmódszer, s ha a rejtjelezésről azt mondtuk, hogy az tudományá fokozott mesterség, akkor a rejtjeles megfejtése is bizonyára tudományos alapokon áll.

Azért mondjuk, hogy «bizonyára», mert a megfejtők munkájáról éppen-séggel nincsenek olyan pontos és rendszeres adataink, mint magáról a rejtjelezésről. Ha a rejtjelezés területét homály borítja, a rejtély megfejtőinek munkáját valósággal sötétség fedi.

A szakirodalomban alig van néhány mű, amely a megfejtéssel foglalkoznék, s azok is többnyire egy-egy esetet tárgyalnak, de tudományosan rendszeres összefoglalást egyik sem ad. De ezekből a szórványos leírásokból is kiviláglik, hogy a titok bírásáért folytatott harc sokszor vezetett eredményre és az eredmény mindig megdöbbentően értékes volt.

Ezt klasszikus példával világítjuk meg.

Egy francia szerző művében olvassuk XIII. Lajos francia király híres rejtjelezőjéről, Rossignol Antalról, a következő, egykorú szerző művéből idézett történetet:

«1626-ban történt a hugenották kezén levő Languedoc-i Réalmont várának ostrománál. A várat a királynak Condé herceg vezérlete alatt álló csapatai tartották ostrom alatt, de a hugenották olyan erős ellenállást fejtettek ki, hogy a herceg fel akart hagyni az ostrommal. Ekkor fogták el az ostromlottaknak egy rejtjelezett levelét, melyet azonban a megfejtés leggyakorlottabb művészei sem tudtak megfejteni. Az írás végül Rossignolhoz került, aki a rejtjelezést azonnal megfejtette. A levélben a várbeliek arról értesítették a Montauban-ban álló hugenottákat, hogy elfogyott a poruk, s ha hamarosan nem jutnak újabb készlethez, megadják magukat az ellenségnek. A herceg a megfejtett levelet beküldte az ostromlottaknak, mire azok még aznap megadták magukat».

Ehhez hasonló «történelmi» példát nagyon sokat lehetne felhozni a múltból. A francia Viète Ferenc, az angol Wallis, Cromwell megfejtője vagy a német Hermann professzor, a dán Münter, vagy az újabbak közül Bazerics francia őrnagy, Valerio, Kasiski stb. nevei már a szakirodalmon kívül is ismeretesek. De minden példából az derülne ki, hogy minden megfejtés, ha még idejében történik, éppen meglepő voltánál fogva, rögtöni és meglepő eredményt hozott.

Túlságosan messzire vezetne és nem is célja ennek a műnek, hogy a rejtjelek megfejtése tekintetében elért és nyilvánosságra került módszereket ismertessük. Akit ez a meglehetősen bonyolult, igen nagy türelmet és kitartást, rendkívül éles megfigyelőképességet és szellemi ruganyosságot követelő munka érdekel, az a kérdést az eredeti forrásmunkákból tanulmányozhatja. Annyit mindenesetre meg tudunk állapítani ezekből a művekből, hogy, ha

minden megfejtésben — a felsorolt tulajdonságokon kívül — igen nagy szerepe van is a szerencsének és a véletlennek, a megfejtők munkája mégsem boszorkányság, mert a megfejtés ma már komoly nyelvészeti, mennyiségtani, lélektani stb. ismereteken alapszik.

Felmerülhet az a jogos kérdés, hogy a mai korban, amikor már nem szokás a titkosírásokat küldöncökkel kicsempésztenni az ostromlott várból, hogyan kerülhetnek a rejtjelezett írások avatatlanok kezébe?

Mi sem egyszerűbb ennél. Lényegileg ugyanúgy, mint a középkorban, csak hogy ma a küldönc szerepét az elektromosság végzi. Ma a rejtjelezett üzeneteket az elektromos távíró, főleg pedig a *drótnélküli szikratávíró* továbbítja. Mint tudjuk, Herz hullámai ma még minden irányban elterjednek, s ahogy az elektromos hullámokra bízott táviratot felveszi a rendeltetési állomás vevőkészüléke, éppúgy felveheti bármely más, műszakilag megfelelő vevőkészülék. Vagyis a küldönc helyett most sokkal kevesebb kockázattal és sokkal biztonságban — az elektromos hullámokat fogják el. A táviratokat úgy vonják ki a levegőből, mint egy fantasztikus új elemet. Ez a lehallgatás!

Az elmúlt világháború alatt a hírszerzésnek ez a legújabb módja igen nagyarányúvá fejlődött, de miután épp a lehallgatás veszélye miatt a rádiótáviratokat mindig rejtjelezik, ugyancsak hatalmasat fejlődött a rejtjelek megfejtésének művészete is.

És eredményeivel sokszor tett megbecsülhetetlen szolgálatokat!

Hogy erre is említsünk példát, az alábbiakban ismertetni fogjuk *Pokorny Herman* osztrák-magyar hadseregbeli vezérkari százados (jelenleg a m. kir. honvédség ny. altábornagya) rejtjel-megfejtő tevékenységét. *Pokorny* századosnak sikerült az orosz katonai rejtjel-táviratokat már 1914-ben lehallgatnia és megfejtenie. Hiába változtatgatta később az orosz hadvezetőség a rejtjelezési kulcsokat és rendszereket, *Pokorny* százados minden táviratot megoldott, és pedig olyan gyorsan, hogy az így nyert hírek teljes egészükben kiértékelhetők voltak.

Annak illusztrálására, hogy ez a bravúros teljesítmény az osztrák-magyar hadsereg vezetése szempontjából milyen mérhetetlen előnyt jelentett, kivonatossan közöljük *Pokorny altábornagy*: «*Az orosz rejtjelkulcsok megfejtése és annak jelentősége a világháborúban*» című tanulmányának következő részét:

«A világháborúban hadvezetőségünk az általam megfejtett orosz rejtjelezett rádiótáviratokban olyan hírforrással rendelkezett, mely gyorsaság, megbízhatóság és jelentőség tekintetében a világtörténelemben példa nélkül áll.

A világháború kezdetén mint vezérkari százados az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság hadműveleti irodájában voltam beosztva és közreműködtem az ellenséges helyzet nyilvántartásában. Hírforrásaink voltak: a harcoló csapatok jelentései, néha-néha egy repülőjelentés, katonai attachék és külképviseletek tudósításai, valamint kémhírek.

1914 szeptember 6-a nagy meglepetést hozott: orosz rádiótáviratokat,

melyeket a Przemysl-ben levő hadseregfőparancsnokság rádióállomása hallgatott le! Az orosz nyelvet szóban és írásban tökéletesen tudva, lelkesedéssel fogtam hozzá a nagyon hibásan felvett orosz táviratok szövegének kibogozásához.

Az első eredmény nem látszott nagyon biztatónak: csak jelentéktelen tartalmú távirat-foszlányokat kaptunk! De a tény, hogy az orosz tábori rádióállomások dolgoznak és általunk lehallgathatók, oly nagy jelentőségű-

Pokorny Herman, vkt. százados,
1914-ben, orosz rejtjeltáviratok megfejtésénél.

nek látszott, hogy a hadműveleti iroda vezetőjétől, Metzger tábornoktól azonnal engedélyt kértem és kaptam, hogy kizárólag az oroszok lehallgatásával foglalkozhassam.

Szeptember 12-én, amikor a hadseregfőparancsnokság Przemysl-t elhagyta, visszamaradtam az arcvonal közelében és megkezdtem, — először egy, később két, három illetve négy rádióállomással — önálló rádió-lehallgató tevékenységemet.

A hadseregfőparancsnokság rádióállomásával helyreállított szoros kap-

csolat révén azonnal megállapítottam, hogy az állomás eddig csak az orosz nyiltszövegű táviratokat vette fel, a számos rejtjelezett táviratot pedig nem! Mivel nyilvánvalóan ezek a rejtjelezett táviratok tartalmazták az érdekesebb és fontosabb híreket, elhatároztam, hogy minden igyekezetemmel azon leszek, hogy az orosz rejtjelkulcsokat megfejtsem!

Fáradozásaim nem voltak hiábavalók.

1914 szeptember 6 és 1916 március 1. közti időben sikerült majdnem az összes orosz rejtjelkulcsokat, számszerint tizennyolcat megfejteni. Az abban az időben általam megfejtett orosz rádiótávirat, parancs és jelentés száma körülbelül 10,000. Ennek az óriási híryanagnak döntő jelentősége és befolyása hadvezetőségünk elhatározásaira három kimagasló hadműveletnél tűnik különösen szembe, nevezetesen: az orosz gőzhenger megállításánál és visszagördítésénél 1914 november—december folyamán, a gorlicei áttörésnél 1915 májusában és Brest-Litowsk várának elfoglalásánál 1915 augusztus 25-én.

1914 október 27-én megindult Varsó, Iwangorod, Sandomierz vonalából a négy hadseregből álló orosz gőzhenger az 1. osztrák-magyar és a 9. német hadsereg ellen. A gőzhenger november 15-én bekövetkezett végleges megállításáig, 240 megfejtett rádiótávirat segítségével, annak útját napról napra pontosan követhettük. Tudtuk, mikor és mely vonalból, milyen összeállításban és mily menetcéllal mozdul ez a zárt falanx. Tudtuk már november 2-án, hogy a gőzhenger északi szárnya 45 fokos irányban távolodik a Visztula folyásától és így, a német határ felé, szárnya és a Visztula között hatalmas űr keletkezik. És ez adta meg Hindenburgnak az alapot, a Mackensen-hadsereget már november 3-án Thorn területére elszállítani, hogy az említett űrben november 12-én Lodz irányába, a gőzhenger északi oldalának és hátának nekirontson. November 13-án tudtuk meg Nikoláj Nikolájevics részlet intézkedését a másnap induló döntő támadáshoz. Ez viszont az osztrák-magyar 4. hadseregnek volt figyelmeztetés, hogy immár teljes erővel indítsa támadását Krakó irányából az oroszok déli oldala ellen. A német-osztrák-magyar támadások így harapófogószerűen szorították össze az orosz kolosszus oldalait. A mesteri hadvezetés diadalmaskodott a brutális erő felett és december közepén, a Limanowa-i csata után, az orosz kudarc teljes lett! A félelmes gőzhenger visszagördült.

1915 májusában, a Gorlice-i áttörés idejében, a megfejtett orosz rádiótáviratok különösen értékes adatokat szolgáltatottak, amennyiben elárulták, hogy az oroszok napokon keresztül mennyire félreismerték helyzetük komolyságát és válságát. Amikor pedig a keserű valóságnak, a Mackensen-hadsereg sikeres, nagystílusú áttörésének, tudatára ébredtek, már késő volt. Napról napra tájékoztatott bennünket a május 1. és 13. között megfejtett 205 távirat, milyen kétségbeesetten próbálgatják az oroszok összeroskadtt, áttört arcvonalukat újból helyreállítani. De minden erőlködésük hibaválónak bizonyult. Csapást csapás ért és az orosz helyzetjelentések mind sötétebb és sötétebb képet festettek létszámuk, lőszerük és ellenállóerejük rohamos apadásáról.

Május 13-án Radko Dimitriew, a katasztrófától legjobban érintett orosz 3. hadsereg parancsnoka, intézkedésében már lemondóan nyilatkozott az addig oly reményteljesen tervezett San-védelemről. Sötétlátása nem volt indokolatlan: sorban kezünkre került május második felében Jaroslau, Sielniawa és Radymno-hídfő és június 2-án Przemysl! Nyitva állott előttünk az út Galícia teljes felszabadítására.

Rádiólehallgatási és megfejtési munkálataim legfényesebb napja Brest-Litowsk elfoglalása, 1915 augusztus 25-én. Ezen a nevezetes napon az általam megfejtett 53 orosz rejtjeltávirat alapján Mackensen tábornagy az ellenségről oly behatóan volt tájékozva, hogy a Brest-Litowsk területén működő ellenséges hadseregek összeállításáról, csoportosításáról és szándékairól mindent tudott. És amikor este 8 órakor az orosz elárulta, hogy hadseregeinek zömével éjjel 11 órakor, az utóvédekkel hajnalban egész arcvonalunk előtt visszavonul, Mackensen elrendelte Brest-Litowsknek még az éj folyamán végrehajtandó, teljes sikerrel koronázott, rajtaütésszerű elfoglalását.

1915 augusztus 25-i megfejtési munkálataimnak méltó befejezése volt Nikoláj Nikolajevics orosz főparancsnoknak éjfélkor lehallgatott, csapatainak lelkesítését célzó hadseregparancsa, mely a következőképpen végződött:

«Mélységes hittel bízom abban, hogy az orosz hadsereg vitéz csapatai, melyek a számban és tüzéségben túlerős ellenségnek oly sokáig makacsul ellenálltak, s amelyek ellenállását az ellenség drágán megfizette, — hogy ezek a csapatok a küszöbön álló nehéz pillanatban tündökölni fognak példás fegyelemmel és a legnagyobb renddel a menetek alatt, hogy senki sem marad vissza és hogy a csapat az ellenséggel való szoros érintkezésnek a feloldását becsülettel hajtja végre! Jegyezzék meg az összes parancsnokok, hogy csak tevékenységük, bátorságuk, szellemük és magukba vetett hitük biztosíthatja az elrendelt nagy műveletek nyugodt végrehajtását! Gondoljanak az 1812-es szent háborúnkra és merítsenek belőle tanulságot és mély hitet a bekövetkezendő végleges győzelmünkben!»

Az orosz főparancsnok ezen lendületes parancsát megfejtve, vele úgyszólván a legszorosabb lelki kontaktusban lévén, láttam velem szemben a felgyújtott Brest-Litowsk lángtengere által vérvörösre festett keleti égboltot, láttam szellemi szemeimmel a most éppen visszavonuló ellenséget és rohamra induló sajátjainkat! Valóban felejthetetlen élmény volt! És mintha a csaták Istene ezt a történelmi pillanatot számomra még felejthetlenebbé, még nagyszerűbbé akarta volna tenni, az ellenség főparancsnokának magasztos szavaiba belevegyült egy lángvörös reflexekben ragyogó Zeppelin fenséges bűgása!»

Ehhez hasonlóan Givièrge francia tábornok könyvében olvassuk, hogy *Ludendorff*nak egyszerűen csekélység volt a *Tannenberg-i csata* irányítása, mert ismervén az orosz rejtjelezést, a vele szemben álló hadseregeknek minden intézkedését elolvasta. Ezek a hadseregek kizárólag szikratáviró

útján érintkeztek egymással, s ezeket a rádió-táviratokat lehallgatták és idejekorán megoldották, úgyhogy Ludendorff minden intézkedésében számolt az ellenség által megtett intézkedésekkel is (Revue Militaire Française, Librairie Chapelot, Paris, 1921. július 1.) Ezzel szemben a valóság az, hogy az oroszok Tannenbergnél elkövették azt a vétkes könnyelműséget, hogy hadseregeik *nyílt szövegű* rádiótáviratok útján érintkeztek egymással, amelyek lehallgatva, azonnal kiértékelhetők voltak. Így segítették hozzá az oroszok a németeket egyik legragyogóbb fegyvertényükhöz.

A *L'Intransigent* című francia hírlap 1920. szeptember 5-i számában viszont: «A Marne-i csata az ellenség rádiójának megvilágításában» című cikkében több lehallgatott és megoldott német rejtjel-táviratot közöl. Ebből a cikkből azonban nem derül ki az a történelmi valóság, hogy a közölt táv-iratokat a franciák *nem a Marne-i csata alatt, hanem jóval később*, több héttel az események lezajlása után tudták csak megoldani, amikor már semmi hasznát sem vehették. De még így is le lehet vonni ebből a közleményből azt a tanulságot, hogy a németek, akik naponta élvezték a lehallgatás eredményét, saját maguk is a vigyázatlanság hibájába estek!

De nemcsak katonai, hanem diplomáciai táv-iratokat is lehallgattak és megoldottak a világháború alatt. Ez kiderül többek között az Oeuvre és az Action Française párisi lapok 1919 novemberi hírlapi polémijából, melynek során célzásokat tesznek bizonyos megoldott diplomáciai rejtjel-táv-iratokra.

Nagy port vert fel Szék Sándor esete, akit a világháborús kémkedésre vonatkozó német művekben is megemlítenek. Nálunk a Magyarságban írták meg esetét 1935-ben és 1936-ban. Ezek szerint a források szerint Szék Sándor atyja Budapestről vándorolt ki Belgiumba, ahol gazdag angol nőt vett feleségül. Amikor a világháborúban a németek elfoglalták Belgiumot és megszállották Brüsszelt, Szék Sándor, akkor már egy előkelő brüsszeli gyáros fia, jelentkezett a német hadvezetőségél, mert nem akart a kémkedés gyanújába esni, minthogy mint műkedvelő kiváló szikratávírasznak, lakásán különféle ilyen természetű gépeket tartott. Miután a németek kedvező felvilágosításokat kaptak az ifjúról, felvették és csakhamar értékes szolgálatokat végzett a német katonai szikratávíraszkok között. Szék a legféltettebb íráskulcs alapján betűzte ki vagy adta fel a táv-iratokat és szakavatott, rendkívüli tudásával nagyon megjavította a német drótnélküli hírszolgálatot. Ez a gyors fellendülés azonban hamarosan szemet szűrt az angoloknak, akik kutatni kezdték az okát. Az Intelligence Service csakhamar kisütötte, hogy az ügyes ifjú azt a legtitkosabb íráskulcsot használta, amely csak a legbizalmasabb német állami sürgönyök megfejtésére szolgált s csak nagyon keveseknek volt a birtokában. Ennek a kulcsnak a megszerzése kimondhatatlanul fontos lett volna az angoloknak, akik egyik mesterügynöküket, a híres Trench kapitányt bízták meg azzal, hogy rokonsága közrejátszásával vegye munkába az ifjút. Ez eleinte semmiképpen sem akart kötélni állani, a felajánlott pénzüsszegek nem hatot-

tak reá, mert ő maga is igen gazdag családból származott. Ekkor Trench azzal fenyegette meg, hogy családjával fogja megfizettetni makacosságának az árát. Ez hatott! A kulcsot az ifjú éjszakánként megfeszített munkával lemásolta, a másolatokat pedig személyesen vitte át azon a magasfeszültségű árammal telített drótkerítésen, amelyet a németek építettek a belga-holland határon a végből, hogy a két ország közötti közlekedést megakadályozzák.

Igy történt, hogy az angolok még jóval Amerika közbelépése előtt leolvasták az összes német hivatalos sürgönyöket, de tudományukat szigorúan titokban tartották, hogy biztosítsák maguknak a német rejtjelkulcs további használatát. Még az újságírók előtt is titkolták a dolgot s inkább lemondtak arról, hogy az antant-propaganda céljaira felhasználják a titkon szerzett értesüléseket.

Szék Sándor a háború után eltűnt. Senki sem tudja, hogy él-e még, és ha él, hol van? Az angolok azt állítják, hogy a németeknek sikerült megtudni hollétét és boszszúból megölték, a németek pedig azt terjesztik, hogy az angolok tették el láb alól, mert nagyon is sokat tudott. Újabban az a hír terjedt el, hogy Szék él, az angoloktól igen sok pénzt kapott és álnev alatt mint magánzó visszavonult valamelyik amerikai vagy ázsiai országba.

Egyébként diplomáciai táviratok megoldásának ügye már a háború alatt is foglalkoztatta a világsajtót, a német birodalom

amerikai diplomatáinak, Bernsdorffnak és Luxemburnak szóló rejtjeltáviratok megoldásával kapcsolatban. Ezeknek a táviratoknak a tartalma állítólag hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok és Brazília Németországnak megüzente a háborút.

Hogy a világháború alatt a rejtjel-megfejtés milyen hatalmas méretű szervezetté fejlődött egyes államokban, az kiviláglík *Yardley* fentebb már idézett művéből is.

Yardley amerikai őrnagy a világháború alatt vezetője volt az amerikai hadsereg MI-8 jelzésű rejtjel-megfejtő alosztályának. (Code and Cipher Solution

Szék Sándor.

Subsection) vagy ahogy ő maga nevezi: az amerikai cabinet noir-nak (the american black chamber), s könyvében leírja ennek az irodának valóban amerikai méretű egész felszerelését és szervezetét, s az iroda által megfejtett rejtjelekből egész gyűjteményt közöl.

Ezek közül a legérdekesebbek egyike *Waberski Pablo* esete.

Az amerikai kémelhárító szervek megfigyelés alatt tartottak egy *Waberski Pablo* nevű, állítólagos orosz alattvalót, akit azzal gyanúsítottak, hogy német kém, míg végre 1918 februárjában a mexikói határ átlépésekor letartóztatták. Egyetlen gyanús tárgyat találtak nála, egy rejtjelezett iratot. Ezt az MI-18 jelzésű irodának azzal adták ki, hogy a megfejtés rendkívül sürgős, mert a gyanúsított orosz útlevéllel bír, s így rövidesen szabadon kell bocsájtani, ha semmi bizonyíték sincs ellene. *Yardley* irodája teljes üzemmel munkába fogott. Az agyak és a számológépek munkájához a szerencse is hozzájárult, s csakhamar kiderült, hogy a gyanús rejtjelírás *Witcke Lather alias Waberski Pablo* német kémnek betűkeverési rendszerrel rejtjelezett személyi igazolványa. A szellemesen megfejtett rejtjel-szöveg a következő nyílt szöveget tartalmazta:

*«An die Kaiserlichen Konsular-Behoerden in der Republik Mexico.
Streng geheim!*

*Der Inhaber dieses ist ein Reichsangehoeriger der unter dem Namen
Pablo Waberski als Russe reist. Er ist deutscher Geheimagent.*

*Ich bitte ihm auf Ansuchen Schutz und Beistand zu gewaehren, ihm
auf Verlangen bis zu ein Tausend pesos oro nacional vorzuschuessen und
seine Codetelegramme an diese Gesandtschaft als konsularamtliche Depeschen
abzusenden.*

von Eckardt».

Természetes, hogy *Pablo Waberski*, akinek az életét egy rejtjelezési rendszer biztonságához kötötték, sohasem került vissza hazájába. Az amerikai hadbíróóság 1918 augusztusában kötél általi halálra ítélte...

Ezt az esetet is azzal a szándékkal közöltük, hogy egy végső tanulságra ezzel is felhívjuk a figyelmet: sohasem higgyünk a rejtjelezés tökéletes biztonságában! Ne essünk abba az eredendő bűnbe, amely elhíteti velünk, hogy az ellenség rejtjelezését meg lehet fejteni, de a miénket nem.

Ismertetésünk során rámutattunk a különféle rendszerek fejlődésére és arra, hogy évszázadokon keresztül folytonosan tökéletesítették a titok megőrzésének módjait. De a szakirodalomból vett szemelvényekkel azt is bebizonyítottuk, hogy a megfejtők művészete párhuzamosan fejlődik a rejtjelezők tudományával, mindig résen van, mindig újra támad, s a titok tökéletesnek tartott zárja egyszer csak kipattan. És rendszerint a legváltásosabb pillanatokban, amikor mérhetetlen károkat okozhat, sőt végzetessé is válhat.

Ami pedig a rejtjelező gépek eddig megoldhatatlannak tartott munkáját illeti, úgy látszik, hogy e pillanatban a rejtjelezés nagy lépéssel megelőzte

a megfejtést. De hogy az emberi agy a rejtjelező-gép nyomán mikor eszeli ki a megfejtő-gépet, azt csak az tudja, aki mindnyájunk sorsát irányítja.

De egy második tanulságot is le kell vonnunk a rejtjelzés ismertetésével kapcsolatban, nevezetesen a bűnös szándékkal történő rejtjelzés leleplezésének szükségessége voltát.

Amennyire kötelessége mindenkinek, hogy az állam politikai és katonai érdekeinek legmesszebbmenő megóvása érdekében a reá bízott titkot még az élete árán is megőrizze, épp annyira kötelessége mindenkinek, hogy a bűnös szándékú titkosírásokról lerántsa a leplet.

Ismertetésünk elején rámutatunk a rejtjelzés alkalmazásának hivatalos és jogos eseteire és lehetőségeire. Minden ezzel ellenkező esetben gyanússá válik az, aki írásaiban (feljegyzéseiben vagy üzeneteiben) rejtjelzést használ. Akinek olyan feljegyzésekre van szüksége, melyeknek nyilvánosságra hozatala esetén erkölcsi vagy anyagi kárt szenvedne, tartsa a titkát zár alatt. A levelezés titkossága hazánkban úgymint biztosítva van, mert a levéltitok megsértését a törvény bünteti. A fentebb mondott esetektől eltekintve tehát senkinek sincs szüksége arra, hogy titkainak megőrzése céljából rejtjelzéshez folyamodjék. Aki pedig mégis megteszi, az alaposan kiteszi magát annak a gyanúnak, hogy titkosírása az állam vagy a társadalom ellen irányuló titkot takar. Az ilyen rejtjelezők leleplezése tehát közérdek, s ebben a munkában az arra hivatott hatóságokat a kellőképpen felvilágosított nagyközönség jelentékenyen támogathatja. Ennek a támogatásnak eredményessé tétele, a nagyközönség tájékoztatása és figyelmének felhívása képezte a rejtjelezésről szóló ismertetésünk egyik főcélját.

A sötét hatalmak, az összeesküvők, anarkisták, kommunisták, s egyéb láthatatlan, de annál veszedelmesebb földalatti törekvések ellen a nemzeti társadalomnak egyik leghatásosabb fegyvere a törvényes rend fényezője. Gondunk legyen rá, hogy ez a fény sugar eljusson a legrejtettebb mélységekbe is, amíg még nem késő!

Witcke Lather, alias Waberski Pablo, az egyetlen német kém, akit Amerikában halálra ítélték. A bizonyítékot egy megfejtett titkosírás szolgáltatta.

A KÉMELHÁRÍTÁS.

A világháborúban az ellenséges hírszerzés és kémkedés elleni védekezésnek sokféle módja és eszköze volt. Közülük néhányat már a hírszerzés és kémkedés módozatainak ismertetésénél önkénytelenül is kénytelenek voltunk megemlíteni, hogy magát a hírszerzést kellőképpen megvilágíthassuk.

Általában véve a hírszerzés és kémkedés eszközei egyben a kémelhárítást is szolgálták bizonyos tekintetben. Ilyenek voltak tehát azok az eszközök, amelyeket már a II. kötetben ismertettünk meg a hírszerzés és kémkedés eszközeinél. Továbbá a kémelhárítás szervei voltak 1918-ban a monarchiában még a következő hivatalos intézmények: a határellenőrző-állomások Sannitz-ban a német-svéd forgalom és Elten-ben a német-holland forgalom ellenőrzésére; a katonai attasék Hágában, Stockholmban, Madridban, Kopenhágában, 1918-tól kezdve még Moszkvában, Helsinkiben, Jassyban; a katonai meghatalmazottak a német főhadiszálláson, Berlinben és Konstantinápolyban; a hadszíntereken és a monarchia belsejében, és azután 1918-tól kezdve a Tifliszben, Rosztovban, Batumban, Országban, az Oroszországból hazatérők átvételi-állomásain és a nyugati hadszíntéren a cs. és kir. IX. hadtestnél létesített hírszerzőállomások; továbbá a cenzurák, az útlevéllenőrző-állomások stb.

Az összes hivatalos szervek fokmérője mindig az volt, hogy sikerült-e a magunk titkait megőrizni. Ez igen nehéz munkát rótt az illetékes tényezőkre és a végrehajtást foganatosító egyénekre.

Nálunk, Ausztria-Magyarországon, a világháború elején, igen sok kívánnivaló volt a kémelhárítás terén. Ennek főként az előkészületlenség és a világháború roppant arányai által okozott zürzavar volt az oka. Később azonban már megfelelő mederbe terelődött minden.

Az ellenséges hírszerzés megakadályozásának további eszköze a leplezés volt, vagyis az az eljárás, hogy a saját csapatainkat és állásainkat az ellenség bepillantása és megfigyelése elől elrejtteni törekedtünk. Ennek különösen nagy jelentősége volt az ellenséges repülő megfigyelése elleni védekezésnél. Ennél alkalmazták a «mimikri»-t. Ez abban állott, hogy a csapatokat, az ütegeket, egyes embereket és ágyúkat, vonatokat és járóműveket stb. úgy törekedtek elrejtteni az ellenség puhatolóldzó szemei elől, hogy őket a terep színével megegyező módon valamiként eltakarni, elrejtteni igyekeztek. Például eltakarták az ágyúkat szalmakötegekkel, kalangyákkal, rőzsével, ágakkal vagy más olyan szilárdan is készített építményekkel, félszerekkel, óvófedelekkkel, ame-

lyeknek színe egyezett a környező terepfödözet színével. Szükség esetén még a csatatér útvonalait is eltakarták az ellenség szeme elől.

A csapatokat alaposan kioktatták, hogy a hozzátartozóikhoz írott levelekben semmiféle adatokat ne írjanak a csapatok szállításáról és irányításának céljairól ; útközben senkinek sem volt szabad felvilágosítást adni ; el kellett távolítani az egyenruhákról mindazt, ami a csapat felismerésére vezetett volna ; a vonatjárművekről leszedték a jelzőtáblákat ; a lakossággal szemben szigorú hallgatásra kötelezték a legénységet stb. Hogy mennyire óvatos-

Német plakát a fecsegés ellen.

nak kellett lenni például a francia hadszíntéren, azt az is bizonyítja, hogy a franciák és az angolok valamely német csapat elszállítására igen helyesen abból is következtetni tudtak, hogy a lakosságnak mosásra átadott fehérneműket hirtelen, néha még nedvesen és vasalatlanul is beszedték.

A németeknél a vasúti szállítmányoknál még a tisztekkel sem közölték a menet célját ; a szállításra vonatkozó parancsokban csak a legközelebbi étkező-állomást jelölték meg ; az egyik hadszíntérről a másikra irányított katonai vonatok csak igen nagy kerülő úton jutottak el rendeltetési helyükre.

A levélírás megszigorítása is a kémelhárítás egyik eszköze volt. Ugyanezt a célt szolgálta az is, hogy tilos volt a csapatok állomáshelyeinek megjelölése.

A cenzúra és a postai csomagok ellenőrzése is kémelhárítás volt.

Nagyobb hadműveletek végrehajtása előtt nemcsak a hadszíntér felé, hanem a semleges országok határain át is határ- és postazárlatot rendeltek el. Ezeknek a zárlatoknak igen nagy hasznuk volt. Példák reá : a mazuri téli csatához, a gorlicei áttöréshez, a Szerbia elleni 1915-i, a Románia elleni 1916-i támadásokhoz való felvonulások leplezése, a 12. isonzói csatához való előkészületek titokban maradása, a francia hadszíntéren a németeknek a Siegfried-állásba való visszavonulásának (1917) eltitkolása stb. A nyugati hadszíntéren azonban a svájc-elszászi határon át a franciák mindenkor megtalálták a módját annak, hogy híreket szerezzenek a német csatavonal mögötti

Francia plakát a fecsegés ellen.

eseményekről, annak ellenére, hogy a németek a kémelhárítás végett a német-svájci határt drótkerítéssel zárták le. Ugyanezt az eljárást láttuk a belga-holland határ mentén is.

A német birodalom sajtóságos közjogi helyzete például nagyban hátráltatta a kémelhárítás amúgyis igen nehéz feladatát, mert a szövetséges államok mindegyike féltékenyen őrizte a maga tekintélyét és a szövetségi szerződésben foglalt jogait. Így a megnemértés, a féltékenység és a bizalmatlanság gyakran károkat okozott.

A fedőnevek alkalmazása is az ellenséges hírszerzés megakadályozásának volt eszköze. A távbeszélő-rejtjelezés is egyik módja volt annak, hogy

az ellenség ne érthesse meg intézkedéseinket. Erre nézve a monarchiában külön utasítás is volt.

A fecsegés ellen is szigorú rendszabályokat voltak kénytelenek életbe léptetni. Ezt a célt szolgálták a fecsegést tiltó plakátok is. A fecsegés azonban mindvégig megvolt az ellenfeleknél és állandóan igen nagy veszedelmet jelentett! A fecsegés, sajnos, nekünk, magyaroknak is igen rossz tulajdonságunk.

Es ist bekannt, daß
Spione und Spioninnen

an öffentlichen Orten, insbesondere auch in den Eisenbahnen, Gastwirtschaften, Zigarren- und Friseurgeschäften usw. Informationen zu sammeln versuchen.

Vor lauten und unvorsichtigen Unterhaltungen über militärische Dinge jeder Art an allen öffentlichen Orten wird gewarnt!

Német kémelhárító plakát.

Úton-útfélen hallani ma is olyan kérdések feletti vitákat, amelyek egyáltalában nem tartoznak a nyilvánosság elé. Ma már állami és társadalmi, kereskedelmi és ipari életünknek minden legkisebb életmegnyilvánulása és mozzanata is érdekli ellenségeinket.

Nekünk, akiket minden oldalról megsemmisítésünkre törekvő ádáz ellenségek vesznek körül, mindent el kell titkolnunk! A hozzá nem értő fecsegők nem is sejtik, hogy egy-egy fontoskodással elejtett szavuk, vagy nyilatkozatuk egy-egy kicsiny részét alkothatják ellenségeinknél annak a mozaik-képnek, amelyet erőinkről összeállítani törekednek.

Ma a kémelhárítás a hon- és nemzetvédelem egyik legfontosabb ágazata,

amelyet megfelelően szervezett intézménnyel központilag irányítanak minden államban. Ez azonban elégtelen, mert amiként Ronge tábornok is igen találóan írja : «A kémelhárítás csak akkor lesz hatásos, ha abban a társadalom minden egyede is résztvesz!»

Az előszavunkban felsorolt esetek mutatják, hogy a kémkedés ma is folyik, még pedig hatványozottabb mértékben mint azelőtt. Résen kell tehát lennünk és minden erőnkkel szembe kell szállanunk azzal a veszéllyel, amely állami és nemzeti létünket fenyegeti.

Nyomatékosan utalni kívánunk még egyszer az ipari kémkedés elleni védekezés tárgyában az ipari kémkedésnél és a szabotázsnál elmondottakra. Ha ezeket tüzetesen elolvassa a közönség, nem fogja túlzásnak minősíteni, vagy feleslegesnek tartani a kémelhárítás végett megalkotott szigorú ellenrendszabályokat.

A preventív intézkedések sorába tartoznak: az idegenek, a pályaudvarok, hajóállomások, légikikötők, a távbeszélő, a rádió, a postagalambtenyésztés és a belső területek állandó ellenőrzése, az útlevel- és vizumkényyszer, a hivatali titoktartás kötelezettségének megszigorítása és áthágás esetén igen szigorú megtorlása stb.

Elvünk legyen, hogy az idegenekkel szemben soha se legyünk bizalmaskak, mert nem tudhatjuk, hogy milyen útakon és csatornákon át vannak összeköttetések ellenségeinkkel.

Ne berzenkedjünk tehát akkor, — mert ez is rossz szokásunk — ha az előbb említettek végrehajtására hiva-

Olasz levelezőlap a fecsegés ellen.

tott hatósági közegek néha olyként intézkednek, vagy viselkednek előljáróik jól megfontolt rendelkezései alapján, hogy egyéni szabadságunkat pillanatnyilag korlátozzák.

Mindenki gyanús kell, hogy legyen, és amint mondják, reális a kémelhárítás csak akkor lehet, ha mindenki iránt bizalmatlanok leszünk!

A magyar haza és a magyar nemzet fenntartásának érdekében ez a figyelmeztetés legyen jelszavunk:

«Óvakodjunk a kémektől és a fecsegéstől!»

KÉPEK ÉS VÁZLATOK A III. KÖTETHEZ.

	Oldal
Egy nő hátára szimpatikus tintával írott jelentés. Moser Verlag : Die Weltkriegs- spionage. München, 1931. c. műből.....	7
A gyufák különböző hosszúsága jelzés volt a kémek számára. U. o.	8
A gyufadoboz belső lapjára írt kémjelentés. U. o.	9
Fogéptartóba rejtett kémjelentés. U. o.	11
Orosz leány, mint kémnő. Wolfgang Foerster : Kämpfer an vergessenen Fronten. Deutsche Buchvertriebsstelle. Berlin, 1931. c. műből	13
Szappan, amelybe nemcsak jelentés volt elrejtve, hanem a jutalom is, egy gyémánt- gyűrű. Moser Verlag i. m.	14
Levelezőlap, amelynek előlapján a pontok sorozata üzenet. U. o.	15
Könyv borítéklapjába rejtett kémjelentés. U. o.	16
Női nyaklánc, amelybe kémjelentést rejtettek. U. o.	17
Kettéhasított gomb belseje rejtjelzéssel. U. o.	19
Gramofonlemez címkéje alá írott rejtjelzés. U. o.	21
Orosz kémnő kétféle változatban. W. Foerster i. m.	25
Ruha bélésébe varrott vászondarab titkos írásjelekkel. U. o.	26
Közömbösnek látszó levél sorai között láthatatlan tintával írt kémjelentés. Moser Verlag i. m.	29
Titkos jelek egy női csipkezebekendőn. U. o.	30
Román kémnő és leánya kétféle változatban. U. o.	31
Lydia, orosz diákleány. U. o.	33
Utazóbőrönd névjegyzéktartójába rejtett kémjelentés. U. o.	35
Mata Hari. Fénykép	39
Meleg révén láthatóvá tett írás. Moser Verlag i. m.	41
Cigarettába rejtett kémjelentés. U. o.	43
Női táská, amelynek bélésébe okmányokat és papírpénzt rejtettek. U. o.	45
Mata Hariról készült utolsó fénykép. U. o.	47
Edith Cavell szobra Brüsszelben. U. o.	49
Edith Cavell szobra Londonban. W. Foerster i. m.	51
Gabrielle Petit szobra Brüsszelben. Moser Verlag i. m.	53
Irón tokjába rejtett jelentés. U. o.	57
Kettéhasított irón, amelynek belsejébe jelentést rejtettek. U. o.	59
Harisnyakötőre varrott találmány. U. o.	63
Előkalkuláció, amely a gyár teljesítőképességére enged következtetni. Fénykép ..	65
Munkásnő vegyi találmányt lop. Moser Verlag i. m.	67
Kicsempészett anyag átadása egy gépkocsivezetőnek, aki ellenséges megbízott. Fénykép	69
Betöréssel próbálkozó kém. Fénykép	71
Kicsempészett anyag átadása a gyár kapuja előtt várakozó kémnek. Fénykép	73

Töltőtollban csempézett vegyiszer. Moser Verlag i. m.	75
Kémkedési célzattal lopott acél összetételének és tulajdonságainak megállapítására vonatkozó egyik eljárás. Fénykép	79
A döberitzi német robbantóanyaggyár udvara az 1918 január 7-i merénylet után. Fr. Felger : Was wir vom Weltkrieg nicht wissen. Andermann Verlag, Berlin	81
A döberitzi német robbantóanyaggyár főépületének romjai az 1918 január 7-i merénylet után. U. o.	83
Löveganyag mikroszkópikus vizsgálata. Fénykép	87
Mikroszkópikus kép, amelyből az anyag összetételére lehet következtetni. Fénykép	89
A kievi kémiskolában kiképzett orosz «robbantó» katonák. Max Ronge : Meister der Spione. Leipzig, Payne, 1935 c. műből	93
A czuhalei kémiskolában kiképzett orosz «robbantó» katonák. U. o.	95
Megrongált vasúti sinek. Bruckmann A. G. : Grosser Bilderatlas des Weltkrieges, München c. műből	97
Étetésre szánt zab közé kevert gramofontűk. Moser Verlag i. m.	99
A «Szeretetsomag» kalácsába rejtett gyújtóeszközök. Fr. Felger i. m.	101
Csirátlanított burgonya. Moser Verlag i. m.	105
Zsákmányolt francia repülőgép, amely szabotázs végrehajtásához kémeket tett le a német csatavonal mögött. U. o.	107
Gyári titkokat magába foglaló üzleti levél. Fénykép	109
Időzített bomba. Moser Verlag i. m.	111
Háborús propaganda New-Yorkban. W. Reetz : Eine ganze Welt gegen uns. Ullstein, Berlin c. műből	115
Kulcsba rejtett kémjelentés. W. Foerster i. m.	118
Kézitáska foggantyújába rejtett kémjelentés. Moser Verlag i. m.	119
Amerikai lovasrendőrség. U. o.	123
Amerikai propaganda röplap. Hans Thimme : Weltkrieg ohne Waffen. I. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachf. Berlin, 1932. §	127
Elfogott amerikai katona kihallgatása. Fr. Felger i. m.	129
Amerikai gyalogság rohamra indul. W. Reetz i. m.	131
Fogkefére és fésűre vésett rejtélyes kémjelentések. Moser Verlag i. m.	133
Burgonyába rejtett kémjelentés. U. o.	135
Amerikai háborús propaganda : győzelmi híradás. W. Reetz i. m.	137
Olasz rőpcédula. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében.	141
Francia léggömbről ledobott propagandairatok. Bruckmann A. G. i. m.	143
Francia röplap a hadifoglyok gyöngyéletéről. U. o.	145
Gabriele D'Annunzio egyik röplapja. U. o.	147
Így hajtották össze a németek a ledobásra szánt lappéldányokat. U. o.	151
Röplapok indítása léggömbökön. Sir C. Stuart : The secrets of the Crewe House. London, 1920. c. műből	153
Az osztrák-magyar propaganda-gránát, a portetract rajza. A m. kir. hadilevéltár gyűjteményében	155
Az angoloktól hamisított német hadifogoly levél. Hans Hemming—Frh. Grote : Vorsicht, Feind hört mit! Berlin, Neufeld-Henius Verlag, Berlin, 1930.	159
Röplapos léggömb eltogása. Moser Verlag i. m.	161
A hadifoglyok gyöngyéletét dicséző röplap. A m. kir. hadilevéltár gyűjteményében	163
Olasz propagandakép a hadifoglyok gyöngyéletéről. U. o.	165
Olasz propagandakép a hadifoglyok gyöngyéletéről. U. o.	167
Wichham Steed. Sir C. Stuart i. m.	168
Propagandafelvonulás Londonban a Lusitania elsüllyesztése után. Fénykép	169
Northcliffe. Sir C. Stuart i. m.	173
A Crewe House. U. o.	175

	Oldal
Seton-Watson. U. o.	177
H. G. Wells. Fénykép.	179
Lord Beaverbrook. Sir C. Stuart i. m.	181
Nagyrománia propagandatésképe. Bruckmann A. G. i. m.	183
Anglia hatalmi telhetetlensége. Orosz szövegű német propagandakép. U. o.	185
Az olasz propagandatékről eltűnt Németország és a monarchia. U. o.	189
Grelling Richard dr. H. Thimme i. m.	191
Plakát a fecsegés ellen. W. Forster i. m.	193
Magyarnyelvű olasz röplap. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében	195
Plakát a fecsegés ellen. Moser Verlag i. m.	197
Németnyelvű francia röplap. Bruckmann A. G. i. m.	199
Magyarnyelvű angol röplap. Sir C. Stuart i. m.	201
Lichnowsky herceg. Fénykép	203
Németnyelvű francia röplap. F. Felger i. m.	205
Német karrikatura az angolok kémiszonyára. Simplicissimus.	207
A harcrakész, de telhetetlenségre kárhozott Olaszország. Olasz propaganda levelezőlap. Bruckmann A. G. i. m.	209
Olasz karrikatura Németországra. U. o.	211
Spanyol gúnyrajz az antant telhetetlen erőlködésére. U. o.	215
Olasz röplap. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében	217
Olasz röplap. U. o.	219
Bécsben ledobott olasz röplap. U. o.	221
Németnyelvű francia röplap. U. o.	225
Léggömb útján terjesztett angol karrikatura a német császári családról. H. Thimme i. m.	227
Hindenburg és a császár egy angol karrikaturán. U. o.	231
Németnyelvű francia röplap. Bruckmann A. G. i. m.	233
Magyarnyelvű orosz röplap. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében	235
A háború németellenes külföldi sajtója. U. o.	239
Osztrák-magyar tábori újság. U. o.	241
Állásainkba ledobott időszaki olasz tábori újságok címfejei. U. o.	243
Állásainkba ledobott olasz időszaki újságok címfejei. U. o.	245
A Gazette des Ardennes valódi (fent) és a franciáktól hamisított száma (lent). Bruckmann A. G. i. m.	249
A Gazette des Ardennes valódi (bal) és hamisított (jobb) képes kiadása. U. o. .	253
A Crewe Houseban készült németnyelvű lövészárókújság. Sir C. Stuart i. m. .	255
Német tábori újság. Bruckmann A. G. i. m.	257
A belgiumi német posta- és távíróigazgatóság rendelete a posta- és távíróforgalom szabályozásáról. U. o.	259
Nyomatott tábori levelezőlap áruló közlemények megakadályozására. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében	263
Csomagcenzúra. Bruckmann A. G. i. m.	265
Postaellenőrzés. U. o.	269
A párizsi cenzúrahivatal. Fr. Felger i. m.	271
Táboriposta cenzúrázása. Bruckmann A. G. i. m.	273
Német háborús cenzúra U. o.	275
Megcenzúrázott osztrák katonai szaklap. A m. k. hadilevéltár gyűjteményében	277
A megcenzúrázott Pesti Hírlap. U. o.	279
Magyarnyelvű olasz röplap. U. o.	283
Magyarnyelvű olasz pacifista röplap. U. o.	287
Olasz békepropaganda. U. o.	291
Olasz karrikatura a porosz militarizmusra. U. o.	295

Háborús levelezőlapok különféle cenzúrajelzésekkel és bélyegzőkkel. Dr. Révay József gyűjteményéből.	297
Oroszországban és Kínában cenzúrázott hadifogoly levelezőlap. U. o.	299
A bécsi cenzúra havonkinti teljesítményének grafikonja 1915 november végéig. Baja—Pilch—I,ukinich—Zilahi: Hadifogoly magyarok története. Budapest. Athenaeum.	301
Nagy Péter orosz cár. Karl Bartz: Peter der Grosse. P. Neff, Berlin, 1936. ...	305
Merénylet Péterváron, II. Sándor cár ellen 1881 március 23-án. Fénykép.	307
Stolypin nyaralójának romjai a merénylet után. A. Gerassimoff: Der Kampf gegen die erste russische Revolution. Huber-Verlag, Frauenfeld, 1934.	309
Vonatátvizsgálás az orosz határállomások egyikén. U. o.	311
Dzserzsinszki Félix, a Cseka első főnöke. S. P. Melgunov: Der rote Terror in Russland 1918—1923. Olga Diakow u. Cie. Verlag, Berlin.	315
Cseka kém. Festmény a vörös hadsereg moszkvai múzeumában.	317
A G. P. U. egyik mongol ügynöke. Moser Verlag i. m.	319
A mitauai fogház udvarán 1919 március havában agyonlőtt polgárok hulláinak egy része. S. P. Melgunov i. m.	321
A Cseka által Dorpatban 1919 január havában agyonlőtt áldozatok hulláinak egy része, köztük egy érsek és két főpap. U. o.	322
Emberi bőrök maradványai a charkowi cseka épületében. Orvosok állítása szerint az élő áldozatok bőrét kézzel húzták le. U. o.	323
A kievi Cseka halálkamrája. A helyiség közepén egy akna van a vér levezetésére, a padozaton és a falakon vérfoltok láthatók; a baloldali falon «Tilos a dohányszás» felirat olvasható. U. o.	325
Zsebóra alakú rejtjelző gépecske. Fénykép.	350
Zsebóra alakú rejtjelző gépecske. Fénykép.	351
Rejtjelző gép. Fénykép.	351
Rejtjelző gép. Fénykép.	352
Rejtjelző gép. Fénykép.	353
Rejtett írás pontozással. Fénykép.	355
Egyszerű tábla katonai rövidítésekkel.	357
Átíró-táblázat.	362
Pokorny Herman vezérkari százados arcképe. Fénykép.	367
Szék Sándor. Moser Verlag: Die Weltkriegsspionage stb. c. m.	371
Witcke Lather, alias Waberski Pablo. H. O. Yardley: The American Black Chambre. Faber u. Faber London, 1931.	373
Német plakát fecsegés ellen. Hans Hemming-Frh. Grote i. m.	375
Francia plakát fecsegés ellen. U. o.	376
Német kémelhárító plakát. Bruckmann A. G. i. m.	377
Olasz levelezőlap a fecsegés ellen. Moser Verlag i. m.	378

FORRÁSOK.

- Georg Alten*: Handbuch für Heer und Flotte. Enzyklopädie der Kriegswissenschaften und verwandter Gebiete. I—VI. k. Berlin—Leipzig—Wien—Stuttgart, 1912.
- Augusto de Angelis*: Intelligence Service. La fucina dello spionaggio inglese. [Milano, La Prora, 1936.
- Anonymi *Belae Rgis Notarii Hist. Hung.* Schwandtner: Scrip. Rer. Hung., Nagyszombat, 1765.
- Baja-Pilch-Lukimich-Zilahi*: Hadifogoly magyarok története. I—II. k. Budapest, Athenaeum.
- Bárczay Oszkár*: A hadügy fejlődésének története. Budapest, 1915. A Magyar Tudományos Akadémia kiadványa.
- Wilhelmine Baronin von Beck*: Memoiren einer Dame während des letzten Unabhängigkeitskrieges in Ungarn. Eine treue Schilderung ihrer abenteuerlichen Reisen und geheimen Missionen im Auftrage [Kossuth's in Ungarn, Galizien, Oesterreich und Deutschland. London, 1851.
- Behelf zum Studium der Militär-Technik. Wien, [1910.
- Beliczay J.*: Marsigli élete és munkái. Budapest, [1881.
- H. R. Berndorff*: Spionage! Dieck-Verlag. Stuttgart, 1929.
- — Unterwelt der Politik. U. o., 1930
- Berzeviczy Albert* Itália. Budapest, 1905.
- Dv. Bíró Vencel*: Erdély követei a portán. Cluj-Kolozsvár, Minerva, [1921.
- Bodó János*: A világháború és a hadijog. Budapest, Toldi Lajos, 1916.
- — A nemzetközi jogok a háborúban. I. rész. Szárazföldi háború. Nagybeckerek. A szerző sajátja. Schneller és Göschl.
- Robert Boucard* Les dessous des archives secrètes. Paris, 1929.
- — Rivelazioni sullo spionaggio inglese. Milano, La Prora, 1931.
- Armand Charpentier*: Historique de l'affaire Dreyfus. Paris, Fasquelle, 1933.
- Clausetti Enrico*: Giulio Cesare e la tecnica militare. Roma, 1905.
- Csarada János*: A tételes nemzetközi jog rendszere. Budapest, Politzer Zsigmond, 1901.
- Csikvári Jákó*: A közlekedési eszközök története. Budapest, 1882.
- Czimer Károly*: Az 1282-i hódí csata. Hadtört. Közlemények, 1929. évi.
- Eugen Darkó*: Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der 2. Hälfte des XIII. Jahrhunderts. Weimar, 1933.
- Deák Farkas*: A bujdosók levéltára. Budapest, 1883. A Magyar Tudományos Akadémia kiadványa.
- Dessewffy Arisztid*: Velence. Budapest, 1895.
- Hermann Diels*: Antike Technik. Leipzig—Berlin, 1920.
- J. Duane Squires*: British propaganda at home and in the United States from 1914 to 1917. Harvard University Press, Cambridge.
- Erdélyi Gyula*: A magyar katona. Budapest, 1929.
- Erdős László*: Propaganda, kémkedés, háborús szabotázs. Budapest, 1932.
- Essad Bey*: Die Verschwörung gegen die Welt. G. P. U. Ethhofen-Verlag, Berlin, 1932.

- Friedrich Felger*: Was wir vom Weltkrieg nicht wissen. Andermann-Verlag, Berlin—Leipzig.
- Wolfgang Foerster*: Kämpfer an vergessenen Fronten. Deutsche Buchvertriebsstelle, Berlin, 1931.
- Julii Frontini*: Strategematon libri IV. Ed. G. Gundermann. Lipiae, Teuber 1888.
- Gerő László*: Jogismeretek. Tankönyv a m. kir. honvéd nevelő- és képzőintézetek számára. Budapest, Pallas, 1913.
- Gindely Antal-Acsády Ignác*: Bethlen Gábor és udvara 1580—1629. Magyar Történelmi Életrajzok. Magyar Történelmi Társulat Budapest.
- Givierge*: Cours de Cryptographie. Berger-Levrault, Paris, 1932
- Gombos Albin*: A honfoglaló magyarok itáliai kalandozása, 898—904. Hadtört. Közlemények, 1927. évf.
- Gyalókey Jenő*: mohácsi csata, 1526. Mohácsi Emlékkönyv. Kir. Magy. Egyetem Nyomda, Budapest, 1926.
- Hans Hemming-Frh. Grote*: Vorsicht Feind hört mit Berlin, Neufeld-Henius-Verlag, 1930.
- Walter Hermann*: Spionen Schicksal. Als Geheimagent in Russland, England, Belgien und Frankreich. Scherl, Berlin.
- Hodinka Antal*: Kálmán, királyunk 1099-i przemysli csatája. Hadtört. Közlemények, 1913. évf.
- Thomas M. Johnson*: Dunkle Wege Amerikas im Weltkrieg. Enthüllungen-Spionagegeschichten. Deutsche Ausgabe. Dieck und C. Stuttgart.
- Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1900.
- W. N. Klembouvszky-Frh. von Tettau*: Die Militär-Spionage im Frieden und im Kriege, Hannover, 1894.
- Kienast*: König Friedrich II. von Preussen und die Ungarn. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs, IX. kötet, 1895.
- Kisfaludy Sándor*: Freymüthige Geschichte der Insurrektion des Adels von Ungarn im Jahre 1809 und 1810. Györi Kisfaludy Irodalmi Kör könyvei, 1. szám. Győr, 1931.
- Kozma Miklós*: Egy csapattiszt naplója 1914—1918. 2. kiadás. Révai, 1931.
- Könyöki József*: Középkori várak. Budapest, 1905.
- Kriegsarchiv*: Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Sorozatos kiadvány.
- Christian von Krogh*: In die Lüfte mpor! Berlin, 1908.
- André Langie*: De la Cryptographie. Payot et Cie. Paris, 1918.
- Dr. Ferdinand Lentner*: Das Recht im Kriege. Kompendium des Völkerrechtes im Kriegsfalle. Wien, Seidel u. Sohn, 1880.
- Otto Leopold*: Deutsche Kriegsspionen und politische Propagandisten. R. Lutz Nachfolger, Stuttgart, 1930.
- Lettow-Vorbeck*: Die Weltspionage. Moser, München.
- Gh. Lucieto*: La guerre des cerveaux «En Missions speciales». Memoires d'un agent des services secrets de l'entente. Berger-Levrault, Paris, 1926.
- Lukinich Imre*: Porosz toborzások Magyarországon. Hadtört. Közlemények, 1922—1923. évf.
— Rákóczi Emlékkönyv. Budapest, 1935.
- Maggiorotti Leone Andrea*: Gli architetti militari italiani. I. Roma, 1933.
- Mahler Ede*: Ókori Egyiptom. Budapest, 1909.
- Marczali Henrik*: A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Budapest, 1901.
- Markó Árpád*: Bornstedt ezredes küldetése Mária Terézia seregéhez. Hadtört. Közlemények: 1929. évf.
— — Különböző munkái II. Rákóczi Ferenc korából.
- S. P. Melgunov*: Der rote Terror in Russland 1918—1923. Olga Diakow u. Co., Berlin.
- R. Mennevéle*: L'Espionage internationale en temps de paix. I—II. k. Paris, 1929.

- Ernst Meyer*: Die Lebensbeschreibungen Karls des Grossen und Ludwigs des Frommen. Leipzig, 1890.
- Miskolczy István*: Nagy Lajos nápolyi hadjáratai. Hadtört. Közlemények, 1933—34. évf.
- Friedrich Monka*: Kampf in Licht und Dunkel. Hallig-Verlag, Berlin, 1931.
- — Spionage an der Westfront. Schel, Berlin.
- Montu Carlo*: Storia dell Artigleria Italiana. I. Roma, 1934.
- Paul Müller*: L'espionage militaire sous Napoleon I. Berger-Levrault et C. Paris—Nancy, 1896.
- W. Nicolai*: Geheime Mächte. Internationale Spionage und ihre Bekämpfung im Weltkriege und heute. Leipzig, Koehler, 1925.
- — Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkriege. Berlin, E. S. Mittler u. S., 1920.
- Pauler Gyula*: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Budapest, 1900.
- — A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest, 1893.
- Pekár Gyula*: Ferrara, Ravenna, Firenze. Budapest, 1907.
- V. Pelet-Narbonne*: Geschichte der Brandenburg-Preussischen Reiterei von den Zeiten des grossen Kurfürsten bis zur Gegenwart. Berlin, 1905.
- Pilch Jenő*: A magyar katonai Vitézségünk ezer éve. I—II. k. Budapest, Franklin-Társulat, 1933.
- — A világháború története. Budapest, Franklin-Társulat.
- Joseph Pomiankowski*: Der Zusammenbruch des ottomanischen Reiches. Amalthea-Verlag, Zürich—Leipzig—Wien, 1928.
- Coco Primaldo*: Porti, Castelli e Torri Salentine. Roma, 1930.
- Oscar Ray*: Histoire de l'espionnage. Gallimard, Paris, 1936.
- Antoine Redier*: La guerre des femmes. Edition de la Vraie France. Paris, 1935.
- M. G. Richings*: La service secret de la Couronne d'Angleterre. Paris, Payot, 1935.
- Wolfgang Riepl*: Das Nachrichtenwesen des Altertums. Leipzig, 1913.
- Max Ronge*: 12 Jahre Kundschafterdienst. Kriegs- und Industriespionage. Wien Amalthea-Verlag, 1930.
- — Meister der Spionage. Leipzig, Payne, 1935.
- Rónai-Horváth Jenő*: Magyar hadikrónika. Budapest, 1895—1897. A Magyar Tudományos Akadémia kiadványa.
- — Gróf Zrinyi Miklós a költő és hadvezér hadtudományi munkái. Budapest, 1891. A Magyar Tudományos Akadémia kiadványa.
- Rutkai Béla*: Kémkedés és propaganda. 1927.
- Rutkay György*: Egy angol altábornagy kémkedése. Sir Robert Baden-Powell önvallo-másai. Budapest, Franklin, Magyar Könyvtár 793—794. sz.
- Salamon Ferenc*: Magyarország a török hódoltság korában. Pest, 1864.
- Schmettau*: Geheime Nachrichten von dem Kriege in Ungarn in denen Feldzügen 1737, 1738 und 1739. Leipzig, 1772.
- Hugo Schmidt*: Taktische Tagesfragen im russisch-japanischen Kriege. Wien, 1907.
- Dr. Schneickert*: Geheimschriften im Geschäfts- u. Verkehrsleben.
- A. Schowalter*: Im Kampf um Süd-Afrika. München, sorozatos kiadás.
- Bernhard Schwertfeger*: Die Wahrheit über Dreyfus. Aus dem Nachlasse des Militär-attachés v. Schwarzkoppen. Berlin, 1930.
- Emil Seeliger*: Spione und Verräter. Die Maulwürfe des Völkerringens. Berlin, Kultur-politik, 1930.
- Steier Lajos*: Görgey és Kossuth. Budapest, Génius.
- Vivian Strandens*: Die Wirtschaftsspionage der Entente. Berlin, Mittler u. S., 1929.
- Sir Campbell-Stuart*: The secrets of the Crewe-House. London, 1920.
- Székely Ottokár*: Hunyadi János első török hadjáratai. Hadtört. Közlemények, 1919—1921. évf.

- Szekfű Gyula*: A száműzött Rákóczi. Budapest, 1913.
- Szilágyi Sándor*: II. Rákóczi György. 1621—1660. Magyar Történelmi Életrajzok. Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 1891.
- — Szemelvények Priscos Rhetor töredékeiből. Budapest, 1904.
- Takáts Sándor*: Rajzok a török világból. I—III. k. Budapest, 1916—1917.
- — A török-magyar bajviadalok. Budapest, 1913.
- — Emlékezzünk eleinkről. Budapest, Genius-kiadás.
- — Régi idők, régi emberek. Budapest, 1922.
- — Magyar küzdelmek. I—II. k. Budapest, Genius-kiadás.
- — A magyar mult tarlójáról. Budapest.
- — Régi magyar kapitányok és generálisok. Budapest, Stádium, 1922.
- Thaly Kálmán*: Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Budapest, 1889.
- Hans Thimme*: Weltkrieg ohne Waffen. J. B. Gotta'sche Buchhandlung Nachfolger. Stuttgart, 1932.
- Tóth Zoltán*: Mátyás király idegen zsoldos hadserege. Budapest, 1925.
- Tóth Béla*: Mende-mondák. Budapest, 1901.
- Flavius Vegetii Renati* Epitome rei militaris Rec. Car. Lang. Lipiae, Teubner, 1889.
- Die Verteidigung der Festung Ofen von 4. bis 21. Mai 1849. Nach hinterlassenen Tagebuchblättern eines Augenzeugen. Wien, 1895.
- Clemens von Walzel*: Kundschaftsdienst oder Spionage? Johannes Günther, Leipzig—Wien, 1934.
- A. T. Wassiljew*: Ochrana. Amalthea-Verlag. Zürich—Leipzig—Wien, 1930.
- Die Weltkriegsspionage Mozer-Verlag, München, 1931.
- Dr. Weninger László Vince*: Az új nemzetközi jog. Budapest, Turcsány Antal, 1927.
- Wertner Mór*: A nikápolyi hadjárat 1396-ban. Hadtört. Közlemények, 1925. évf.
- — Középkori magyar hadjáratok. U. o. 1910. évf.
- — Magyar hadjáratok a XV. század első felében. U. o. 1911. évf.
- Pauly Wissowa*: Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung.
- H. O. Yardley*: The American Black Chambre. Faber, London, 1931.
- Ezeken kívül: A magyar királyi Országos Levéltár, a m. kir. hadilevéltár, a bécsi osztrák Kriegsarchiv, az Archivum Rakocianum idevágó okmányai, valamint a Hadtörténelmi Közlemények, a Századok és a Magyar Katonai Szemle cikkei.

TARTALOMJEGYZÉK

A HARMADIK KÖTETHEZ.

	Oldal
A nők a kémkedés szolgálatában.....	5
Az ipari, gazdasági és a kereskedelmi kémkedés és a szabotázs.....	61
1. Az ipari kémkedés.....	61
2. A gazdasági és kereskedelmi kémkedés.....	85
3. Védekezés az ipari kémkedés ellen.....	89
4. A szabotázs.....	91
Az Amerikai Egyesült Államok hírszolgálata a világháborúban.....	113
A propaganda, a vértelen világháború.....	139
A sajtó és a cenzúra a hírszerzés szolgálatában.....	237
Az orosz államhatalom támaszai.....	304
A rejtjelzés a hírszerzés és kémkedés szolgálatában.....	327
A kémelhárítás.....	374
Képek jegyzéke.....	379
Források.....	383

